

การศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

สารนิพนธ์
ของ
นางสาวณัฏฐิกา ลิ้มเฉลิม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มีนาคม 2549

การศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

สารนิพนธ์
ของ
นางสาวณัฏฐิกา ลิ้มเฉลิม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มีนาคม 2549
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน
เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

บทคัดย่อ
ของ
นางสาวณัฏฐิกา ลิ้มเฉลิม

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
มีนาคม 2549

ณัฐจิรา ลิ้มเฉลิม. (2549). การศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ
ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. สารนิพนธ์ กศ.ม.
(การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงรัตน์ เกษรแพทย์.

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพการ
ดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1
ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมวิถีพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศ
และปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็น ผู้บริหาร จำนวน 127 คน ครูผู้สอน จำนวน 317 คน
และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 350 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบ
มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scales) และแบบสอบถามปลายเปิด สถิติที่ใช้ในการ
วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน
(Standard Deviation)

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน พบว่า มีสภาพการ
ดำเนินงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าความคิดเห็นของ
ผู้บริหารสถานศึกษา ด้านกายภาพ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับค่อนข้างมาก สำหรับด้านการบริหารจัดการ
ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการเรียนการสอน ตามความ
คิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

2. สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความคิดเห็นของนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน
ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

3. ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ได้กล่าวถึง ปัญหาที่สำคัญ คือ สภาพแวดล้อมไม่
เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรม ผู้ปกครองไม่อนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม การผลิตสื่อทาง
พระพุทธศาสนาขาดความน่าสนใจ ขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม ผู้ปกครองไม่มีเวลาในการ
เข้าร่วมกิจกรรม

ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนได้ให้ข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วม
ในการพัฒนาสภาพแวดล้อม ควรมีการประสานงานกับวิทยากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้
ความรู้กับนักเรียนอย่างต่อเนื่อง ควรสนับสนุนให้ครูเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดแทรกหลักธรรม
อย่างต่อเนื่อง หน่วยงานต้นสังกัดควรมีงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา ควรจัดกิจกรรม
โดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม

A Study of Working Condition Based on Buddhism School in School of the office
of Ratchaburi Educational Area 1

AN ABSTRACT
BY
MISS NATTIKA LIMCHALERM

Presented in partial fulfillment of the requirements
for the Master of Education degree in Educational Administration
At Srinakharinwirot University
March 2006

Nattika Limchalerms. (2006). *A Study of Working Condition Based on Buddhism School in School of the office of Ratchaburi Education Area 1*. Master's Project, M.Ed. (Education Administration). Bangkok: Graduate School, Srinakharinwirot University. Project Advisor: Asst. Prof. Dr. Puongrat Kesonpat.

The purposes of this research were to study a working condition and collecting the suggestions based on Buddhism school ,in school of the office of Ratchaburi Education Area1, in five aspect: school input aspect; way of life standard activities aspect; teaching learning aspect; school climate and interaction aspect; and school administration aspect.

The samples were consisted of 127 administrators, 317 teachers and 354 students in schools of the office of Ratchaburi Education Area 1 that attended in Buddhism school project. The instruments for collecting data were a 5- rating scale questionnaire and the open - ended questionnaire. The statistics used in data analysis were, percentage (%), mean ($\bar{X}$) and standard deviation (S.D.)

The following results were obtained

1. A working condition based on Buddhism School , in school of the office of Ratchaburi Education Area 1 on the administrators and the teachers perceived in five aspect were at the moderate level, accepted school administrators perceived on school input aspect were nearly high level.

2. A working condition based on Buddhism School, in school of the office of Ratchaburi Education Area 1 on the students perceived in way of life standard activities aspect; and school climate and interaction aspect were at the moderate level.

3. The administrators and the teachers analyzed the problems on working condition based on Buddhism School were; inconvenient and unsupported environment for work operation, parents impermissible to students activities attendance, lack of interesting teaching material, lack of supporting budget, parents busy and no time to attend.

The administrators and teachers were suggested: the community should participate in developing the environment, school should have the cooperation with trainer who was skillful in Buddhism to teach the student continually, school should have teachers supported for writing lesson plan that insert Dharma principle continually, the school head office should have budget to support school activities and school should have the stakeholders participation in operating activities.

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร และคณะกรรมการสอบ
ได้พิจารณาสารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ของ ณัฏฐิกา ลิ่มเฉลิม ฉบับนี้แล้ว เห็นสมควรรับ
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงรัตน์ เกษรแพทย์)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตร

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ไพโรจน์ กลิ่นกุหลาบ)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ สุภากิจ)

.....กรรมการสอบสารนิพนธ์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงรัตน์ เกษรแพทย์)

.....กรรมการสอบสารนิพนธ์
(อาจารย์ ดร.จารุวรรณ พลอยดวงรัตน์)

อนุมัติให้รับสารนิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีคณะศึกษาศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.สมชาย ชูชาติ)
วันที่.....เดือน มีนาคม พ.ศ. 2549

ประกาศคุณูปการ

สารนิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยดีเป็นเพราะได้รับความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงรัตน์ เกษรแพทย์ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ ที่ท่านได้เสียสละเวลาอันมีค่าให้การช่วยเหลือ ให้คำแนะนำในการจัดทำสารนิพนธ์ทุกขั้นตอน ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเมตตาอย่างสูง ซึ่งผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาเป็นอย่างยิ่ง จึงขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ สุภากิจ ประธานกรรมการสอบสารนิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงรัตน์ เกษรแพทย์ อาจารย์ ดร.จารุวรรณ พลอยดวงรัตน์ กรรมการสอบสารนิพนธ์ ที่ได้ให้ความอนุเคราะห์แนะนำข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ปรับปรุงแก้ไขขั้นสุดท้าย จนทำให้สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยความสมบูรณ์

ขอกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ สุภากิจ ประธานกรรมการพิจารณาโครงการสารนิพนธ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศาสตร์ แสงศักดิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เรือโท ดร.ไพบุลย์ อ่อนมั่ง กรรมการพิจารณาโครงการสารนิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำ แนวทางในการจัดทำสารนิพนธ์ฉบับนี้

ขอกราบขอบพระคุณท่านผู้เชี่ยวชาญที่กรุณาตรวจเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และผู้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการทำสารนิพนธ์ฉบับนี้ทุกท่าน

ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อ คุณแม่ ที่เป็นกำลังใจอย่างดีในการจัดทำสารนิพนธ์ฉบับนี้

คุณค่าและประโยชน์ของสารนิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมระลึกถึงพระคุณของบิดา มารดา และบูรพาจารย์ทุกท่าน ที่มีพระคุณและได้รับประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้และอบรมสั่งสอนผู้วิจัย

ณัฐจิภา ลิ้มเฉลิม

สารบัญ

บทที่	หน้า
1. บทนำ.....	1
ภูมิหลัง.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ความสำคัญของการวิจัย.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
ประชากรที่ใช้ในการวิจัย.....	6
กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย.....	7
ตัวแปรที่ศึกษา.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	9
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ.....	11
ความสำคัญและความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธสู่สถานศึกษา.....	11
ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา.....	15
ความมุ่งหมายและประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธ.....	17
กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา.....	18
การบริหารจัดการโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา.....	20
การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่	
การศึกษาราชบุรี เขต 1.....	21
ด้านกายภาพ.....	24
ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต.....	26
ด้านการเรียนการสอน.....	30
ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์.....	39
ด้านการบริหารจัดการ.....	42
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	48
งานวิจัยในประเทศ.....	48
งานวิจัยต่างประเทศ.....	52

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	55
การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	55
ประชากร.....	55
การเลือกกลุ่มตัวอย่าง.....	55
การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	56
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	58
การจัดกระทำข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล.....	58
สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	59
4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	60
สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล.....	60
ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	60
5. สรุปผล อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	71
สังเขปความมุ่งหมาย สมมติฐาน และวิธีการศึกษาค้นคว้า.....	71
สรุปผลการวิจัย.....	73
อภิปรายผล.....	74
ข้อเสนอแนะ.....	81
ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป.....	82
บรรณานุกรม.....	83
ภาคผนวก.....	91
ภาคผนวก ก สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธจำแนกรายด้าน.....	92
ภาคผนวก ข แบบสอบถามในการวิจัย.....	101
ภาคผนวก ค รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	114
ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์.....	116

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1. แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่างในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1.....	56
2. จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1.....	61
3. ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็น ของผู้บริหารและครูผู้สอน โดยรวมและรายด้าน.....	62
4. ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็น ของนักเรียนโดยรวมและรายด้าน.....	63
5. ความถี่เกี่ยวกับปัญหาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน	64
6. ความถี่เกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน.....	68
7. ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธใน สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกายภาพ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน.....	93
8. ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธใน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกิจกรรมพื้นฐาน วิถีชีวิตตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน.....	94
9. ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ใน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านการเรียนการสอน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน.....	96
10. ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านบรรยากาศ และปฏิสัมพันธ์ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน.....	97

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
11. ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านการบริหาร จัดการ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน.....	98
12. ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ใน สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกิจกรรม พื้นฐานวิถีชีวิต ตามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6.....	99
13. ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ตามความคิดเห็นของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	100

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1. ภาพแสดงสภาพโรงเรียนวิถืพุทธ.....	23
2. ภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถืพุทธ.....	47

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

คนเรานี้จะมีความสุขอย่างแท้จริง ก็ต้องดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง ซึ่งหมายถึง การมีความสุขที่เอื้อต่อการเกิดความสุขของผู้อื่นได้ (พระธรรมปิฎก. 2547: 3) แต่สภาพของสถานการณ์ปัจจุบันในสังคมไทยชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาวิกฤตอันน่าเป็นห่วงจากการพัฒนาที่ขาดความสมดุล โดยมุ่งสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วแต่ประการเดียว ทำให้บุคคลและสังคม รวมทั้งโครงสร้างและกลไกการบริหารและการจัดการต่างๆ ปรับตัวตามไม่ทัน เกิดความไม่สมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุ กับการพัฒนาทางจิตใจ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 35)

การกำหนดทิศทางการพัฒนาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) มุ่งให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะคนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาในทุกเรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ช่วยให้คนมีความสุข และมีชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น ยุทธศาสตร์หลักของการพัฒนาในแผนการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 จึงเน้นการพัฒนาคนและการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคมให้มีความมั่นคงสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและครอบครัว เพื่อเป็นการสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของมนุษย์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. 2544 : ช-ฎ)

การจะพัฒนาคนให้มีคุณภาพเป็นผู้มีคุณธรรมและจริยธรรมนั้นต้องเริ่มตั้งแต่เด็ก เพราะเด็กจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมต่อไป สถาบันที่มีส่วนสร้างเสริมและปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่เด็กนั้น ได้แก่ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา เป็นต้น สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่เด็กเกี่ยวข้องและเริ่มเรียนรู้การดำรงชีวิต และได้รับการสั่งสอนให้เป็นคนดี ตลอดจนเสริมสร้างคุณธรรมที่พึงประสงค์ แต่ในปัจจุบันผู้ปกครองส่วนใหญ่ต้องไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัว เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจการครองชีพสูงขึ้นไม่มีเวลาจะพบปะสั่งสอนอบรมลูกได้อย่างเพียงพอ การอบรมบ่มนิสัยและปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมจึงตกเป็นหน้าที่ของโรงเรียน ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน (วิมลรัตน์ ตีรมาศวณิช. 2538: 6) ดังนั้นการที่จะสร้างเสริมคุณธรรมจริยธรรม ให้กับผู้เรียนนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องนำพระพุทธศาสนาให้กลับมามีบทบาทในการจัดการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาจิตใจและสติปัญญาของผู้เรียนไปพร้อมกันๆ (เมตตา ภิรมย์ภักดี. 2547: คำนำ)

ปัจจุบันการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษานั้น แม้กระทรวงศึกษาธิการ จะจัดให้มีการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาทุกชั้น และทุกระดับการศึกษาตลอดระยะเวลาเรียน 12 ปีก็ตาม แต่ก็ยังมีปัญหาในทางปฏิบัติอยู่มาก กล่าวคือ การบริหารและการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนายังขาดประสิทธิภาพ ขาดความเอาใจใส่ และไม่มีมาตรการเสริมอย่างเป็นรูปธรรม สถานศึกษาหลายแห่งจึงไม่ได้จัดให้มีการเรียนการสอนอย่างจริงจัง รวมทั้งขาดการบูรณาการการเรียนการสอนด้านศีลธรรมเข้ากับวิชาสามัญโดยทั่วไป อีกทั้งไม่ให้ความสำคัญต่อพระภิกษุที่มีความรู้ความเข้าใจในศาสนาอย่างถ่องแท้ เข้ามาเป็นครูหรือวิทยากรในสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ และครบวงจร ทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติ ส่งผลให้ผู้เรียนขาดความซาบซึ้ง ขาดการปฏิบัติและขาดการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างทั่วถึง จึงไม่สามารถใช้วิชาพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมคุณธรรมและแก้ปัญหาชีวิตของเยาวชนและประชาชนในสังคมได้อย่างเด่นชัด และเป็นรูปธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 30-31)

จากปัญหาดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้มีการจัดทำสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ โดยมหาเถรสมาคมได้มีมติเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 มอบหมายให้พระธรรมวรเมธี เลขาธิการแม่กองธรรมสนามหลวง และพระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้แทนไปพิจารณา สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ คณะกรรมการชุดนี้จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางพระพุทธศาสนาและจัดพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544” สำเร็จเรียบร้อยทันเสนอในที่ประชุมเรื่อง “หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา: หัวใจปฏิรูปการศึกษา” ผู้เข้าประชุมได้อภิปรายสนับสนุน รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาตามที่นำเสนอ ในการประชุมนั้น ศาสตราจารย์ ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิชผู้บังคับการวิจัยราชวิทยาลัยเสนอแนะว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนา ให้ได้ผลจะต้องนิมนต์พระสงฆ์มาช่วยสอนในโรงเรียน เหมือนกับโรงเรียนที่จัดโดยบางศาสนา ก็ไม่สอนเฉพาะเรื่องวิชาการ แต่เน้นเรื่องกิริยามารยาท และอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้วย โดยโรงเรียนเหล่านั้นประสบความสำเร็จในแบบอย่างอบรมดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงควรมีโรงเรียนที่สอนเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียน เพื่อให้เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วยการสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้มีการจัดโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาโดยเรียกโรงเรียนเหล่านั้นว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” และในรุ่นที่ 1 ในปี พ.ศ. 2546 มีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการทั้งสิ้น 89 โรงเรียน และในปี พ.ศ. 2547 มีจำนวนโรงเรียนวิถีพุทธกว่า 11,000 โรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 28)

โรงเรียนวิถีพุทธ คือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภาวนา

4 คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิต และปัญญา กล่าวคือ โรงเรียนวิถิพุทธต้องฝึกอบรมผู้เรียนให้กิน อยู่ ดูและฟังเป็น คำว่า “เป็น” ในกรณีหมายถึง กิน อยู่ ดูและฟัง ตามหลักไตรสิกขานั้นเอง เมื่อมี ไตรสิกขาเป็นเครื่องมือพัฒนาดังกล่าวมาแล้ว ผลที่ตามมาก็คือผู้เรียนจะได้รับพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน ไปพร้อมกัน ได้แก่ พัฒนาการทางกาย (กายภาวนา) ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีพและ พัฒนาการทางปัญญา พัฒนาการทางสังคม (ศีลภาวนา) ซึ่งเป็นผลจากการยึดมั่นในศีลธรรม รักษา ระเบียบวินัยและจรรยาบรรณจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดีพัฒนาการทางจิต (จิตภาวนา) ซึ่งเกิดจากการ บริหารจิตให้มีสติ สมาธิ และคุณธรรมอื่นๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนมีความสุข และ พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการจะทำให้ผู้เรียนเป็น คนเก่ง

การนำคุณค่านิยามของพระพุทธธรรมมาสู่สังคมไทยโดยโครงการโรงเรียนวิถิพุทธนั้น ต้องอาศัยการจัดสภาพและการเรียนรู้ของโรงเรียนให้มีความชัดเจน (สิริกร มณีรินทร์. 2546: ปฐมบท) สภาพโรงเรียนวิถิพุทธนั้น ประกอบด้วยสภาพ 5 ด้านได้แก่ สภาพโรงเรียนวิถิพุทธ ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น สภาพโรงเรียน วิถิพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียน ต่างๆ สภาพโรงเรียนวิถิพุทธด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน สภาพโรงเรียนวิถิ พุทธด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ การปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับ นักเรียน หรือครูกับครู และสภาพโรงเรียนวิถิพุทธด้านการบริหารจัดการ คือ การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุนติดตาม ประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548: 6-7) ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเพื่อให้เกิดการพัฒนานักเรียน ได้ดำเนินไปอย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพนั่นเอง

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ได้เริ่มดำเนินการโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2546 และดำเนินการต่อเนื่องจนในปี พ.ศ. 2548 มีจำนวนสถานศึกษาเข้าร่วม โครงการทั้งสิ้น 188 โรงเรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. 2548: 1) มีการขยาย ความร่วมมือกับ กรมการศาสนาและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรในสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานักเรียนในระบบไตรสิกขา ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ ในพื้นที่ที่มีที่ปรึกษา มีที่พึ่งทางวิชาการ มีแหล่งเรียนรู้ ใกล้โรงเรียน จะได้เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน พร้อมทั้งจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 103) และเพื่อพัฒนาสภาพโรงเรียนวิถิพุทธทั้ง 5 ด้านให้เป็นวิถีชีวิต ซึ่งเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาสภาพโรงเรียนวิถิพุทธแต่ละด้าน คือเพื่อให้นักเรียนตามโครงการ โรงเรียนวิถิพุทธ เป็นคนดี มีคุณธรรม เก่งกล้า ฉลาดหลักแหลม จิตใจงดงาม เอื้ออาทรต่อบุคคล รอบข้าง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. 2548: 1) สภาพโรงเรียนตามแนวทาง โรงเรียนวิถิพุทธจึงเป็นความหวัง ทางรอดของสังคมไทยที่จะสร้างคนดี มีคุณธรรม เก่งกล้า ฉลาด หลักแหลม จิตใจงดงาม เอื้ออาทรต่อบุคคลรอบข้าง (บรรเจอดพร รัตนพันธ์. 2547: 1)

ดังพระธรรมปิฎก (2547: 18) ได้กล่าวว่า โรงเรียนวิถีพุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลังในการที่จะสร้างสรรค์อนาคตของชุมชน สังคม ประเทศชาติและโลกทั้งหมด ให้เป็นวิถีแห่งสันติสุข ยั่งยืนสืบไป

การพัฒนาสภาพโรงเรียนวิถีพุทธที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ได้ดำเนินการได้แก่ ด้านกายภาพ สนับสนุนให้สถานศึกษามีการดำเนินงานพัฒนาสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น นักเรียนพักผ่อนได้อย่างปลอดภัย สถานศึกษาและชุมชนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้นักเรียนรู้และเข้าใจเหตุผลตามหลัก ศิล สมาธิ และปัญญา อาคารสถานที่จัดให้มีที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระจำห้องเรียนหรือประจำโรงเรียนและมีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรม ห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมนักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จัดกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สนับสนุนให้สถานศึกษามีการดำเนินงานในด้านการจัดกิจกรรมวิถีชีวิต กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ได้แก่ กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น การแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การสอนธรรมศึกษา การเข้าค่ายพุทธบุตร การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำความดีระหว่างกัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรม การกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมด้วยตนเอง การส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้นและจัดให้มีนิทรรศการผลงานทางด้านพระพุทธศาสนาของนักเรียน สถานศึกษาร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ จัดให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียน และจัดกิจกรรมรณรงค์สร้างจิตสำนึกในการสืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไป ด้านการเรียนการสอน สนับสนุนให้สถานศึกษามีการดำเนินงานในด้านการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ได้แก่ สนับสนุนให้สถานศึกษานำหลักพระพุทธธรรมสอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ครูมีแผนการจัดการเรียนที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม มีการใช้สื่อประกอบการสอนที่ใกล้ตัวและเหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงให้นักเรียนมีการแก้ปัญหาโดยยึดหลักพุทธธรรม มีการจัดกิจกรรมฝึกจิตและสมาธิเพื่อเจริญปัญญา นิมนต์พระสงฆ์หรือเชียววิยากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน นำหลักพระพุทธธรรมมาประกอบการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนและนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สนับสนุนให้สถานศึกษามีการดำเนินงานในด้านส่งเสริมบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส มีเมตตา กรุณาต่อกันทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู และครูต่อครูด้วยกัน ได้แก่ สถานศึกษาจัดให้มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างรักสามัคคีและเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่นและจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำความดีต่อผู้อื่น จัดหาแหล่งการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้อุทธศาสนา ร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำ

ความดี ยกย่องเชิดชูและส่งเสริมบุคลากรที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ความดีของคุณ นักเรียน และบุคลากรในรูปแบบต่างๆ และจัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน ด้านการบริหารจัดการ สนับสนุนให้สถานศึกษามีการดำเนินงานในด้านบุคลากรในสถานศึกษาให้มีการร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน สร้างความศรัทธา สร้างความเข้าใจในหลักการและวิธีการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ได้แก่ สถานศึกษามีนโยบายที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนตามแนววิถีพุทธ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งมาจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษากำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และส่งเสริมให้คณะกรรมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการนำผลการดำเนินงานของคณะกรรมการไปปรับปรุงพัฒนา เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง วัด และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีการกำหนดบทบาท หน้าที่ คณะบุคคลรับผิดชอบในการประเมินผลอย่างชัดเจนและนำผลการตรวจสอบและประเมินผลไปใช้ในการพัฒนานักเรียนต่อไป (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. 2548: 13-17)

จากความสำคัญข้างต้นโรงเรียนวิถีพุทธ จึงเป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษาที่นำพระพุทธศาสนาให้ย้อนกลับมามีบทบาทในการจัดการศึกษาอีกครั้งหนึ่งเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นองค์รวมตามแนวทางของพุทธธรรมเป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มั่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจนซึ่งสอดคล้องกับความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 คือ “ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ทั้งนี้เพื่อทำให้ทราบถึงสภาพโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ว่ามีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับใด มีปัญหาในการดำเนินงานในด้านใดบ้าง เพื่อนำผลการวิจัยดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการ พัฒนา ส่งเสริม และปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐาน วิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ
2. เพื่อศึกษาปัญหา และรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

ความสำคัญของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ จะทำให้ทราบถึงสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ว่ามีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับใด มีปัญหาในการดำเนินงานด้านใดบ้าง เพื่อนำผลการวิจัยดังกล่าวไปเป็นแนวทางให้ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนในสถานศึกษานำไปใช้ในการวางแผน กำหนดนโยบาย พัฒนา ส่งเสริม และปรับปรุงแก้ไขการบริหารงานโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นแนวทางการใช้ปัญญาเพื่อให้เกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิตแก่ผู้เรียนต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตของเนื้อหาที่ศึกษา

ขอบเขตของการศึกษามุ่งศึกษาเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ใน 5 ด้าน ได้แก่

- 1.1 ด้านกายภาพ
- 1.2 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต
- 1.3 ด้านการเรียนการสอน
- 1.4 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์
- 1.5 ด้านการบริหารจัดการ

2. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ปีการศึกษา 2548 จำนวน 188 โรงเรียน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 188 คน ครูผู้สอน จำนวน 1,847 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4,505 คน รวมทั้งสิ้น 6,540 คน

3. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอน และนักเรียน ประถมศึกษาปีที่ 6 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ปีการศึกษา 2548 เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นผู้บริหารสถานศึกษา 127 คน ครูผู้สอน 317 คน และนักเรียน 354 คน รวมทั้งสิ้น 798 คน

4. ตัวแปรที่ศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ใน 5 ด้านประกอบด้วย

- 4.1 ด้านกายภาพ
- 4.2 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต
- 4.3 ด้านการเรียนการสอน
- 4.4 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์
- 4.5 ด้านการบริหารจัดการ

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ทำให้ผู้เรียน กิน อยู่ ดู และฟังเป็น

2. สภาพ หมายถึง ลักษณะโดยทั่วไปของโรงเรียนสามัญที่จัดการศึกษาตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

3. สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง การจัดสภาพในทุกด้านของโรงเรียนสามัญที่จัดการศึกษาแต่เน้นการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิถีแนวทางในการจัดการศึกษาทั้งในด้านองค์ความรู้ กระบวนการจัดการศึกษาและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียน เกี่ยวกับการดำเนินงานใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการและส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถ กิน อยู่ ดู และฟังเป็น ดังนี้

3.1 ด้านกายภาพ หมายถึง การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาในการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น นักเรียนพักผ่อนได้อย่างปลอดภัย สถานศึกษาและชุมชนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้นักเรียนรู้และเข้าใจเหตุผลตามหลัก ศีล สมาธิ และปัญญา อาคารสถานที่จัดให้มีที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระจำห้องเรียนหรือประจำโรงเรียนและ

มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรม ห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมนักเรียน รู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จัดกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของ โรงเรียน

3.2 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต หมายถึง การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในด้านการจัดกิจกรรมวิถีชีวิต กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่างๆ เป็น ภาพรวมทั้งสถานศึกษา ได้แก่ กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น การ แข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การสอนธรรมศึกษา การเข้าค่ายพุทธบุตร การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการ ทำความดีระหว่างกัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรม การ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมด้วยตนเอง การส่งเสริมให้ นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้นและจัดให้มีนิทรรศการผลงาน ทางด้านพระพุทธศาสนาของนักเรียน และสถานศึกษาร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ จัดให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้ เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียน และจัดกิจกรรมรณรงค์สร้างจิตสำนึกในการสืบต่อ พระพุทธศาสนาต่อไป

3.3 ด้านการเรียนการสอน หมายถึง การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในด้านการ จัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้แก่ สถานศึกษานำหลักพระพุทธธรรมสอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ครูมีแผนการจัดการเรียนที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม มีการใช้สื่อประกอบการสอนที่ใกล้ ตัวและเหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงให้นักเรียนมีการแก้ปัญหาโดย ยึดหลักพุทธธรรม มีการจัดกิจกรรมฝึกจิตและสมาธิเพื่อเจริญปัญญา นิมนต์พระสงฆ์หรือเชิญ วิทยากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนามาให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน นำหลักพระ พุทธธรรมมาประกอบการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนและนำผลการประเมินไปใช้ในการ ปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป

3.4 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถี พุทธในด้านส่งเสริมบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้ม แจ่มใส มีเมตตา กรุณาต่อกันทั้งครู ต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู และครูต่อครูด้วยกัน ได้แก่ สถานศึกษาจัดให้มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับการ ปฏิบัติตนให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างรักสามัคคีและเคารพให้เกียรติ ซ้ำกันและกัน มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่นและจัด กิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำความดีต่อผู้อื่น จัดหาแหล่งการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้ พระพุทธศาสนา ร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำความดี ยกย่องเชิดชูและส่งเสริม บุคลากรที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ความดีของครู นักเรียน และบุคลากร ในรูปแบบต่างๆ และจัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน

3.5 ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในด้าน บุคลากรในสถานศึกษามีการร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน สร้างความศรัทธา สร้างความเข้าใจใน

หลักการและวิธีการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ได้แก่ สถานศึกษามีนโยบายที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนตามแนววิถีพุทธ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งมาจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษากำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และส่งเสริมให้คณะกรรมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการนำผลการดำเนินงานของคณะกรรมการไปปรับปรุงพัฒนา เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง วัด และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีการกำหนดบทบาท หน้าที่ คณะบุคคล รับผิดชอบในการประเมินผลอย่างชัดเจนและนำผลการตรวจสอบและประเมินผลไปใช้ในการพัฒนา นักเรียนต่อไป

4. สถานศึกษา หมายถึง สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

5. ผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

6. ครูผู้สอน หมายถึง ข้าราชการครูหรือครูพระสอนพระพุทธศาสนาที่ได้รับมอบหมาย หน้าที่ทำการสอนสาระพระพุทธศาสนาในโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1

7. นักเรียน หมายถึง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนวิถีพุทธ ที่เป็นสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

8. ปัญหา หมายถึง สิ่งที่ทำให้การปฏิบัติงานหรือภารกิจต่างๆ ขาดหรือด้อย ประสิทธิภาพลง เป็นข้อจำกัดที่เกิดขึ้นในระหว่างการทำงาน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กรอบแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร บทความ วารสาร และงานวิจัย พบว่า ความมุ่งหมายและหลักการในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 คือ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข หรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุขนั่นเอง

จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร พบว่า โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษา อีกนวัตกรรมหนึ่งที่มุ่งหวังพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ตามแนวคิดของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งกล่าวไว้ดังนี้ สภาพการดำเนินการตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการจัดสภาพในทุกด้านของโรงเรียนสามัญที่จัดการศึกษาแต่เน้นการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิถีแนวทางในการจัดการศึกษาทั้งในด้าน

องค์ความรู้ กระบวนการจัดการศึกษาและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นคนเก่ง คนดี มีคุณธรรมจริยธรรม และใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม สภาพการดำเนินงานตามแนว โรงเรียนวิถีพุทธนั้นควรมีสภาพในทุกด้าน เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่าง บูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถ กิน อยู่ ดู และฟังเป็น สำหรับสภาพการ ดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธที่เหมาะสมในสถานศึกษาประกอบด้วย สภาพโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพ สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการ เรียนการสอน สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และสภาพโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านการบริหารจัดการ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 15-22) โดยการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่ง เพื่อให้เกิดการพัฒนาให้นักเรียนได้ดำเนินไปอย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพนั่นเองดังนั้นสภาพการ ดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นความหวัง ทางรอดของสังคมไทยที่จะสร้างคนดี มี คุณธรรม เก่งกล้า ฉลาดหลักแหลม จิตใจงดงาม เอื้ออาทรต่อบุคคลรอบข้าง ดังพระธรรมปิฎก (2547: 18) ได้กล่าวว่า โรงเรียนวิถีพุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลังในการที่จะสร้างสรรค์อนาคต ของชุมชน สังคม ประเทศชาติและโลกทั้งหมด ให้เป็นวิถีแห่งสันติสุข ยั่งยืนสืบไป

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ แยกไว้เป็นหมวดหมู่ดังต่อไปนี้

1. โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ
 - 1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธสู่สถานศึกษา
 - 1.2 ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา
 - 1.3 ความมุ่งหมายและประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธ
 - 1.4 กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา
 - 1.5 การบริหารจัดการโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา
2. การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1
 - 2.1 ด้านกายภาพ
 - 2.2 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต
 - 2.3 ด้านการเรียนการสอน
 - 2.4 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์
 - 2.5 ด้านการบริหารจัดการ
3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 3.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 3.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

1.1 ความสำคัญและความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธสู่สถานศึกษา

การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า ได้พัฒนามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พ.ศ. 1781 ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2531 ในด้านหลักสูตร ความมุ่งหมายการเรียนการสอน เนื้อหาวิชา การเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการจัดและประเมินผล เนื้อหาวิชาเน้นเรื่องหลักธรรมะ ศีลธรรม จรรยา มารยาท ศาสนพิธี พระรัตนตรัย และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การเรียนเดิมมุ่งเน้นท่องจำ ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นการส่งเสริมให้นักเรียนฝึกปฏิบัติตามหลักธรรม ส่วนสื่อการเรียนการสอนเปลี่ยนจากการใช้หนังสือเล่มเดียวมาเป็นหลายประเภท มีการใช้สื่อทัศนูปกรณ์หลายรูปแบบ ด้านการวัดและประเมินผลเปลี่ยนจากระบบ

เปอร์เซ็นต์มาเป็นระบบเกรดและวัดด้านพุทฺธพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย (สุพัตรา ศักรภพณ์. 2532: ออนไลน์)

การสอนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่นับว่าได้ผลดีที่สุด คือ วิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า เพราะวิธีการเผยแผ่พระธรรมพระพุทธองค์นั้น สามารถเอาชนะความขัดแย้งและความเชื่อในสังคมอินเดียโบราณ ซึ่งมีการแบ่งชั้นวรรณะ มีความเชื่อในลัทธิต่างๆ และอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีอยู่อย่างมั่นคง ทรงเลือกใช้วิธีสอนได้เหมาะสมกับบุคคลและชุมชน ประกอบกับพระองค์ทรงมีพุทธลักษณะที่น่าเลื่อมใสศรัทธาการสอนของพระองค์เน้นการคิดใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยเหตุผล แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปได้อย่างกว้างขวาง วิธีสอนพระพุทธศาสนาตามแนวพุทธศาสตร์จากการวิเคราะห์ผลการสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง ผลการสอนจะออกมาในรูปแบบทั้งดงาม สมบูรณ์ด้วยเนื้อหาสาระ ปลูกศรัทธาและความชื่นชมยินดีให้แก่ผู้ฟัง ดังคำที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกว่า “อาทิ กลยาณ มชฌเมกลยาณ สาทถ์ สพฺพญฺชน เภวลปริบูรณ์ ปริสุทฺธ” แปลว่า คำสอนของพระพุทธองค์ไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลางและในที่สุด สมบูรณ์ด้วยอรรถรสและพยัญชนะรสบริสุทฺธบริบูรณ์ทุกประการ (ประสาร ทองภักดี. 2526: 41)

อดีตที่ผ่านมาเรามองการพัฒนาเด็กเหมือนกระบวนการผลิตรถยนต์ในโรงงานนั่นคือในการผลิตรถยนต์สักคันหนึ่ง ชิ้นส่วนแต่ละชิ้นจะถูกวางรออยู่ตามจุดต่างๆ โดยที่ชิ้นส่วนแรกจะถูกวางบนสายพานการผลิต สายพานนั้นก็จะลำเลียงไปประกอบเข้ากับชิ้นส่วนอื่นๆ ตามจุดนั้น ในระหว่างทาง เช่นใส่ตัวถังที่จุดหนึ่ง ใส่เครื่องยนต์ที่จุดหนึ่ง ใส่ล้อที่จุดหนึ่ง ใส่พวงมาลัยที่จุดหนึ่ง พอถึงจุดสุดท้ายก็ได้อัตโนมัติหนึ่งคันออกมาจากสายพานการผลิต ซึ่งก็เช่นเดียวกับการที่เด็กเด็กได้รับการเลี้ยงดูทางกายที่บ้านจนโตพอที่จะเข้าโรงเรียน จากนั้นเด็กถูกส่งลำเลียงไปเรียนที่โรงเรียนเสร็จแล้วก็ถูกส่งลำเลียงต่อไปที่วัดเพื่อให้อบรมบ่มนิสัย ในที่สุดก็ได้ผลผลิตออกมาเป็นคนที่มีความรู้ดีและความประพฤติดี นั่นเป็นเรื่องในอดีต ปัญหาทุกวันนี้คือเด็กออกจากบ้านแล้วไปไม่ถึงโรงเรียน ไปหลงติดอยู่ตามสถานบันเทิงหรือห้างสรรพสินค้า เรื่องที่เด็กจะเลยไปเข้าวัดนั้นไม่ต้องพูดถึง ปัญหาการอบรมศีลธรรมให้เด็กและเยาวชนจึงมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้ (พระเทพโสภณ. 2547: 24-25)

1. บ้าน วัด และโรงเรียนแยกกันทำหน้าที่ พ่อแม่ที่บ้านให้เงินแก่ลูกเพื่อเลี้ยงดูทางร่างกาย ไม่มีหน้าที่สอนหนังสือหรืออบรมทางจิตใจ โรงเรียนก็ทำหน้าที่เดียวคือสอนวิชาการไม่มีหน้าที่อบรมศีลธรรม วัดก็อบรมศีลธรรมอย่างเดียวไม่รับภาระอื่นๆ
2. ไม่มีการประสานกันระหว่างบ้าน วัดและโรงเรียน นั่นคือ เมื่อผู้ปกครองไม่อบรมศีลธรรมแก่เด็กก็ไม่มีการพาเด็กไปวัด เมื่อโรงเรียนไม่อบรมศีลธรรมแก่เด็ก ก็ไม่มีการพาเด็กไปวัดหรือไม่นิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียน
3. เมื่อทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองหรือโรงเรียนพาเด็กไปวัด พระสงฆ์ไม่ทำหน้าที่อบรมศีลธรรมแก่เด็กหรือเมื่อโรงเรียนนิมนต์พระสงฆ์ไปสอนที่โรงเรียน ก็มีพระสงฆ์ไม่เพียงพอที่จะทำหน้าที่

จากที่กล่าวมาจึงทำให้มีการพูดถึงโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งสืบเนื่องมาจากมหาเถรสมาคมได้มีมติเมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 มอบหมายให้พระธรรมวรเมธี เลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวง และพระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นผู้แทนไปพิจารณาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งกำลังจะประกาศใช้ในขณะนั้น ผลการเจรจากับกรมวิชาการในสมัยนั้น ปรากฏว่ากระทรวงศึกษาธิการพร้อมที่จะประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเรียบร้อยแล้ว ในที่สุดกระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ. 2544 ในหลักสูตรนี้มีเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานวิชาพระพุทธศาสนาเพียงไม่กี่บรรทัด ดังต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 2)

“มาตรฐาน ส.1.1 เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนามาเป็นหลักปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส.1.2 ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม และศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส.1.3 ประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรม และศาสนพิธีของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ค่านิยมที่ดีงาม และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข”

การจัดทำมาตรฐานดังกล่าวเพื่อช่วยให้โรงเรียนทั่วประเทศมีรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นแบบเดียวกัน โดยไม่มีการบิดเบือนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางพระพุทธศาสนาสำหรับโรงเรียนทั่วประเทศกระทรวงศึกษาธิการจึงมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการดังกล่าวมีพระเทพโสภณ เป็นประธาน มีกรรมการ 63 รูป/คน เมื่อวันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2545 คณะกรรมการชุดนี้จัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้แกนกลางพระพุทธศาสนาและจัดพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง “การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2545” สำเร็จเรียบร้อยทันเสนอในที่ประชุมเรื่อง “หลักสูตรใหม่เด็กไทยพัฒนา : หัวใจปฏิรูปการศึกษา” ซึ่งมี พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน จัดที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2545 พระเทพโสภณ ในฐานะประธานกรรมการจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เป็นผู้รายงานรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาต่อนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้เปิดโอกาสให้ที่ประชุมพิจารณาเรื่องนี้นานพอสมควร ผลจากการประชุมชี้แจงครั้งนี้พอสรุปได้เป็น 3 ประการดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 27-28)

1. นายกรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบต่อรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา และชื่นชมฝังมโนทัศน์ของสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาพร้อมกับเสนอแนะให้สาระการเรียนรู้อื่นทำฝังมโนทัศน์เช่นเดียวกับสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

2. นายกรัฐมนตรีเห็นชอบให้สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา มี 1 หน่วยกิต (ในระดับมัธยมศึกษา คำว่า 1 หน่วยกิตมีค่า เท่ากับ 2 ชั่วโมงต่อสัปดาห์)

3. ให้มีโรงเรียนวิถีพุทธนาร่องจังหวัดละ 2 โรงเรียน ในปี พ.ศ. 2546

ในการประชุมดังกล่าวนี้ ศาสตราจารย์ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช ผู้บังคับการวรวิหาร วิทยาลัยเสนอแนะว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ได้ผลจะต้องนำไปบูรณาการเข้ากับชีวิตจริง เพื่ออบรมคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กที่สำคัญคือต้องนิมนต์พระสงฆ์มาช่วยสอนในโรงเรียน เหมือนกับโรงเรียนที่จัดโดยบางศาสนาที่ไม่สอนเฉพาะเรื่องวิชาการ แต่เน้นเรื่องกิริยามรรยาท และอบรมคุณธรรมจริยธรรมด้วย โรงเรียนเหล่านั้นประสบความสำเร็จในการอบรมคุณธรรมจริยธรรม เพราะมีบาทหลวงและแม่ชีทั้งหลายมาเป็นแบบอย่างอบรมดูแลเด็กอย่างใกล้ชิด ดังนั้นจึงควรมีโรงเรียนที่สอนเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยนิมนต์พระสงฆ์มาสอนในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชนด้วยการสอน ให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ตอนแรกที่ประชุมเรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนสอนเน้นพระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับโรงเรียนที่สอนเน้นภาษาอังกฤษ โรงเรียนเหล่านี้ก็เหมือนโรงเรียนปกติทั่วไปแต่สอนเน้นวิชาพระพุทธศาสนาเป็นพิเศษเพื่อให้เด็กสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้ปฏิบัติในชีวิตจริง ดังนั้นนายกรัฐมนตรีจึงให้นโยบายว่าในปีการศึกษา 2546 ให้มีโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาเป็นการนำร่องก่อนจังหวัดละ 2 โรงเรียน ต่อมากระทรวงศึกษาธิการจึงเรียกโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” มีการระดมผู้ทรงคุณวุฒิจัดทำเอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” และเปิดรับสมัครโรงเรียนนำร่องเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในเบื้องต้นมีโรงเรียนสมัครเข้าร่วมโครงการในรุ่นที่ 1 ปี 2546 จำนวน 89 โรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการจัดประชุมปฐมนิเทศโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นที่ 1 ณ พุทธมณฑล เมื่อวันที่ 23 มิถุนายน พ.ศ. 2546 โดยสมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศเป็นประธานเปิดการประชุม พระเทพโสภณเป็นวิทยากรบรรยายนำ จากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้เปิดรับสมัครโรงเรียนเข้าร่วมในโครงการเรื่อยมา จนถึงวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2547 มีโรงเรียนวิถีพุทธทั่วประเทศกว่า 11,000 โรงเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 28)

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษาที่นำพระพุทธศาสนาให้ย้อนกลับมามีบทบาทในการจัดการศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งถือว่าพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ล้ำค่าของสังคมมนุษยชาติ มีรายละเอียดเป็นระบบการศึกษา ระบบการดำเนินชีวิตที่ชัดเจน ดึงงาม ละเอียดลึกซึ่งในทุกๆ ด้าน ดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธจึงเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งของการนำคุณค่ามหาศาลของพระพุทธธรรมมาสู่สังคมไทยโดยผ่านการจัดสภาพและการเรียนรู้ของโรงเรียนที่มีความชัดเจนนั่นเอง

1.2 ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธในสถานศึกษา

กระทรวงศึกษาธิการ (2546ก: 7) ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธว่า โรงเรียนวิถิปุทธ คือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ ได้พัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) (2547: 32) กล่าวว่า คำว่า วิถี ก็คือ มรรคหรือแนวทาง วิถิปุทธ จึงหมายถึง แนวทางการดำเนินชีวิตแบบชาวพุทธ (Buddhist Way of life) ซึ่งเป็นวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ ถ้าจะถามว่าหลักธรรมอะไรเป็นเครื่องแสดงถึงวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ คำตอบก็คือมรรคมุ่งค์แปดเป็นวิถีชีวิตแบบชาวพุทธ มรรคมุ่งค์แปดสรุปลงในไตรสิกขา ได้ดังนี้

1. สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นอธิศีลสิกขา (ศีล)
2. สัมมาวายามะ สัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิ เป็นอธิจิตตสิกขา (สมาธิ)
3. สัมมาทิฎฐิ สัมมาสังกัปปะ เป็นอธิปัญญาสิกขา (ปัญญา)

บรรเจอดพร รัตนพันธุ์ (2547: 1) กล่าวว่า โรงเรียนวิถิปุทธ เป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษาอีกนวัตกรรหนึ่งที่มีมุ่งหวังพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เน้นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่ การกิน อยู่ ดู ฟังเป็นต่อเนืองอย่างบูรณาการไปถึงการพัฒนาตนเองกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ วัตถุ เพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ การพัฒนาจิตใจ ให้มีสมาธิ สงบ สบาย สดชื่น เบิกบาน มุ่งมั่น เข้มแข็ง เพียรพยายาม รวมทั้งมีปัญหา รู้เข้าใจเหตุผล ความจริง

มติมหาเถรสมาคมได้ให้ความหมายว่า โรงเรียนวิถิปุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตแท้จริงและสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม 3 ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้าน สู่การพัฒนาที่สมบูรณ์ได้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 31) โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขานี้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภาวา 4 คือ พัฒนาการทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา กระบวนการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถิปุทธต้องบูรณาการไตรสิกขาเข้ากับกลุ่มสาระและกิจกรรมต่างๆ ในหลักสูตร นั่นคือ มีศีล สมาธิ ปัญญา เป็นเหมือนเส้นด้ายที่ร้อยเรียงทุกกลุ่มสาระและกิจกรรมเข้าด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ โรงเรียนฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษา ดังนั้น ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีไตรสิกขาในขณะที่กิน อยู่ ดู และฟัง ซึ่งเป็นกิจกรรมประจำวันของนักเรียน เมื่อมีไตรสิกขาเป็น

เครื่องมือพัฒนาดังกล่าวแล้ว ผลที่ตามมาก็คือ ผู้เรียนจะได้รับพัฒนาการทั้ง 4 ด้านไปพร้อมกัน ได้แก่ (พระเทพโสมถ. 2547: 32-33)

1. พัฒนาการทางกาย (กายภาวนา) หมายถึง การเจริญกาย พัฒนากาย คือ การฝึกอบรมกายให้รู้จักติดต่อกว้างขวางกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเสื่อมสูญในเบื้องต้น คือ ให้กินเป็น อยู่เป็น ดูเป็นและฟังเป็น กายภาวนาจึงเป็นเรื่องของการพัฒนาตนเองเพื่อความสัมพันธที่ดีกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

2. พัฒนาการทางสังคม (ศีลภาวนา) หมายถึง การเจริญศีล คือพัฒนาความประพฤติ ฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และกติกาสังคม ไม่เบียดเบียน หรือก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี

3. พัฒนาการทางจิต (จิตตภาวนา) หมายถึง การเจริญจิต คือพัฒนาจิต ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส เป็นต้น

4. พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภาวนา) หมายถึง การเจริญปัญญา คือการพัฒนาปัญญา การฝึกอบรมทางปัญญา ให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา

ผู้เรียนที่มีพัฒนาการทั้ง 4 ด้านนี้จะเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

1. พัฒนาการร่างกายซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีพและพัฒนาการทางปัญญา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง

2. พัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นผลจากการยึดมั่นในศีลธรรม รักษาระเบียบวินัยและจรรยาบรรณ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี

3. พัฒนาการทางจิตซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการให้มีสติ สมาธิ และคุณธรรมอื่นๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนมีความสุข

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เมื่อพัฒนาการทั้ง 4 ด้านถือเป็นเป้าหมายของโรงเรียนโดยปกติทั่วไปดังที่เราได้ยืกันมาเสมอๆว่าการศึกษาไทยมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขแล้ว โรงเรียนวิถีพุทธซึ่งกำหนดให้พัฒนาการทั้ง 4 ด้านเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษา เช่นกันโรงเรียนวิถีพุทธก็ไม่ต่างจากโรงเรียนปกติทั้งหลาย ดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธ จึงหมายถึงโรงเรียนระบบปกติทั่วไป เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ทำให้ผู้เรียน กิน อยู่ ดูและฟังเป็น นั่นเอง

1.3 ความมุ่งหมายและประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธ

กระทรวงศึกษาธิการ (2546ก: 1) กำหนดจุดมุ่งหมายของการจัดโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคล เพื่อนำพาเด็กและเยาวชนไทยก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างไร้ขีดจำกัด พร้อมทั้งช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพเป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร (2547: 8-9) ได้กล่าวถึงโรงเรียนวิถีพุทธว่า การปฏิรูปการศึกษาที่กล่าวว่าสอดคล้องกับรากฐานสังคมไทย ยังไม่มีครั้งใดที่จะตรงเหมือนครั้งนี้ที่ว่ายึดหลักไตรสิกขาเป็นหลักของโรงเรียนวิถีพุทธ กล่าวได้ว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ขอให้ความมั่นใจว่าเป็นหนทางที่ถูกต้องแล้ว ช่วยดำเนินไปให้ถึงที่สุด สุดกำลังของตน

พระธรรมปิฎก (2547: 18) ได้กล่าวว่า โรงเรียนวิถีพุทธจะเดินหน้าต่อไปอย่างมีพลังในการที่จะสร้างสรรค์อนาคตของชุมชน สังคม ประเทศชาติและโลกทั้งหมด ให้เป็นวิถีแห่งสันติสุข ยั่งยืน สืบไป

กระทรวงศึกษาธิการ (2546: 15) ได้กล่าวถึงโรงเรียนที่พัฒนาสู่วิถีพุทธและได้รับการพัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนแล้วจะสังเกตได้ถึงความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดตามมาด้วยความงดงามและคุณค่าดังนี้

1. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่างๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข พร้อมๆ กัน
2. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชม ของผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ อีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ
3. สภาพแวดล้อม และบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตร แก่กันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน
4. บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิต ทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่ม ชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบ และชัดเจนเพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกล่า

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายและประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธก็เพื่อสนองตอบความสามารถที่แตกต่างกันของบุคคล พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตให้เป็นวิถีแห่งสันติสุขที่ยั่งยืน เป็นกำลังสำคัญต่อการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นยิ่งขึ้นตลอดไป

1.4 กรอบความคิดรูปแบบโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยได้รับการกล่อมเกลาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทยจนกล่าวได้ว่า วิถีพุทธ คือ วิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับ

พุทธธรรมหรือพุทธศาสน์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง และฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์ และในทุกระดับยังผลให้ผู้ศึกษาเองมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน (ไพรัช สู่แสนสุข. 2546: 1)

ตามหลักพระพุทธธรรม ปัญญา เป็นกุญแจสำคัญที่จะสามารถไขไปสู่ความเป็น “พุทธ” คือ เป็นผู้รู้ ผู้เบิกบาน บุคคลจะสามารถบรรลุสภาพของการมีปัญญาได้ต้องศึกษาทดลองปฏิบัติจนรู้แจ้งด้วยตนเอง กระบวนการเรียนรู้ทุกแบบในพุทธศาสนาต้องมีตัวปัญญายู้ง่ายเสมอ (สมน อมรวิวัฒน์. 2535: 19) การศึกษาพระพุทธศาสนาจึงเป็นการวิเคราะห์ตนให้มีความรู้ความเข้าใจสาระที่แท้ของความเป็นมนุษย์ และลดความเห็นแก่ตัว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การศึกษามีผลดังกล่าวนั้นคือ การสอนโดยการสร้างปัญญา ซึ่งถือได้ว่าเป็นขั้นแรกของกระบวนการพัฒนาปัญญาที่มีเหตุผลทำให้เกิดความรู้ลึกซึ้งซาบซึ้งใจในเหตุผลนั้นว่า มีคุณค่าและสามารถพิสูจน์ได้จริง จึงมีความเชื่อในคำสอนที่ดี โดยครูผู้เป็นกัลยาณมิตร ทำให้ศิษย์มีฉันทะ พึงใจใฝ่รู้คำสอน ความศรัทธา ทำให้ผู้ศรัทธาเกิดความปิติ ไปจนถึงความสงบเยือกเย็น สามารถรู้เห็นจริงต่อไปด้วยปัญญาของตนเอง (ประภาศรี สีหอำไพ. 2535: 58) พุทธธรรมมีกรอบหลักในการพัฒนาปัญญาเป็นระบบการศึกษา 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งเป็นระบบการฝึกอบรมประกอบด้วย (พระศรีวิสุทธิกวี. 2530: 22)

1. อริสัลลสิกขา (ศีล) คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมความประพฤติ
 2. อริจิตตสิกขา (สมาธิ) คือ ข้อปฏิบัติสำหรับอบรมเพื่อให้เกิดสมาธิ
 3. อริปัญญสิกขา (ปัญญา) คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้ง
- อริจิตตสิกขา คือ สติปัฏฐานเป็นการปฏิบัติเพื่อใช้สติเป็นที่ตั้งมั่นให้บังเกิดผลดี

สติปัฏฐาน มี 4 ประการ ดังนี้ (พระเทพเวที. 2532ก: 811)

1. กายานุปัสสนา คือ การพิจารณากาย หรือตามดูรู้ทันกาย
2. เวทนานุปัสสนา คือ ตามดูรู้ทันเวทนา หรือความรู้สึก
3. จิตตานุปัสสนา คือ ตามดูรู้ทันจิต
4. ธัมมานุปัสสนา คือ ตามดูรู้ทันธรรม (ความจริง)

การพัฒนาจิตเพื่อเป็นทางไปสู่ปัญญา นอกจากจะใช้วิธีเจริญปัญญาแล้ว การใช้สมาธิก็เป็นสิ่งจำเป็นควรทำควบคู่ไปด้วย สมาธิเป็นสภาวะที่จิตแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดมี 3 ระดับ ดังนี้ (พระเทพเวที. 2532ก: 826)

1. ขณิกสมาธิ เป็นสมาธิชั่วขณะ

2. อุปจารสมาธิ เป็นสมาธิเฉียดๆ หรือสมาธิจวนจะแน่วแน่

3. อัปปนาสมาธิ เป็นสมาธิแน่วแน่หรือสมาธิที่แนบแน่น เป็นสมาธิระดับสูง

อธิจิตตสิกขา ในลักษณะจิตภาวนาหรือสมาธิมี 2 อย่าง ดังนี้ (พระศรีวิสุทธิกวี. 2530: 30)

1. สมถภาวนา เป็นการทำให้สงบ

2. วิปัสสนาภาวนา เป็นการอบรมปัญญา

สมถภาวนามีวิธีปฏิบัติถึง 40 วิธีแต่ที่นิยมปฏิบัติมี 3 วิธี ดังนี้ (พระศรีวิสุทธิกวี. 2530: 30)

1. อานาปานสติภาวนา แปลว่า สติกำหนดลมหายใจเข้าออก

2. กายคตาสติภาวนา แปลว่า อบรมจิตโดยมีสติพิจารณาในร่างกาย

3. พรหมวิหารภาวนา แปลว่า การอบรมจิตโดยมีธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ

ปัญญาตามความหมายในพุทธศาสนาที่กล่าวไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสน์ กล่าวว่า

“ปัญญา หมายถึง ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความรู้ซึ่งและความเข้าใจในสภาวะสาเหตุ ปัจจัยผล และสภาวะที่เป็นจริง ตลอดจนความสามารถในการคิดอย่างแยบคาย จนเกิดความกระจ่าง ประจักษ์จริง นำไปสู่การทำลายความเขลาทั้งปวง” ปัญญาเกิดขึ้นได้หลายวิธี ได้แก่ (สุนน อมรวิวัฒน์. 2530: 56)

1. ปัญญาที่เกิดพร้อมกับชีวิต (สชาติกปัญญา) คือ ปัญญาที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ได้แก่

ความสามารถ เซอร์ปัญญา ความถนัด ความสนใจ และพรสวรรค์ของบุคคล

2. ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาการเรียนรู้ (โยคปัญญา) ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการสัปปรับฟัง การเล่าเรียน (สุตมยปัญญา)

3. ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผล (จินตามยปัญญา)

4. ปัญญาที่เกิดจากการฝึกอบรมและลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ (ภาวนามยปัญญา)

จากอดีตที่ผ่านมาการศึกษาของกุลบุตรกุลธิดา และผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีฐานจากการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่งสอน แต่อาจไม่มีระบบของการศึกษาบังคับอย่างในยุคปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มิได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่มีระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยมโดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเองเริ่มห่างเหินจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในคุณค่าของพุทธธรรม และในความเป็นสมบัติของชาติซึ่งได้ก่อร่างสร้างฐานของวัฒนธรรมไทยมาแต่อดีต(กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 9-10)

ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการให้การศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบันเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนด ที่มีคุณสมบัติของการเป็นคนดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถีพุทธ” อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาในโรงเรียนอื่นๆ ในวงกว้างต่อไป

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การศึกษาพระพุทธศาสนา เป็นการวิเคราะห์ตนให้มีความรู้ความเข้าใจสาระที่แท้ของความเป็นมนุษย์ และลดความเห็นแก่ตัว สิ่งสำคัญที่จะทำให้การศึกษามีผลดังกล่าวคือ การสอนโดยการพัฒนาปัญญา พุทธธรรมมีกรอบหลักในการพัฒนาปัญญาเป็นระบบการศึกษา 3 ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา ซึ่งเป็นระบบการฝึกอบรมประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกทั้งมีความง่ายยาก ตั้งแต่เรื่องเบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่จนถึงเรื่องละเอียดซับซ้อน ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการให้การศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย จึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบันเพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 กำหนด ที่มีคุณสมบัติของการเป็นคนดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง โดยผ่านการดำเนินงานของ “โรงเรียนวิถีพุทธ” ต่อไป

1.5 การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผ่านการพัฒนา “กิน อยู่ ตู พังเป็น” ทั้งนี้เพื่อเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินชีวิตทุกด้านและทุกวัยนั้น การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้สถานศึกษาประสบผลสำเร็จในการดำเนินงาน

พระมหาพจน์รินทร์ วิสูตร (2546: 1-3) กล่าวถึงการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาว่า การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธต้องจัดระบบบริหารจัดการทั้งองค์การ ให้ใช้ธรรมาธิปไตย เพราะเป็นหลักธรรมที่ใหญ่กว่า อัตตา (ตัวตน) สมัคสมานสามัคคีด้วยสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตา ร่วมกับ สาราณียธรรม 6 (ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึก) สืบต่อองค์การมิให้เสื่อมทรามด้วยอธิปไตย 7 ซึ่งประมวลได้เป็นข้อๆ ดังนี้

1. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์
1. พร้อมทำกิจไม่เกี่ยง ก่อน-หลัง
2. ตั้งมั่นในหลักการไม่หาญหัก
3. เคารพรัก พระ ปราชญ์ ผู้เฒ่าผู้ใหญ่
4. คุ่มกันภัย มวลหมู่ มิให้หวั่นหวาด
5. รักในชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ศูนย์รวมใจ
6. ส่งเสริมให้คนดี มีกำลัง นำสังคม

บุญนำ ทานสัมฤทธิ์ (2546: 1-3) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่าการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธควรจัดการกิจเสริมวิถีพุทธ ไว้ดังนี้

1. สังเกตพฤติกรรมของบุคลากรในโรงเรียนทุก 3 เดือน แล้วประชุมกันปรับแผนปฏิบัติการและปรับพฤติกรรมด้วยน้ำใจไมตรี
2. ครูทุกคนมีแฟ้มข้อมูลเพิ่มพูนหลักธรรม บันทึกธรรมประจำวัน

กระทรวงศึกษาธิการ (2548: 61-63) ได้กำหนดการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธทั้งในระดับชาติและระดับโรงเรียน จะยึดหลักการพัฒนาดังนี้

การบริหารโครงการระดับชาติ จะมีกิจกรรมหลัก ได้แก่

1. สร้างความเข้าใจแก่ผู้บริหารสถานศึกษา และผู้รับผิดชอบโครงการ
2. ผลิตสื่อ เอกสาร วัสดุทัศน เพื่อเผยแพร่แนวคิดและตัวอย่างการดำเนินการ
3. สร้างความเข้าใจแก่ครู ทั้งในการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการวิถีพุทธ และการจัด

กิจกรรมเสริมลักษณะต่างๆ

4. นิเทศ เยี่ยมเยียน ประเมินผลการดำเนินงาน
5. สัมมนาเพื่อสะท้อนประสบการณ์ผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อแลกเปลี่ยน

เรียนรู้และการปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

การบริหารโครงการระดับโรงเรียน จะมีกิจกรรมหลัก ได้แก่

1. ประชาสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เช่น ครูและบุคลากรทุกคน ผู้ปกครอง นักเรียน องค์กรสงฆ์ ที่สถานศึกษาจะขอความอนุเคราะห์

2. ปรับสภาพบรรยากาศของสถานศึกษาตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ
3. ปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ โดยสอดแทรกหลักธรรมในการเรียนรู้ทุกสาระการเรียนรู้
4. ปรับปรุงการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรของสถานศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการ

โรงเรียนวิถีพุทธ

5. นิเทศ เยี่ยมเยียน ชื่นชมให้กำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงานและปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

6. ร่วมสัมมนาเพื่อรับฟังประสบการณ์ การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาอื่นๆ เพื่อนำมาปรับกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษาตนเองต่อไป

จากที่กล่าวมาพบว่า การบริหารงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นเรื่องของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่ต้องร่วมมือร่วมใจกันนำพาให้การจัดการศึกษาเป็นไปเพื่อพัฒนา นักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง

2. การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน

เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ปัจจุบันตั้งอยู่ที่อาคารเฉลิมพระเกียรติ 72 พรรษา ถนน ไกรเพชร อำเภอ เมือง จังหวัด ราชบุรี รับผิดชอบสถานศึกษาใน 5 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอวัดเพลง อำเภอปากท่อ อำเภอจอมบึง อำเภอสวนผึ้ง และกิ่งอำเภอบ้านคา มีสถานศึกษาในสังกัดจำนวนทั้งสิ้น 196 โรงเรียน

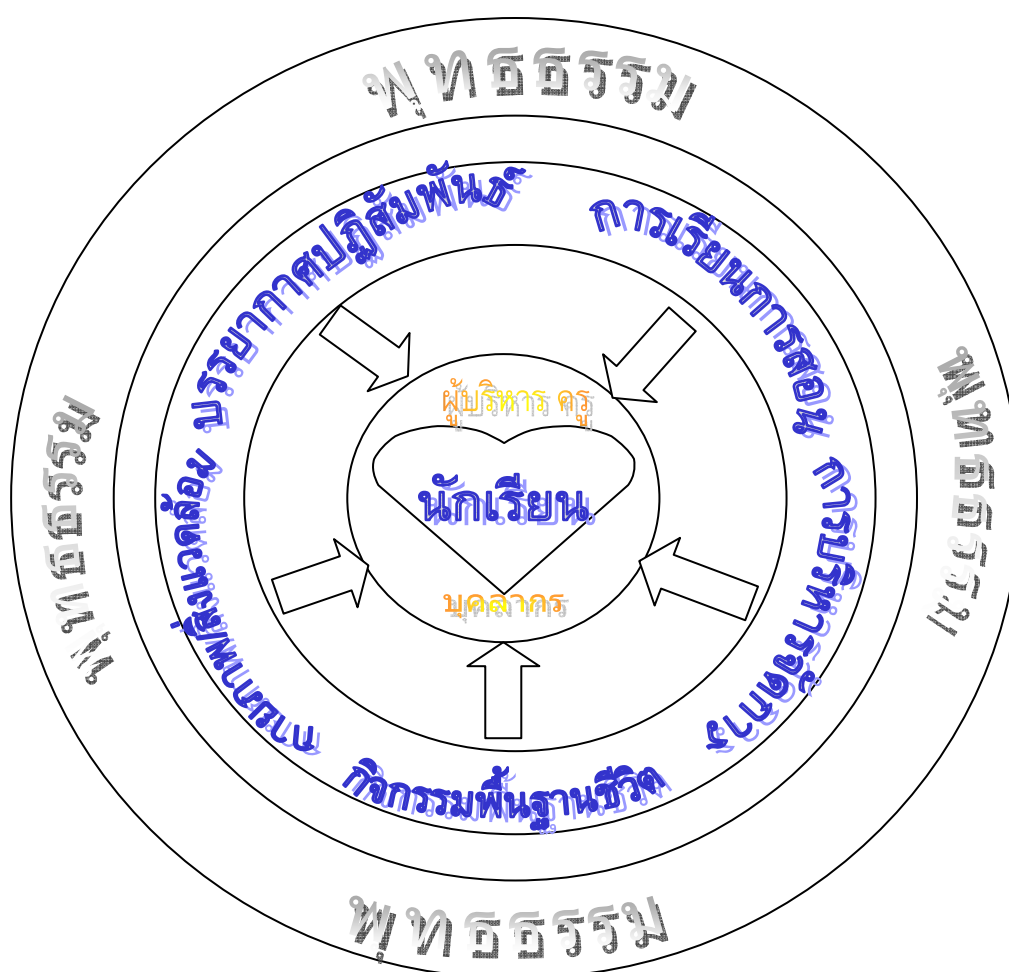
จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)

พ.ศ. 2545 มาตรา 6 ได้ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2545: 5) จากความสำคัญดังกล่าวกระทรวงศึกษาธิการจึงสนับสนุนให้สถานศึกษาพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม นักเรียนควบคู่กับการพัฒนาทุกด้านอย่างเป็นองค์รวม โดยส่งเสริมการดำเนินงาน โครงการโรงเรียนวิถีพุทธและรับทุกโรงเรียนที่สมัครเข้าร่วมโครงการ ผลที่เกิดขึ้นมีสถานศึกษาจากทุกสังกัดจำนวนมากให้ความสนใจและสมัครเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศเป็นจุดรับสมัครประสานงานและส่งเสริมการพัฒนา และกระทรวงศึกษาธิการส่งเสริมการพัฒนาและสนับสนุนด้านวิชาการเป็นหลัก โดยได้จัดทำเอกสาร แนวคิด หลักการต่างๆ ในลักษณะเป็นหลักการเป็นแนวทางกว้างๆ และมีตัวอย่างบางส่วนให้โรงเรียนเป็นแนวในการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตามความเหมาะสม (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1. 2548: 1)

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการนำคุณคำมหาศาลของพระพุทธธรรมมาสู่สังคมไทย โดยผ่านการจัดสภาพและการเรียนรู้ของโรงเรียนที่มีความชัดเจน (สิริกร มณีรินทร์. 2548: ปฐมบท) เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถ กิน อยู่ ดู และฟังเป็น ทำให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาภูมิธรรม 4 ประการ คือ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548: 5-6)

1. สปัจริสสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์ดี มีข้อมูลมีสื่อที่ดี
2. สัทธัมมัสสนะ หมายถึง การเอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตร การเรียนการสอนที่ดี
3. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
4. ัมมานุสัสมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการจัดสภาพในทุกด้านของโรงเรียนสามัญที่จัดการศึกษาแต่เน้นการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิถีแนวทางในการจัดการศึกษาทั้งในด้านองค์ความรู้ กระบวนการจัดการศึกษาและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นคนเก่ง คนดี มีคุณธรรมจริยธรรม และใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการ (2546ก: 15-22) ได้กำหนดให้สภาพโรงเรียนวิถีพุทธประกอบด้วยด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ โดยการดำเนินงานเกี่ยวกับสภาพในทุกด้านของโรงเรียนวิถีพุทธนั้นสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังภาพประกอบต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548: 20)

ภาพประกอบ 1 ภาพแสดงสภาพโรงเรียนวิถีพุทธ

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ. (2548). แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพฯ: หน้า 22.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ตระหนักในความสำคัญของการจัดการศึกษาที่ มุ่งมั่นให้เด็กและเยาวชนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักคิด ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างรอบคอบ มีเหตุผล มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความ เจริญก้าวหน้าของวิทยาการต่างๆ มีความสามารถในการสื่อสาร การจัดการ และใช้เทคโนโลยีที่ จำเป็น และเป็นบุคคลที่มีจิตใจงาม มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่พึงามในการดำเนินชีวิต ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนา มุ่งมั่นพัฒนาตนเองและสังคม ประกอบอาชีพสุจริต และพึ่งตนเอง ได้ ดังนั้นจึงได้เริ่มรับสมัครโรงเรียนเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธรุ่นที่ 1 ปี พ.ศ. 2546 ซึ่งมี สถานศึกษาเข้าร่วมโครงการรุ่นที่ 1 จำนวน 86 โรงเรียน ปี พ.ศ. 2547 รุ่นที่ 2 จำนวน 57 โรงเรียน ปี พ.ศ. 2548 รุ่นที่ 3 จำนวน 25 โรงเรียน และรุ่นที่ 4 จำนวน 20 โรงเรียน รวมจำนวนสถานศึกษา

ที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธทั้งสิ้น 188 โรงเรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1. 2548: 29-36)

จากการรับสมัครสถานศึกษาเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธดังกล่าว สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 จึงได้มีการจัดการให้ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธ โดยเน้นการให้ความรู้ในเรื่องสภาพโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้สถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธได้จัดสภาพสถานศึกษาแต่ละแห่งให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพโรงเรียนวิถีพุทธที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดและมีการพัฒนาผู้เรียนตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการดังนี้

2.1 สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ

จากแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ โรงเรียนในอุดมคติ ได้กำหนดให้มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข คือมุ่งเน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาใช้ในการพัฒนาผู้เรียน ภาพอันงดงามของโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นอีกภาพหนึ่งสะท้อนถึงการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลักไตรสิกขา มาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนและแสดงถึงความพยายามนำหลักพุทธธรรมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการบริหารและจัดการศึกษาอย่างชัดเจนโดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้อย่างดีที่สุด พร้อมกับสร้างสรรค์สภาพการดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วนมีความสุขและได้พัฒนาชีวิตและสังคมที่ดียิ่งขึ้นควบคู่กันไป

สภาพด้านกายภาพของสถานศึกษาโดยทั่วไปนั้นเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกันมีการให้ความสำคัญกับสภาพด้านกายภาพ ดังจะเห็นได้จากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้อย่างมาก กล่าวคือ เหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาหลายตอน เน้นถึงความสำคัญของสถานที่และบรรยากาศเช่น (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 50)

(1) ทรงเจริญอานาปานสติกรรมฐานเมื่อมีพระชนมายุ 7 พรรษา ณ ใต้ต้นหว้าในบรรยากาศที่เงียบสงบ

(2) ทรงเลือกสถานที่ที่ใกล้ชิดธรรมชาติและชุมชนสำหรับบำเพ็ญเพียร

(3) เมื่อตรัสรู้แล้วทรงเปลี่ยนสถานที่จากที่ตรัสรู้ไปประทับใต้ต้นไทรและต้นอื่นๆ

(4) ทรงกำหนดเรื่องความสะอาดความมีระเบียบไว้ในพระวินัยปิฎกกว่าด้วย เสนาสนวัตร และเสนาสนขันธกะ

(5) ทรงแสดงภาวะที่เอื้อ เกื้อกูล เหมาะสม สะดวกสบายของสภาพแวดล้อม ซึ่งประมวลกันไว้ 7 ประการ คือ สปปายะ 7 ดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธจึงกำหนดให้มีสภาพด้านกายภาพตามหลักธรรม สปปายะ 7 ซึ่งหมายถึง สิ่งที่สบาย สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกื้อกูล ช่วยสนับสนุนการเจริญภาวนาให้บังเกิดผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอยนั่นเอง

สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่ง กระทรวงศึกษาธิการ (2546ก: 12-14) จึงได้กำหนดแนวทางให้สถานศึกษาได้ใช้หลักพุทธธรรมจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปรโตโมสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีวัฒนธรรมแสงปัญญา ดังนี้

1. อาวาสสัปปายะ หมายถึง อาคารสถานที่เหมาะสม เพียงพอ
2. โคจรสัปปายะ หมายถึง แหล่งเรียนรู้ อุปกรณ์ทันสมัย ตรงตามความต้องการ
3. ภัตตสัปปายะ หมายถึง บรรยากาศที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาคุณธรรม

จริยธรรม

4. บุคคลสัปปายะ หมายถึง บุคลากรดี เป็นแบบอย่างที่ดี
5. โภชนสัปปายะ หมายถึง โภชนาการดี ส่งเสริมสุขภาพพลานามัย
6. อุตุสัปปายะ หมายถึง อากาศดี โปร่ง สบาย ไม่มีมูมอับ ไรฝุ่น ไร้มลภาวะ
7. อิริยาปถสัปปายะ หมายถึง กิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนเหมาะสมกับผู้เรียน

สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพสถานศึกษาสามารถดำเนินการได้ดังนี้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1. 2548: 7)

1. จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนอย่างเหมาะสม ได้แก่
 - 1.1 จัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนอย่างเหมาะสม
 - 1.2 มีสัญลักษณ์ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ประจำห้องเรียน
 - 1.3 มีห้องจริยธรรมหรือห้องพระพุทธรูปศาสนา
2. มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรม โดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน

ได้แก่

- 2.1 มีป้ายคติธรรมติดตามห้องเรียนหรืออาคารเรียน
- 2.2 มีป้ายคำขวัญ คุณธรรม จริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน
- 2.3 มีป้ายนิเทศให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ
3. สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ ได้แก่
 - 3.1 โรงเรียนมีสาธารณูปโภคเพียงพอตามความจำเป็น
 - 3.2 ห้องเรียนสะอาด เป็นระเบียบ เหมาะสมต่อกิจกรรมการเรียนรู้ โดยนักเรียนมี

ส่วนร่วม

3.3 สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น สวยงาม ถูกสุขลักษณะ โดยการมีส่วนร่วมของนักเรียนและบุคลากรในโรงเรียน

- 3.4 โรงเรียนมีกิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4. บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติดอบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด ได้แก่

4.1 โรงเรียนไม่มีมูมอับ หรือแหล่งมั่วสุม มีบริเวณให้นักเรียนได้ออกกำลังกายอย่างเหมาะสมและปลอดภัย

4.2 โรงเรียนมีกิจกรรมส่งเสริมนักเรียนใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ห่างไกล

ยาเสพติด

4.3 โรงเรียนมีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน

4.4 โรงเรียนมีมาตรการเพื่อให้โรงเรียนปลอดจากสิ่งเสพติด อบายมุข และสิ่งมอมเมาต่าง ๆ โดยผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วม

เมื่อโรงเรียนพัฒนาสู่วิถีมุทิตะและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจน จะสังเกตได้ถึงเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดขึ้นตามมา ที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่าได้แก่ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1. 2548: 8-9)

1. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคน ดี เก่ง และมีความสุขพร้อมๆ กันที่ว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

2. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทั้งผู้ปกครอง ครู อาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ อีกทั้งการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

3. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

4. บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิธีการทำงานและวิถีชีวิต ทำให้สภาพการทำงานมีความสุข มีคุณค่าเพิ่มชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาด สว่าง สงบชัดเจน เพราะความเป็นวิถีพุทธช่วยกล่อมเกล้า

5. โรงเรียน โดย ครู ผู้บริหาร บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกทั้งเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ตั้งงามยิ่งๆ ขึ้นได้

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพนั้น เป็นการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาในการพัฒนาสภาพแวดล้อมให้มีความสะอาด สงบ ร่มรื่น นักเรียนพักผ่อนได้อย่างปลอดภัย สถานศึกษาและชุมชนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน มีกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้นักเรียนรู้และเข้าใจเหตุผลตามหลัก ศีล สมาธิ และปัญญา อาคารสถานที่จัดให้มีที่ประดิษฐานพระพุทธรูปพระจำห้องเรียนหรือประจำโรงเรียนและมีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรม ห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมนักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ จัดกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนนั่นเอง

2.2 สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต

สภาพปกติสถานศึกษาทุกแห่งจะมีกิจกรรมต่างๆ หลากหลายโดยมีเป้าหมายคือ การพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ซึ่งสรุปเป็นหลักการใหญ่ๆ คือ ดี เก่ง มีความสุข และมีความเป็นไทย ซึ่งสอดคล้องกันอยู่แล้วกับเป้าหมายการพัฒนาในพระพุทธศาสนา คือ ภาวนา 4

ดังนั้นในเบื้องต้นโรงเรียนวิถีพุทธจึง ควรดำเนินการโดยเน้นคุณค่าของพระพุทธศาสนา ซึ่งแฝงอยู่ในกิจกรรมต่างๆ ให้โดดเด่นชัดเจนยิ่งขึ้น (เมตตา ภริมย์ภักดี. 2548: 14) สภาพโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตนั้นเป็นการปฏิบัติอย่างบูรณาการทั้ง ศิล สมาธิ และปัญญา โดยเน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของการกิน อยู่ ดู ฟัง ด้วยสติสัมปชัญญะ เพื่อเป็นไปตามคุณค่าแท้ของการดำเนินชีวิต ซึ่งสถานศึกษาอาจจัดกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา เพื่อให้นักเรียนได้ซึมซับ นำไปสู่การมีพฤติกรรมถาวรที่พึงประสงค์ ดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธจึงควรจัดวางกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและเป็นวิถีชีวิต สามารถสรุปสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานชีวิตที่สถานศึกษาควรปฏิบัติได้ดังนี้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. 2547: 34-36)

1. ฝึกฝนอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น (รู้เข้าใจเหตุผลและได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา) ดังนี้

- 1.1 โรงเรียนมีโครงการ/กิจกรรมฝึกการกิน อยู่ ดู ฟัง ของนักเรียน
- 1.2 โรงเรียนฝึกอบรมให้นักเรียน กิน อยู่ ดู ฟัง อย่างมีสติและใช้ปัญญาจนเป็นนิสัย
- 1.3 โรงเรียนฝึกอบรมให้นักเรียนบริโภคปัจจัย 4 ด้วยปัญญาและอย่างพอดี ไม่เกิดโทษหรือความเสียหายแก่ตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม

2. ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย ดังนี้

2.1 โรงเรียนกำหนดบทบาท หน้าที่ความรับผิดชอบของนักเรียนในการดูแลรักษาพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนอย่างชัดเจน

2.2 โรงเรียนจัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อรักษาความสะอาดและสภาพแวดล้อมของโรงเรียนอย่างน้อยภาคเรียนละ 2 ครั้ง

2.3 โรงเรียนจัดกิจกรรมรณรงค์เพื่อรักษาความสะอาดและสภาพแวดล้อมรอบๆ โรงเรียนอย่างน้อย ภาคเรียนละ 1 ครั้ง

3. จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำ และในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต ดังนี้

3.1 โรงเรียนมีกิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ ที่เตือนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยเหมาะสมกับวัยของนักเรียน

3.2 โรงเรียนมีกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น แข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การสอนธรรมศึกษา ค่ายพุทธบุตร ฯลฯ

3.3 โรงเรียนนำนักเรียนร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดจัดขึ้นเป็นประจำ

4. ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา ดังนี้

4.1 โรงเรียนจัดกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยครูและนักเรียนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เช่น กิจกรรมเสียงตามสาย จดหมายข่าว ฯลฯ

4.2 โรงเรียนมีโครงการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา เช่น การบรรพชาสามเณร ฤดูร้อน กิจกรรมค่ายพุทธบุตร พุทธธรรม การสอบธรรมศึกษา ฯลฯ

4.3 โรงเรียนสนับสนุนการจัดการเรียนรู้แบบโครงงานเพื่อให้นักเรียนได้สำรวจ ค้นคว้า ศึกษาเกี่ยวกับประเพณี วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา โบราณสถาน ประวัติพระสงฆ์ ฯลฯ ในท้องถิ่น

4.4 โรงเรียนจัดกิจกรรมประชุมสัมมนาหรือสนทนาธรรม โดยเชิญวิทยากรผู้รู้ และ ร่วมอภิปรายกับผู้บริหาร ครู และผู้ปกครองเป็นประจำ

4.5 โรงเรียนจัดกิจกรรมรณรงค์ให้ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง นักเรียนและชุมชน มี จิตสำนึกในการปกป้องและสืบต่อพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต โดยมีกิจกรรมหลากหลายรูปแบบดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก : 42-44)

1. กิจกรรมเนื้อหาสาระหลักสูตร
2. กิจกรรมประจำวัน/สัปดาห์
3. กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
4. กิจกรรมสร้างสัมพันธ์โรงเรียน บ้าน วัด ชุมชน
5. กิจกรรมพิเศษอื่นๆ

จากตัวอย่างกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตที่กล่าวมาข้างต้นอาจจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ โดย กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร

1. พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
2. ประกวดมารยาทชาวพุทธ
3. กิจกรรมค่ายพุทธบุตร (ตามสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา)
4. กิจกรรมบริหารจัดการ เจริญปัญญา
5. เรียนธรรมศึกษา/สอบธรรมศึกษา
6. บรรพชาสามเณรฤดูร้อน

กิจกรรมประจำวัน /ประจำสัปดาห์

1. กิจกรรมหน้าเสาธง
 - 1.1 กิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ)
 - 1.2 กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตาและสงบนิ่ง (สมาธิ)
 - 1.3 กิจกรรมพุทธสุภาษิตวันละบท
 - 1.4 กิจกรรมน่องไหว้พี่
 - 1.5 กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่องคติธรรมขณะเข้าห้อง
2. กิจกรรมความดีระหว่างวัน
 - 2.1 กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร
 - 2.2 กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหารก่อนการรับประทานอาหาร

- 2.3 กิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติ เช่น มีกติกากว่าไม่ดั่ง ไม่หก ไม่เหลือ
- 2.4 กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหาร
- 2.5 กิจกรรมนั่งสมาธิ 1 นาที ก่อนเรียน (อาจให้นักเรียนทำพร้อมกันหน้าห้องเรียน)
3. กิจกรรมก่อนเลิกเรียน
 - 3.1 กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์
 - 3.2 กิจกรรมรำลึกถึงพระคุณของผู้มีพระคุณ
 - 3.3 กิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ ฯลฯ
4. กิจกรรมประจำสัปดาห์
 - 4.1 กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์
 - 4.2 กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ (อาจทำในวันพระหรือวันที่สถานศึกษา

กำหนด)

กิจกรรมเนื่องในโอกาสสำคัญทางพระพุทธศาสนา

โรงเรียนวิถีพุทธควรจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา วันอัฐมีบูชา ดังนี้

1. กิจกรรมวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษา สถานศึกษา ผู้ปกครองและชุมชน ร่วมกิจกรรมดังเช่น

- 1.1 ทำบุญ ตักบาตรบริเวณสนามของสถานศึกษา
- 1.2 ฟังพระเทศน์ (โดยนักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรม)
- 1.3 เวียนเทียนที่วัด หรือในสถานศึกษา
2. หล่อเทียนพรรษา และร่วมกับชุมชนในการหล่อเทียนและแห่เทียนพรรษา
3. สถานศึกษาจัดบรรยายภาควินสำคัญทางศาสนาโดยระดับชั้นทิวสีเหลือง เขียว ธรรมจักร ธงฉัพพรรณรังสี และเปิดเพลงธรรมะทางวิทยุของสถานศึกษา (เสียงตามสาย)

กิจกรรมพิเศษอื่นๆ เช่น

1. กิจกรรมไขปัญหาธรรม
2. กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
3. กิจกรรมการประเมินผลการทำความดี
4. กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี
5. กิจกรรมอาสาตาวีเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติธรรม)
6. กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรม
7. กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม)
8. กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา
9. กิจกรรมการกำหนดทักษะและความรู้ทางพระพุทธศาสนา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธใน ด้านการจัดกิจกรรมวิถีชีวิต กิจกรรมประจำวัน กิจกรรม

ประจำสัปดาห์หรือในโอกาสต่างๆ เป็นภาพรวมทั้งสถานศึกษา ได้แก่ กิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น การแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การสอนธรรมศึกษา การเข้าค่ายพุทธบุตร การจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการทำความดีระหว่างกัน การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมและจริยธรรม การกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินพิธีกรรมด้วยตนเอง การส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้นและจัดให้มีนิทรรศการผลงานทางด้านพระพุทธศาสนาของนักเรียน และสถานศึกษาร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ จัดให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียน และจัดกิจกรรมรณรงค์สร้างจิตสำนึกในการสืบทอดพระพุทธศาสนาต่อไป

2.3 สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน

สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นเป็นสิ่งที่สนับสนุนการปฏิรูปการศึกษาในทุกด้านโดยการดำเนินงานนั้นเริ่มตั้งแต่กำหนดให้สถานศึกษามีการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือ จัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน เพื่อเป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วยหลักพุทธธรรมอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอในการจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ควรมีลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โดยนักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตนและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เช่น “การกิน อยู่เป็น” เพื่อยังประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่อยู่ได้เหมาะสมเป็นไปตามคุณค่าแท้ หรือ “การดู ฟังเป็น” เพื่อเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา

แสงระวี เทพรอด (2542: 39) กล่าวว่า พระพุทธศาสนามองมนุษย์ทุกคนว่าเป็น “เวไนยสัตว์” ที่มีศักยภาพในตัวเองที่จะพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรมให้สูงขึ้น ตามลำดับจนบรรลุเป้าหมายสูงสุดแห่งชีวิตได้ แนวทางปลูกฝังนั้น พระพุทธศาสนายอมรับทั้งอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม และการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผล ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเหล่านั้นองค์ประกอบทั้งสองนี้เสริมหรือเกื้อหนุนกันประสานกันด้วยดี การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม จึงเป็นไปด้วยดี โดยองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการคือ

1. ปรโตโฆสะ สิ่งแวดล้อมภายนอก หมายถึงสิ่งแวดล้อมทางสังคมทั่วไปที่ดีที่เกื้อกูลแก่การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในที่นี้เน้นไปที่ “กัลยาณมิตร” คือผู้คอยให้คำแนะนำที่ดี เช่น บิดา มารดา ครู อาจารย์ และท่านผู้รู้ทั้งหลาย เด็กที่มีปรโตโฆสะที่ดีพร้อมจะก้าวหน้าทางคุณธรรม จริยธรรมมากกว่าเด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวย
2. โยนิโสมนสิการ การรู้จักใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด คือ คิดแยกแยะและสืบสาวหาต้นตอ ตามหลักความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยต่างๆ พุทให้เข้าใจง่ายคือ

คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น

การสร้างคุณธรรม จริยธรรมทางพระพุทธศาสนาจะต้องมีหลักการเพื่อการพัฒนาเด็กคือ ผู้เรียนวิชาพระพุทธศาสนา ซึ่งหลักการทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาเด็กมีดังนี้ (ทิตนา เขมมณี; และคนอื่นๆ. 2536: 37-39)

1. มนุษย์ประกอบด้วยรูปและนาม การพัฒนาเด็กจึงต้องพัฒนาทางทั้งทางกายและจิตไปพร้อมๆกัน อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน จึงจะสามารถวางพื้นฐานที่ดีให้แก่เด็ก เพื่อนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
2. มนุษย์แต่ละคนมีความแตกต่างกันมาแต่กำเนิดโดยผลแห่งกรรม แต่ทุกคนมีศักยภาพที่สามารถสร้างเสริมให้พัฒนาได้ โดยอาศัยเหตุปัจจัยที่มีผลต่อกันและกัน การจัดสิ่งแวดล้อมเอื้อต่อการเรียนรู้ สามารถช่วยให้เด็กมีโอกาสได้พัฒนาศักยภาพของตน
3. คุณธรรมเป็นพื้นฐานทางจิตใจอันนำไปสู่การกระทำ การปลูกฝังคุณธรรมอบรมบ่มนิสัยให้เด็กมีความคิดความเห็นที่ถูกต้อง จะนำเด็กไปสู่การกระทำที่ชอบธรรมและถูกต้อง
4. การปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กตั้งแต่วัยเยาว์โดยให้ปฏิบัติตามโอวาท 3 ประการ ได้แก่ การรักษาศีล การประพฤติธรรม และการทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด จะช่วยให้เด็กพัฒนาคุณธรรมขึ้นในตนเองอย่างได้ผล
5. การปลูกฝังคุณธรรมในเรื่อง การมีวินัย มีสติ กตัญญู เมตตา อุดมคติ ซื่อสัตย์ ประหยัด ขยัน และไม่เห็นแก่ตัว เป็นการช่วยพัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพมากขึ้น
6. สัมปรัสนธรรม 7 อันได้แก่ การรู้จักตน รู้จักคิด รู้จักเหตุผล รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักบุคคลและรู้จักชุมชน เป็นหลักธรรมที่ควรฝึกฝนให้เด็กเพื่อการปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม
7. การปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก จำเป็นต้องคำนึงถึงอุปนิสัยและพื้นฐานของผู้เรียน และใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลายผสมผสานกัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี
8. การเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นวิธีการสอนที่ได้ผลอย่างยิ่งในการปลูกฝังคุณธรรมแก่เด็ก ครู จึงจำเป็นต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก
9. การบริหารจัดการให้บริสุทธิ์ ลดละอกุศลเป็นการเพิ่มสมรรถภาพของจิต การฝึกสมาธิเพื่อช่วยให้จิตมีความบริสุทธิ์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาเด็ก
10. ธรรมะคือหน้าที่ ทุกคนต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบตามบทบาทของตน เช่น บทบาทพ่อแม่ ลูก ผู้ดูแลเด็ก และครู หลักธรรมะว่าด้วยทศ 6 จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ที่จะสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในฐานะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
11. ความพอดีหรือทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) เป็นหลักธรรมที่ควรนำมาฝึกฝนและปฏิบัติ เพราะเป็นหลักธรรมที่ช่วยนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จอย่างพอเหมาะพอดี
12. ปัญญาเกิดขึ้นได้จากการสตรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน (สุตมยปัญญา) ในการพัฒนาเด็ก จึงควรจัดประสบการณ์ตรงทางประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น และส่วนต่างๆ ของร่างกาย ให้เด็กได้หัดสำรวจ สังเกต สัมผัส ด้วยตนเอง โดยมีผู้ใหญ่คอยแนะนำสั่งสอนด้วยความรัก ความใคร่และความเอาใจใส่

13. ปัญญาเกิดขึ้นได้จากการคิดพิจารณาหาเหตุผล (จินตามยปัญญา) ในการพัฒนาเด็ก จึงควรจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และสถานการณ์จำลองให้เด็กได้นำประสบการณ์ตรงมาคิดพิจารณา ฝึกการเลือกตัดสินใจ และการปรับตัวโดยจัดวิธีการให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก

14. ปัญญาเกิดขึ้นได้จากการฝึกฝนอบรม และลงมือปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ (ภาวนามยปัญญา) ในการพัฒนาเด็ก จึงควรให้เด็กได้ฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมการเล่น กิจกรรมการเรียนรู้ และกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

15. การสร้างศรัทธาอันเป็นองค์ประกอบนำไปสู่การพัฒนาปัญญา ต้องอาศัยปัจจัยภายนอก (ปรโตโฆสะ) อันได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสม และบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร การสร้างและส่งเสริมปัจจัยทั้ง 2 จึงเป็นสิ่งจำเป็น

16. การพัฒนาปัญญาให้เกิดขึ้น ต้องอาศัยปัจจัยภายในคือ โยนิโสมนสิการ หรือการรู้จักคิดโดยแยบคาย การฝึกฝนให้ผู้เรียนรู้จักคิดอย่างถูกวิธี จึงเป็นสิ่งจำเป็น

17. กระบวนการแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ 4 สามารถช่วยให้บุคคลเกิดปัญญาสามารถหลุดพ้นจากภาวะทุกข์ กระบวนการแก้ปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิตซึ่งควรฝึกฝนให้แก่ผู้เรียน

18. หลักธรรมในพหุสูตรมัจจ 5 เป็นหลักธรรมที่ควรฝึกฝนให้แก่ผู้เรียนเพราะสามารถช่วยผู้เรียนให้เกิดปัญญาอย่างแท้จริงและถูกต้องได้

กรมวิชาการ (2544: 2-16) ได้กำหนดให้มีการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ว่าเป็นหนึ่งในสาระการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่ม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานปีพุทธศักราช 2544 ซึ่งสาระการเรียนรู้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมนี้ เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ต้องเรียนต่อเนื่องตลอด 12 ปี ตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

สิริมา กลิ่นกุหลาบ (2546: 53) กล่าวว่า กลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมศักยภาพการเป็นคนดีให้แก่ผู้เรียน จำเป็นต้องพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความเจริญงอกงามในด้านต่างๆ ดังนี้

1. ด้านความรู้ ให้ความรู้แก่ผู้เรียนในเนื้อหา ความคิดรวบยอดและหลักการสำคัญของวิชาการต่างๆ ในสาขาตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในแต่ละระดับชั้นในลักษณะบูรณาการ
2. ด้านทักษะกระบวนการ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาให้เกิดทักษะและกระบวนการต่างๆ
3. ด้านเจตคติและค่านิยม เกี่ยวกับประชาธิปไตยและความเป็นมนุษย์ทำให้สามารถนำทักษะกระบวนการมาใช้ประกอบการตัดสินใจได้อย่างรอบคอบ ในการดำเนินชีวิตและการมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในฐานะพลเมืองดี ตลอดจนการนำความรู้ทางจริยธรรม หลักธรรมศาสนา มาพัฒนาตนเองและสังคม ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข

ประสาร ทองภักดี (2526: 41) กล่าวว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่นับว่าได้ผลดีที่สุดคือ วิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระธรรมที่ทรงรู้แจ้งด้วย

พระองค์เองนั้นเป็นแก่นสารมีสาระอันลึกซึ้ง แต่พระพุทธร่องค์ก็ทรงเทศนาสั่งสอนให้ทุกคนทุกวรรณะคนนอกศาสนา หันมาเลื่อมใส เข้าใจและปฏิบัติธรรมของพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง วิธีสอนพระพุทธศาสนาตามแนวพุทธศาสตร์หรือพุทธวิธีสอนของพระองค์เน้นการคิดใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยเหตุผล แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายไปได้อย่างกว้างขวาง (ประสาร ทองภักดี. 2526: 41) ดังนั้นพุทธวิธีสอนจึงเป็นเรื่องที่ครูปัจจุบันควรสนใจศึกษา พุทธวิธีสอนที่พระพุทธร่องค์ทรงใช้สอนอย่างหลากหลายตามแต่ระดับสติปัญญาของผู้เรียนเท่าที่รวบรวมได้มีดังนี้ (ไพรัตน์ ญาตนิมพลี. 2540: 11)

1. ทรงใช้วิธีเอ็กสัลทีชณะ คือ ทรงแสดงยืนยันไปข้างเดียว เช่น ดิมีผลเป็นสุข ชั่วมีผลเป็นทุกข์ แนนอนไม่มีอย่างอื่น
2. ทรงสอนโดยวิธีภัชชลักษณะ คือ ทรงแยกประเด็นให้เห็นชัดเจน
3. ทรงสอนโดยวิธีปุจฉาลักษณะ คือ ทรงย้อนถามเสียก่อนแล้วจึงสอน
4. ทรงสอนโดยฐปนลักษณะ คือ พักปัญหาไว้ไม่ทรงพยากรณ์ เพราะเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ หรือยังไม่ถึงเวลา
5. ทรงสอนโดยวิธีอุปมาลักษณะ คือ สอนแบบเปรียบเทียบให้เห็นจริง (วสิน อินทสระ. 2534: 22-37)
6. ทรงสอนตามความสนใจของผู้เรียน
7. ทรงสอนตามลำดับความลึกซึ้งจากง่ายไปหายาก
8. ทรงใช้วิธีตอบปัญหาแบบต่างๆ
9. ทรงสอนโดยทำตัวอย่างให้ดู พระพุทธร่องค์ทรงปฏิบัติดีปฏิบัติชอบให้เป็นแบบอย่างแก่สาวกทั้งหลาย ไม่ยอมให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงมาใช้อำนาจเหนือพระพุทธร่องค์ทรงจงใจให้สาวกถือเอาพระองค์เป็นแบบอย่างในความเพียรนั่นเอง
10. ทรงสอนโดยใช้อุปการณ เช่น ดอกบัว น้ำ ผ้า ฯลฯ เช่น เรื่องภิกษุจุลบัณฑกพระอรหันต์ภิกษุผู้พี่ชายจะสั่งสอนอย่างไรก็ไม่จดจำ ไม่ได้ผล เมื่อพระพุทธร่องค์ทรงทราบจึงทรงส่งผ้าขาวสะอาดผืนหนึ่งให้ลูกหลานๆ จนผ้าสีคล้ำลงจนเห็นได้ชัดเจน ทำให้ภิกษุจุลบัณฑกเข้าใจว่าจิตนั้นสกปรกได้เพราะสิ่งภายนอก จึงบรรลुरुธรรมในที่สุด
11. ทรงสั่งสอนโดยใช้วาจาประกอบด้วยพระองค์ 9 คือ
 - 11.1 สอนให้เข้าใจจากการฟัง (สุตตะ)
 - 11.2 สอนร้อยแก้วแล้วแทรกด้วยบทกวี (เคยยะ)
 - 11.3 สอนร้อยแก้วล้วนๆ (เวรยากรรม)
 - 11.4 สอนเป็นบทกวีล้วนๆ (คาถา) เช่น คาถาธรรมบท
 - 11.5 สอนด้วยการเปล่งวาจาเป็นคติ (อุทาน)
 - 11.6 สอนโดยอ้างอิงคำพูดที่เคยพูดกันไว้ก่อนแล้ว (อิติวุตตะกะ)
 - 11.7 สอนโดยวิธีเล่านิยายประกอบหลักธรรม (ชาดก)
 - 11.8 สอนเรื่องแปลกน่าอัศจรรย์ (อัญญุตธรรม)

11.9 สอนเรื่องที่ต้องใช้สติปัญญาขั้นสูงในการขบคิด (เวทัสละ)

12. ทรงสอนด้วยวิธีซักถาม ให้อยอมรับหรือเห็นจริงด้วยตนเอง เพื่อทดสอบความเข้าใจ และเปิดทางให้ผู้อื่นคัดค้าน

13. ทรงสอนโดยใช้เรื่องราวที่ผู้ฟังเข้าใจดีแล้ว เพื่อเป็นเครื่องนำไปสู่ธรรมะ เช่น ทรงสอนขุณฺโณผู้คุ้นเคยกับการบูชาไฟว่า ไฟภายใน ได้แก่ กิเลสต่างๆ ประกอบด้วย ราคะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อนที่แผดเผาจิตใจ

14. ทรงสอนโดยวิธีกล่าวอ้างประวัติศาสตร์ขึ้นมาเชื่อมโยง

15. ทรงสอนโดยเทียบเคียงกับวิชาการต่างๆ ในสมัยนั้น เช่น การฝึกช้าง ม้า

16. ทรงสอนโดยให้ใช้สติปัญญาของตนกำกับ เพื่อมิให้เชื่ออย่างมง่ายและให้หาธรรมะจากสิ่งแวดล้อม

17. ทรงสอนโดยใช้วิธีเลื่อนความเข้าใจของผู้ฟังเป็นขั้นๆ ถ้าผู้ไม่มีพื้น ความเข้าใจเบื้องต้นมาก่อน พระองค์จะไม่ทรงสอนอริยสัจ ซึ่งเป็นธรรมชั้นสูง แต่สอนเรื่องราวต่างๆ เป็นการฟื้นฟูความรู้ความเข้าใจระหว่างโลกกับธรรมให้ดีขึ้นก่อน

18. ทรงสอนโดยให้ดูความรู้สึกของตัวเองเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ เช่น สอนให้เอาใจเขามาใส่ใจเรา การไม่เบียดเบียน การทำความดีงามต่อกัน

19. ทรงสอนให้เห็นว่า เรื่องของพระพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องสมมติ คือ ไม่ใช่เรื่องของการเดาหรือการนึกคิดเอาเอง แต่เป็นเรื่องที่สามารถค้นพบความจริงได้ โดยได้ทรงปฏิบัติแล้วนำความจริงที่ค้นพบนั้นมาสั่งสอน เป็นการปฏิเสธการเดา การคาดคะเน

การนำวิธีสอนต่างๆ ที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน มาพิจารณาเปรียบเทียบกับพุทธวิธีสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงสอนให้แก่สาวกดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าโดยหลักการสอนไม่แตกต่างกันจะแตกต่างกันบ้างในแง่วิธีการ กล่าวคือ ต้องปรับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและกาลสมัย สำหรับปัจจุบันได้มีนักวิชาการคิดค้นวิธีสอนโดยนำวิธีสอนในสาขาอื่นมาผนวก เช่น วิชาปรัชญา เทคโนโลยี และสังคมศาสตร์ เพื่อให้การสอนบรรลุเป้าหมายดียิ่งขึ้น ดังที่สุมน อมรวิวัฒน์ (2513: 197-214) ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมการสอนศาสนาไว้หลายประการดังนี้

1. สอนโดยบรรยายหรืออธิบาย ครูควรใช้ภาษาที่ง่าย ใช้อุปกรณ์การสอนทุกครั้ง ที่สอน อุปกรณ์ประกอบการสอนอาจมีได้ทั้งประเภทสัญลักษณ์ เหตุการณ์ และบุคคลตัวอย่าง

2. สอนโดยการตั้งปัญหา เมื่อครูได้รู้ความสนใจของนักเรียนแล้ว ครูและนักเรียนร่วมกันตั้งปัญหาที่ตนสนใจ และอยากรู้เกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ

3. สอนค้นคว้าและรายงาน โดยการให้นักเรียนค้นคว้าหาข้อเท็จจริงเอง อาจแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม หรือให้ค้นคว้าเป็นรายบุคคล

4. การเชิญวิทยากรผู้มีความรู้มาบรรยาย

5. การเล่าเรื่องจากประสบการณ์ โดยให้นักเรียนเป็นผู้เล่า

6. การเรียงความปากเปล่า คือ การแต่งหรือเล่าเรื่องนั่นเอง แต่ใช้วิธีการพูดแทนการเขียน โดยครูเป็นผู้วางขอบเขต และอธิบายวิธีการเรียงความให้

7. การวิจารณ์ข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
8. โต้ว่าที่ปัญหาธรรมะ
9. การแสดงบทบาทประกอบเรื่องหรือสุภาสิต
10. ใช้เพลงประกอบการเรียน
11. ใช้สมุดภาพและสมุดคำศัพท์
12. การอ่านและการฟังนิทานชาดก
13. การฝึกหัดมารยาทและการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ

จากที่กล่าวมาพบว่า การสอนวิชาพระพุทธศาสนา หรือการสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่น่าจะได้ผลดีที่สุดคือ วิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเผยแพร่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า เน้นการคิดใคร่ครวญไตรตรองด้วยเหตุผล แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง ดังนั้นพุทธวิธีสอนจึงเป็นเรื่องที่ครูปัจจุบันควรสนใจศึกษาและมีการปรับให้เหมาะสมกับสภาพสังคมและกาลสมัย ไตรสิกขา เป็นพุทธวิธีสอนอีกกระบวนการหนึ่งที่ศึกษาพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา ให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตในสังคมอย่างสันติมีอิสรภาพ

สุมน อมรวิวัฒน์ (2528: 37-39) กล่าวว่า ไตรสิกขาเป็นพุทธวิธีสอนที่เน้นการปฏิบัติฝึกหัดอบรมด้วยหลักของศีล สมาธิ ปัญญา กระบวนการศึกษาตามหลักของไตรสิกขานี้มีลักษณะที่เด่น และใช้เป็นทฤษฎีทางการจัดกระบวนการเรียนการสอนได้ดังนี้

1. ผู้ที่ศึกษาตามกระบวนการศึกษาของหลักไตรสิกขา ต้องปฏิบัติฝึกหัดอบรมตนด้วยตนเอง ศีล สมาธิ ปัญญา จะไม่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงจากการฟัง การอ่าน การดู หรือการบอกเล่า ต้องเรียนรู้ด้วยการกระทำ เรียนรู้ด้วยการคิด การควบคุม เรียนด้วยความอดกลั้น อดทน ข่มใจ และเรียนรู้ด้วยวิริยะอุตสาหะ ความสำเร็จของการศึกษาแต่ละระดับชั้น ผู้ศึกษาย่อมวัดและรู้ได้ด้วยตนเอง ไม่มีผู้ใดประเมินให้ได้
2. เนื่องจากศีล สมาธิ ปัญญา เป็นระบบการฝึกหัดอบรมที่ต้องสามารถ ละสิ่งที่ควรละและเจริญสิ่งที่ควรเจริญ ผู้ที่ศึกษาจึงต้องได้รับการแนะนำสั่งสอนจากกัลยาณมิตรก่อน แต่จะหยุดอยู่เพียงนั้นไม่ได้ ต้องรู้จักคิดและใช้ปัญญาฝึกฝนไปที่ละขั้น จนสามารถวินิจฉัยแยกแยะสิ่งดี สิ่งชั่ว แล้วละเว้นสิ่งชั่ว เพิ่มพูนสิ่งที่ชอบธรรม และมีจิตใจผ่องใสบริสุทธิ์ได้
3. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักธรรมของไตรสิกขา เป็นการฝึกหัดอบรมตนที่เป็นขั้นตอนสืบเนื่องเริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรม เริ่มจากสิ่งที่ย่างไปสู่สิ่งที่ยาก เช่น การกำจัดกิเลสอย่างหยาบด้วยศีล กิเลสอย่างกลางด้วยสมาธิ กิเลสอย่างละเอียดด้วยปัญญา จนสามารถกำหนดรู้สภาวะลักษณะ สามัญลักษณะ และกำหนดรู้ด้วยการละความยึดติดในสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นเสียได้โดยสิ้นเชิง
4. การฝึกหัดอบรมตนตามหลักไตรสิกขานั้นเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ทางร่างกาย วาจา ความคิดเห็น จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เป็นการพัฒนาที่กว้างและลึกมากกว่าการศึกษาที่เราเข้าใจโดยทั่วไป

5. การฝึกหัดอบรมตามหลักไตรสิกขา เป็นกระบวนการศึกษาที่มีลักษณะบูรณาการที่ว่า มีลักษณะบูรณาการนั้น เพราะองค์ประกอบของไตรสิกขาประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้ง 3 ตัวนี้ อาศัยกันและกันทำให้ชีวิตบริสุทธิ์ เพราะเมื่อรักษาศีลดีแล้วก็ต้องประทับประคองตนไว้ด้วยความไม่ประมาท ก็ต้องรักษาจิตด้วยสติอยู่เสมอ

วศิน อินทสระ (2534: 18) กล่าวว่า ไตรสิกขาเป็นการก้าวเข้าสู่แดนแห่งสมาธิ คือ ความสงบมั่นคงแห่งจิตอันเป็นอุปกรณ์สำคัญในการใช้ปัญญา เมื่อจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่สับสน ไม่วุ่นวาย ย่อมใช้ปัญญาได้อย่างดี ปัญญาที่ใช้บ่อยๆ ทำให้เฉียบแหลม ว่องไว พอกพูนมากขึ้น ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้ ศีล สมาธิดีขึ้นด้วย ซึ่งรูปแบบการสอนแบบไตรสิกขานั้น เป็นการสอนโดยผ่านขั้นตอนในการศึกษา 3 ขั้นดังนี้ (สุมน อมรวิวัฒน์. 2528: 37-39)

1. ขั้นศีล หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัยทั้งทางกาย และ วาจา ให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนเสมอ
2. ขั้นสมาธิ หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนต้องรวบรวมจิตใจ ความคิดให้แน่วแน่ เป็นจุดเดียวไม่กระสับกระส่ายไปสู่อื่นๆ สิ่งอื่น นอกห้องเรียน นอกเรื่องที่เรียน ไม่คิดตรึกตรอง วิตกกังวลถึงเรื่องอื่นๆ ที่จะทำให้สมองไม่ปลอดโปร่ง ผู้เรียนต้องตัดสิ่งรบกวนอื่นๆ ออกจากความคิด จิตใจ
3. ขั้นปัญญา หมายถึง ขั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ พลังความมีจิตใจแน่วแน่ทำความเข้าใจ ปัญหา แก้ไขปัญหาจนเกิดความรู้แจ้ง เข้าใจปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้ เกิดปัญญาขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามที่เป็นจริง

ดุษฎี สิตลวรพงศ์ (2524: 3) ได้กล่าวว่า การสร้างรูปแบบการสอนแบบไตรสิกขาเป็น การสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตนอย่างระมัดระวังทั้งทางกาย วาจา ใจ แล้วพิจารณาผล ของการปฏิบัติของตนจนกำหนดข้อควบคุมประพฤติทางกาย วาจา(ศีล) ของตนได้ วิธีสอนนี้มีขั้นที่ ผู้เรียนต้องปฏิบัติ 3 ขั้นดังนี้

1. ศีลสิกขา คือ การสำรวมกาย วาจา ให้ถูกต้องต่อมารยาทสังคม กรอบของศีลธรรม ทั้งนี้โดยการควบคุมตนเอง เมื่อกาย วาจา อยู่ในศีลแล้วจิตจะประณีตมั่นคงขึ้น
2. จิตสิกขา คือ การฝึกจิตใจให้มั่นคง ไม่คล้อยตามความต้องการที่จะทำชั่วของตน จิตที่ ฝึกดีแล้วจะสามารถพิจารณาธรรมได้ตรงกับสภาพที่เป็นจริง มีความมั่นคง ผ่องใสมีสมาธิและมีศีล มั่นคงขึ้น
3. ปัญญาสิกขา คือ การเฝ้าสังเกตร่างกาย ความรู้สึก ความคิดของตนเอง ในขณะที่จิต เป็นสมาธิว่าต่างก็ไม่เที่ยง ทนทานอยู่ไม่ได้ ไม่มีตัวตนสำหรับการยึดมั่นแล้วนำมาเป็นหลักในการ ปฏิบัติตนเองอย่างเหมาะสมต่อสถานการณ์โดยไม่ก่อทุกข์หรือเบียดเบียนตนเอง หรือผู้อื่น ถ้ามี ปัญญาแล้วสมาธิและศีลก็จะมั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งปัญญานั้น

การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมทางพระพุทธศาสนาให้กับเด็กนั้นจะต้องเน้นการปลูกฝังทั้ง ภายในและภายนอก เพื่อให้เด็กเกิดปัญญาและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ นั้นๆ การสอนนิเวศพระพุทธศาสนา หรือการสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ นับว่าได้ผลดีที่สุดคือ วิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่ประชาชน

ทุกหมู่เหล่า เน้นการคิดใคร่ครวญไตร่ตรองด้วยเหตุผล แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง ไตรสิกขา เป็นพุทธวิธีสอนอีกกระบวนการหนึ่งที่ศึกษาพัฒนามนุษย์ทั้งทางกาย วาจา ความคิด จิตใจ อารมณ์และสติปัญญา ให้สามารถดำรงและดำเนินชีวิตในสังคมอย่างสันติ โดยครูจะเป็น ผู้ประคับประคองชี้จุดสำคัญให้ผู้เรียนเท่านั้นส่วนในการปฏิบัติผู้เรียนต้องปฏิบัติด้วยตนเองเพื่อ ควบคุมพฤติกรรมกาย ทางวาจา ทางใจ แล้วนำความรู้้นั้นมาเป็นหลักในการปฏิบัติตนต่อไป สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนสถานศึกษา สามารถดำเนินการได้ดังนี้ (สำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1. 2548: 11-12)

กระบวนการจัดการเรียนรู้

กระบวนการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการ เรียนการสอนได้แก่(สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทม.เขต 1. 2547: 26-28)

1. จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรมหรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้และ เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ดังนี้

1.1 ครูทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการบูรณาการพุทธธรรม หรือหลักไตรสิกขาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

1.2 ครูมีแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรม และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

1.3 ครูที่มีแผนการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการพุทธธรรมและเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน จัดการเรียนรู้ตามแผน

2. ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็นฐานในการวิเคราะห์และแก้ปัญหา ดังนี้

2.1 โรงเรียนมีแผนงาน/โครงการ/กิจกรรมพัฒนาครูให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ที่นำหลักธรรมมาเป็นฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา

2.2 โรงเรียนจัดกิจกรรมพัฒนาครูตามแผนงาน/โครงการที่กำหนด

2.3 ครูสามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำหลักพุทธธรรมมาเป็นฐานในการคิด วิเคราะห์และแก้ปัญหา

3. จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ดังนี้

3.1 ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้สื่อหลากหลายที่กระตุ้นให้เกิดการใฝ่รู้ ใฝ่เรียน

3.2 ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากห้องสมุด และแหล่งการเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน

3.3 ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียนมีประสบการณ์ตรงที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยีเพื่อฝึกการสังเกต การศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล

4. จัดการเรียนรู้อย่างมีความสุข ทั้งผู้เรียนรู้และผู้จัดการเรียนรู้

4.1 มีสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับนักเรียนเหมาะสมกับเนื้อหาและกิจกรรม

4.2 สร้างปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน และนักเรียนกับกลุ่มเพื่อน

4.3 เชื่อมโยงสาระการเรียนรู้เข้ากับประสบการณ์และวิถีชีวิตของนักเรียน

4.4 จัดกิจกรรมการเรียนรู้และสถานการณ์การจัดการเรียนรู้ให้นักเรียนได้แสดงออกอย่างอิสระและสร้างสรรค์

5. จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้งในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการดำรงชีวิตประจำวัน

5.1 โรงเรียนบูรณาการเรื่องการบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาในกิจกรรมวิถีชีวิตในโรงเรียน

5.2 ครูบูรณาการกิจกรรมการบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาก่อนจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัยของนักเรียน

5.3 ครูบูรณาการบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาในกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้

การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ในการจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนได้แก่ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. 2547: 29-30)

1. ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ ดังนี้

1.1 โรงเรียนมีสื่อทั้งที่เป็นเอกสาร หนังสือ และสื่อเทคโนโลยีให้นักเรียนได้ใช้ศึกษาด้านตนเอง

1.2 โรงเรียนจัดกิจกรรมจุดใจ กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการใฝ่รู้และรักการแสวงหาความรู้

1.3 ครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้สื่อหลากหลายเพื่อส่งเสริมกระตุ้นให้นักเรียนเกิดการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

2. นิมนต์พระสงฆ์หรือเชียววิทยาการภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนามาสอนนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ดังนี้

2.1 โรงเรียนนิมนต์พระสงฆ์หรือเชียววิทยาการที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้ความรู้แก่นักเรียน (ไม่รวมการสอนวิชาพระพุทธศาสนา)

3. จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

3.1 โรงเรียนมีวัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประจำของโรงเรียน

3.2 โรงเรียนน่านักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดหรือศาสนสถานเป็นประจำ

3.3 โรงเรียนจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรมที่วัดหรือศาสนสถานเป็นประจำทุกปี เช่น กิจกรรมค่ายพุทธบุตรพุทธธรรม กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

การประเมินผล

กระบวนการประเมินผลในโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนได้แก่ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต1. 2547: 31)

1. มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีการที่หลากหลาย ครอบคลุมหลักภาวนา 4 (กาย ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

1.1 โรงเรียนมีฐานข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการของนักเรียนเป็นรายบุคคล

1.2 โรงเรียนกำหนดวิธีการ/เครื่องมือที่หลากหลายในการประเมินพัฒนาการของนักเรียนตามหลักทฤษฎี 4

1.3 โรงเรียนประเมินพัฒนาการของนักเรียนตามหลักทฤษฎี 4 อย่างต่อเนื่อง

1.4 โรงเรียนนำผลการประเมินไปใช้ประกอบการพิจารณาปรับปรุงพัฒนาการของนักเรียน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้นเป็นการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในด้านการจัดหลักสูตรสถานศึกษา หรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้แก่ สถานศึกษานำหลักพระพุทธรูปสอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ ส่งเสริมให้ครูมีแผนการจัดการเรียนที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม มีการใช้สื่อประกอบการสอนที่ใกล้ตัวและเหมาะสมกับผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงให้นักเรียนมีการแก้ปัญหาโดยยึดหลักพุทธธรรม มีการจัดกิจกรรมฝึกจิตและสมาธิเพื่อเจริญปัญญา นิมนต์พระสงฆ์หรือเชิฏฐวิทยากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน นำหลักพระพุทธรูปมาประกอบการวัดและประเมินผลการเรียนการสอนและนำผลการประเมินไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนต่อไป

2.4 สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

จากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้ง สังคมไทยมีลักษณะเป็นสังคมเปิดมากขึ้น ส่งผลให้มีการหลั่งไหลถ่ายเทวัฒนธรรมระหว่างสังคมเมืองและสังคมชนบท ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความเชื่อ ค่านิยมของคน และทำให้เกิดช่องว่างทางสังคม แนวทางแก้ปัญหาวิกฤตดังกล่าว เราจะต้องเร่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้รู้ทันการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาส คุณภาพของโรงเรียนจะดีหรือไม่ขึ้น เกิดจากองค์ประกอบปัจจัยภายในโรงเรียนและปัจจัยภายนอกโรงเรียน ที่มีส่วนเสริมกันและกัน หรือมาทำลายและขัดแย้งกัน จนได้ผลลัพธ์ เป็นคุณภาพโรงเรียนตามสภาพจริง ความร่วมมือของผู้ปกครอง (Parent Involvement Education) เป็นสิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่มีส่วนส่งเสริมให้เกิดคุณภาพโรงเรียนที่ได้เป็นผลลัพธ์ที่น่าพอใจ (พรชัย ภาพันธ์. 2545: 2-3) ดังนั้นโรงเรียนจึงต้องมีการสร้างบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์กับชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการประสานสัมพันธ์ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เช่นเดียวกับสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์นั้น โรงเรียนวิถีพุทธนั้นต้องมีการประสานสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย บ้าน วัด และสถาบันอื่นๆ ในชุมชน มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน เกื้อกูลร่วมมือกันและกันในการพัฒนานักเรียนและพัฒนาชุมชนในสังคมด้วยวิถีแห่งพุทธธรรม เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน และเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษา จัดระดมสรรพกำลังลักษณะต่างๆ อย่างหลากหลายในการพัฒนางานทุกด้านของสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนานักเรียน

นอกจากนี้สถานศึกษาอาจพิจารณากำหนดและดำเนินงานตามวิสัยทัศน์และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา ซึ่งบ่งชี้ถึงความเป็นวิถีพุทธอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง จนบังเกิดผลที่ชัดเจนทั้งในด้านการบริหารจัดการ ด้านลักษณะทางกายภาพ ด้านบุคลิกภาพและคุณธรรมของครู อาจารย์ นักเรียนและบุคลากรในโรงเรียนจนเป็นภาพที่เห็นได้ชัดเจน พร้อมกันนั้นโรงเรียนวิถีพุทธต้องมีลักษณะเปิดกว้างสู่ชุมชน และสังคม พร้อมทั้งจะรับฟังความคิดเห็นหรือเพื่อการปรับปรุงพัฒนาอยู่เสมอ และพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน สังคม ด้วยความเกื้อกูลกันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ สามารถดำเนินการได้ดังนี้ (เมตตา ภิรมย์ภักดี. 2548: 77-79)

1. ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร (อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน และครูต่อผู้ปกครอง) ดังนี้

1.1 โรงเรียนมีแผนงาน โครงการพัฒนาครูและบุคลากรในเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และการปฏิบัติธรรม

1.2 โรงเรียนจัดกิจกรรมตามแผนงาน โครงการอย่างต่อเนื่อง

1.3 โรงเรียนมีวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลและเอื้ออาทร

2. ส่งเสริมบรรยากาศใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่สร้างสรรค์ ดังนี้

2.1 โรงเรียนมีโครงการ กิจกรรมและการดำเนินงานที่ส่งเสริมพัฒนาให้บุคลากรทุกฝ่ายในโรงเรียน เช่น ผู้บริหาร ครู เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ

2.2 โรงเรียนมีกิจกรรมที่ปลูกฝังให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นใฝ่รู้ ใฝ่เรียนและมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสร้างสรรค์

2.3 โรงเรียนจัดหา/สร้างแหล่งการเรียนรู้ และมีสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อสนับสนุนให้ครูและนักเรียนรักการเรียนรู้และสร้างองค์ความรู้ร่วมกัน

3. ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น และยกย่องเชิดชูผู้ทำดีเป็นประจำ ดังนี้

3.1 โรงเรียนมีกิจกรรมนำเสนอเรื่องราวของผู้กระทำความดีต่างๆ แก่นักเรียนเป็นประจำ

3.2 โรงเรียนมีกิจกรรมยกย่องครู บุคลากร และนักเรียนที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างในเรื่องของการทำความดี

3.3 โรงเรียนประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ความเป็นแบบอย่างที่ดีของครู บุคลากรและนักเรียนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

จากแนวการปฏิบัติข้างต้นสามารถจัดกิจกรรมเกื้อกูลสัมพันธ์ในสถานศึกษาได้ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก : 58-60)

1. สถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน ดำเนินกิจกรรมร่วมกัน ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันตามประเพณี เช่น กิจกรรมหล่อเทียนพรรษา การทอดกฐินทอดผ้าป่า กิจกรรมวันพ่อ

วันแม่ ฯลฯ

2. สถานศึกษานำสถานศึกษาร่วมกิจกรรมของวัดและชุมชน เช่น กิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งอาจจัดในช่วงกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน หรือกิจกรรมช่วยเหลือสังคมอื่นๆ เช่น นำอาหารไปเลี้ยงคนชราที่บ้านพักคนชรา หรือบ้านเด็กกำพร้า ฯลฯ
3. สถานศึกษาต้องเป็นของชุมชน โดยเปิดต้อนรับผู้ปกครองและชุมชนตลอดเวลา (Open house) เพื่อให้ผู้ปกครองได้มีโอกาสเสนอข้อคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการกิจต่างๆ เช่น ดูแลความสะอาดของโรงอาหาร ดำเนินการเชิญผู้ทรงภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาช่วยสถานศึกษาในการจัดการเรียนรู้ เป็นต้น
4. เปิดห้องสมุดเพื่อให้ชุมชนใช้บริการได้ในวันหยุด รวมทั้งสนามกีฬา หอประชุม ฯลฯ
5. เป็นศูนย์กลางชุมชนในด้านวิชาการ วิชาชีพ เช่น จัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้ปกครองในเรื่องอาชีพพิเศษต่างๆ จัดร้านค้าของสถานศึกษาเพื่อให้ผู้ปกครองนำผลิตผลทางการเกษตร ผลิตภัณฑ์ต่างๆ มาขายโดยนักเรียนเป็นผู้ดูแลกิจการ
6. ร่วมกับวัดในชุมชนจัดการเรียนธรรมศึกษา กิจกรรมทางด้านศาสนาต่างๆ เช่น นิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา เชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่เยาวชนในเรื่องต่างๆ ในวันหยุด จัดทัศนศึกษาทางธรรม เป็นต้น
7. จัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษา บ้าน วัด ชุมชน เช่น จัดการแข่งขันกีฬา จัดกิจกรรมปัจฉิมนิเทศ โดยเชิญผู้ปกครองมาร่วมนำอาหารมารับประทานร่วมกัน จัดค่ายครอบครัว
8. เสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน เช่น เยี่ยมบ้านนักเรียน ช่วยเหลือนักเรียนแก้ไขปัญหาครอบครัว ฯลฯ
9. ประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ เช่น จัดทำหนังสือพิมพ์หรือวารสารของสถานศึกษา เผยแพร่แก่ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ชุมชน ฯลฯ
10. ยกย่องเชิดชูเกียรติของผู้กระทำความดีทั้งครู อาจารย์ นักเรียน บุคลากรของสถานศึกษาและบุคคลในชุมชน เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้วิถีพุทธเป็นวิถีชีวิตของคนทั้งชุมชน

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่าสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์นั้น คือ การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในด้านส่งเสริมบรรยากาศของการเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส มีเมตตา กรุณาต่อกันทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครู และครูต่อครูด้วยกัน ได้แก่ สถานศึกษาจัดให้มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างรักสามัคคีและเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่นและจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำความดีต่อผู้อื่น จัดหาแหล่งการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำความดี ยกย่องเชิดชูและส่งเสริมบุคลากรที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี

ประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ความดีของครู นักเรียน และบุคลากรในรูปแบบต่าง ๆ และจัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน

2.5 สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการบริหารจัดการ

การพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพนั้น ยุทธศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่งคือ การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ (Whole School Approach: WSA) หมายถึง การดำเนินการเพื่อจัดตั้ง ปรับปรุง และ/หรือเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดผลที่คาดหวังตามเป้าหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่อง โดยดำเนินการอย่างครอบคลุม ทุกองค์ประกอบของโรงเรียน ในทุกขั้นตอนของกระบวนการ และอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบคือ การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อส่งผลต่อผู้เรียน ให้เป็นคนดี คนเก่ง และคนที่มีความสุข แนวทางการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบเพื่อปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้โดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นมียุทธวิธีการพัฒนาโรงเรียนออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้ (สุพล วังสินธ์. 2545: 12-15)

1. การบริหารจัดการเป็นบทบาทหน้าที่ผู้บริหารโรงเรียนและผู้ที่เกี่ยวข้องทำหน้าที่อำนวยความสะดวก สนับสนุน ประสานงาน นิเทศ ควบคุม กำกับ ติดตาม ประเมิน แก้ไข พัฒนา และปรับปรุงการดำเนินงานหรือกิจกรรมต่างๆ ในระบบโรงเรียนทั้งการวางแผน การบริหารงานธุรการ การเงิน อาคารสถานที่ งานบริการต่างๆ และงานอื่นๆ ให้มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับนโยบาย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาตามบทบาทหน้าที่
2. การจัดการเรียนการสอนเป็นบทบาทหน้าที่ของบุคลากรในโรงเรียนที่มีหน้าที่จัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามลักษณะและจุดหมายของหลักสูตร จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ มีการวัดผลตามสภาพจริงและจัดสภาพแวดล้อมบรรยากาศ ที่เอื้อต่อการเรียนการสอน
3. การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้เป็นบทบาทของบุคลากรทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ ประจำภาคเรียน ประจำปี กิจกรรมวันสำคัญต่างๆ หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตพิสัย
4. การจัดกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ เป็นกิจกรรมที่บุคลากรในโรงเรียนจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยให้ผู้ปกครองชุมชนและหน่วยงานต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทุกขั้นตอน และเป็นเครื่องมือสำคัญในการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนและชุมชน มุ่งขยายการเรียนรู้สู่ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ ทั้ง 4 ส่วนดังกล่าวนี้ ผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการซึ่งถือเป็นศูนย์กลางขององค์การบริหารในการพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบ โดยมีกิจกรรมสำคัญที่ต้องบริหารจัดการอยู่ 3 ประการได้แก่ กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ และกิจกรรมอื่นๆ ที่โรงเรียนจัดนอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอน และกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนและชุมชนที่แวดล้อมโรงเรียน การ

พัฒนาโรงเรียนทั้งระบบดังกล่าวสอดคล้องกับการสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการบริหารจัดการ กล่าวคือ โรงเรียนวิถีพุทธนั้นบุคลากรในสถานศึกษา ต้องร่วมกับผู้ปกครอง และชุมชน สร้างความตระหนักและศรัทธา รวมทั้งเสริมสร้างปัญญาเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน สถานศึกษาวิเคราะห์จัดจุดเน้นหรือรูปแบบรายละเอียดโรงเรียนวิถีพุทธ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ซึ่งแต่ละสถานศึกษาจะมีจุดเน้นและรายละเอียดรูปแบบที่แตกต่างกันได้ เช่น บางสถานศึกษาจะมีจุดเน้น ประยุกต์ไตรสิกขาในระดับชั้นเรียน (การจัดกระบวนการเรียนรู้รายวิชา) บางสถานศึกษาเน้นประยุกต์ในระดับกิจกรรมวิถีชีวิตประจำวัน ภาพรวม บางสถานศึกษาอาจทำทั้งระบบทุกส่วนของการจัดการศึกษา ก็เป็นไปได้ทั้งนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูและผู้บริหารเพียรพยายามสนับสนุนโดยลักษณะต่างๆ และการปฏิบัติตนเอง ที่จะสนับสนุนและเป็นตัวอย่างในการพัฒนาผู้เรียนตามวิถีชาวพุทธ ซึ่งสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการบริหารจัดการสามารถดำเนินการได้ดังนี้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต1. 2547: 20-23)

1. มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมาย ธรรมนูญหรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนี้

1.1 โรงเรียนมีปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ ที่แสดงถึงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ

1.2 โรงเรียนเผยแพร่ปรัชญา วิสัยทัศน์ พันธกิจ ที่แสดงถึงความเป็นโรงเรียนวิถีพุทธ ให้บุคลากร นักเรียนผู้ปกครองและชุมชนทราบ

1.3 โรงเรียนมีแผนพัฒนาสถานศึกษา หรือแผนกลยุทธ์ที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ สอดคล้องกับปรัชญา วิสัยทัศน์ และพันธกิจของโรงเรียน

2. แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธและบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องโดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บ ว ร) มีส่วนร่วม ดังนี้

2.1 มีการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยบุคลากรจากทุกๆ ฝ่ายของโรงเรียนมีส่วนร่วม

2.2 มีการแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาโรงเรียนวิถีพุทธโดยผู้ปกครอง วัดและชุมชนมีส่วนร่วม

2.3 มีการประชุมคณะกรรมการ แต่ละคณะไม่น้อยกว่า 2 ครั้งต่อภาคเรียน

2.4 มีการนำผลการประชุมไปดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม

3. ปลุกฝังศรัทธา สร้างเสริมปัญญา ในพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากรและผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

3.1 โรงเรียนมีสื่อ และแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา สำหรับครูและบุคลากร

3.2 โรงเรียนจัดกิจกรรมพัฒนาครูและบุคลากรให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและการปฏิบัติตนตามหลักธรรมอย่างน้อยภาคเรียนละ 2 ครั้ง

3.3 ในโรงเรียนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการ เจริญปัญญาสำหรับครู และบุคลากรอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

4. ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชนเพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน ดังนี้

4.1 โรงเรียนมีแผนงาน/ โครงการที่เป็นความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง วัด และชุมชนในการพัฒนานักเรียนและชุมชน

4.2 ผู้ปกครอง วัด และชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงาน/โครงการพัฒนานักเรียนและชุมชน

4.3 โรงเรียนจัดกิจกรรมตามแผนงาน/ โครงการที่เป็นความร่วมมือระหว่างโรงเรียน ผู้ปกครอง วัดและชุมชนได้ร่วมกันกำหนดไว้

4.4 โรงเรียน ผู้ปกครอง วัดและชุมชนมีความพึงพอใจในกิจกรรม

5. มีการนิเทศ กำกับ ติดตามการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

5.1 โรงเรียนมีแผนการนิเทศ (นิเทศภายใน) และการกำกับติดตามการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

5.2 มีการนิเทศ (นิเทศภายใน) และการกำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธตามแผนที่กำหนด

5.3 โรงเรียนนำผลการนิเทศ (นิเทศภายใน) และการกำกับ ติดตาม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไปใช้พัฒนางานอย่างเป็นรูปธรรม

6. มีระบบตรวจสอบและประเมินผลโดยเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ดังนี้

โรงเรียนกำหนดบทบาท หน้าที่ และคณะบุคคลผู้รับผิดชอบในการตรวจสอบและประเมินผลไว้อย่างชัดเจน โรงเรียนกำหนดปฏิทินปฏิบัติงานตรวจสอบและประเมินผล การตรวจสอบและประเมินผลมีความเที่ยงตรงเป็นที่ยอมรับของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โรงเรียนนำผลการตรวจสอบและประเมินผลไปใช้ในการพัฒนานักเรียนและโรงเรียน

นอกจากนี้จึงหะก้าการพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาองค์ประกอบและลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ และลำดับขั้นตอนขององค์ประกอบต่อไปนี้ เป็นข้อเสนอเชิงตัวอย่างหนึ่งที่สถานศึกษาสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ได้ตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2546: 87-93)

1. ขั้นเตรียมการ ที่จะให้การจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินไปโดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะ

2. ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ ที่จะป้จจัยเป็นกิจกรรมเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม

3. ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธซึ่งต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

4. ขั้นตอนและสนับสนุนใกล้ชิด ที่จะช่วยให้การดำเนินการทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยท่าทีความเป็นกัลยาณมิตร

5. ขั้นปรับปรุง พัฒนาต่อเนื่อง ที่จะเน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีมากขึ้นๆ ด้วยหลัก อิทธิบาท 4 และอุปนิสัยธรรม

6. ขั้นประเมินผล และเผยแพร่ผลดำเนินการ ที่จะนำข้อมูลผลการดำเนินงานสู่การ เตรียมการที่จะดำเนินการในรอบต่อไป เช่น ในปีต่อไป หรือใช้กับโครงการต่อเนื่องอื่น และนำ ผลสรุปจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบ

การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษา แต่ละขั้นตอน มีดังนี้

1. การเตรียมการ เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนา เป็นไปได้โดยสะดวกซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการ เช่น

1.1 การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถีพุทธนี้ ซึ่งอาจจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็น ผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้ชัดในพุทธธรรม ถ้าเป็นคฤหัสถ์ควรเป็น แบบอย่างในสังคมได้ เช่น เป็นผู้ไม่ข้องแวะในอบายมุข เป็นผู้ทรงศีล ปฏิบัติธรรม เป็นต้น ที่ปรึกษา จะมีความจำเป็นมากโดยเฉพาะในระยะเริ่มของการพัฒนา

1.2 การเตรียมบุคลากร คณะกรรมการสถานศึกษา นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ให้มีความตระหนักในคุณประโยชน์ที่จะเกิดขึ้น ให้เกิดศรัทธา และฉันทะในการร่วมกันพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธด้วยปัญญาเข้าใจทิศทางจากศรัทธาและฉันทะการพัฒนาร่วมกัน ความสำเร็จใน การพัฒนาคาดหวังได้ว่าจะเกิดขึ้นได้ไม่ยาก สำหรับวิธีการเตรียมผู้เกี่ยวข้องนี้สามารถดำเนินการ ได้หลากหลายตั้งแต่วิธีทั่วไป เช่น การประชุมชี้แจงการสัมมนา จนถึงการประชุมสัมพันธที่ หลากหลาย การร่วมกันศึกษาดูงาน เป็นต้น

1.3 การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้น หรือวิสัยทัศน์ และแผนงานที่ชัดเจนทั้งระยะยาวใน ธรรมนุญสถานศึกษาและแผนปฏิบัติการรายปีก็ตาม ที่ผู้เกี่ยวข้องเห็นพ้องกันจะเป็นหลักประกัน ความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการ เตรียมการที่ดี

2. การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ เป็นการดำเนินการจัดปัจจัยต่างๆ ของการ พัฒนาผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วยสภาพทั้งกายภาพและองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอันจะนำสู่ การเป็นปัจจัยในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักปัญญาธรรม 4 ประการคือ

2.1 การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี (สปปริสสังเสาะ)

2.2 การใส่ใจศึกษาเล่าเรียน โดยมีฐานของหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี (สัทธัมมัสสนะ)

2.3 การมีกระบวนการคิดที่ดี คิดถูกวิธี โดยมีสภาพ และบรรยากาศที่ส่งเสริม (โยนิโสมนสิการ)

2.4 ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม หรือนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้เหมาะสม (ธัมมานุวัตรปฏิบัติ)

3. การดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา จุดเน้นการดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนของสถานศึกษาสถานศึกษาโดยเป็นการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่างๆ ที่ส่งเสริม “การกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็น” เป้าหมายการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่พัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิตที่จะนำสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ในที่สุด

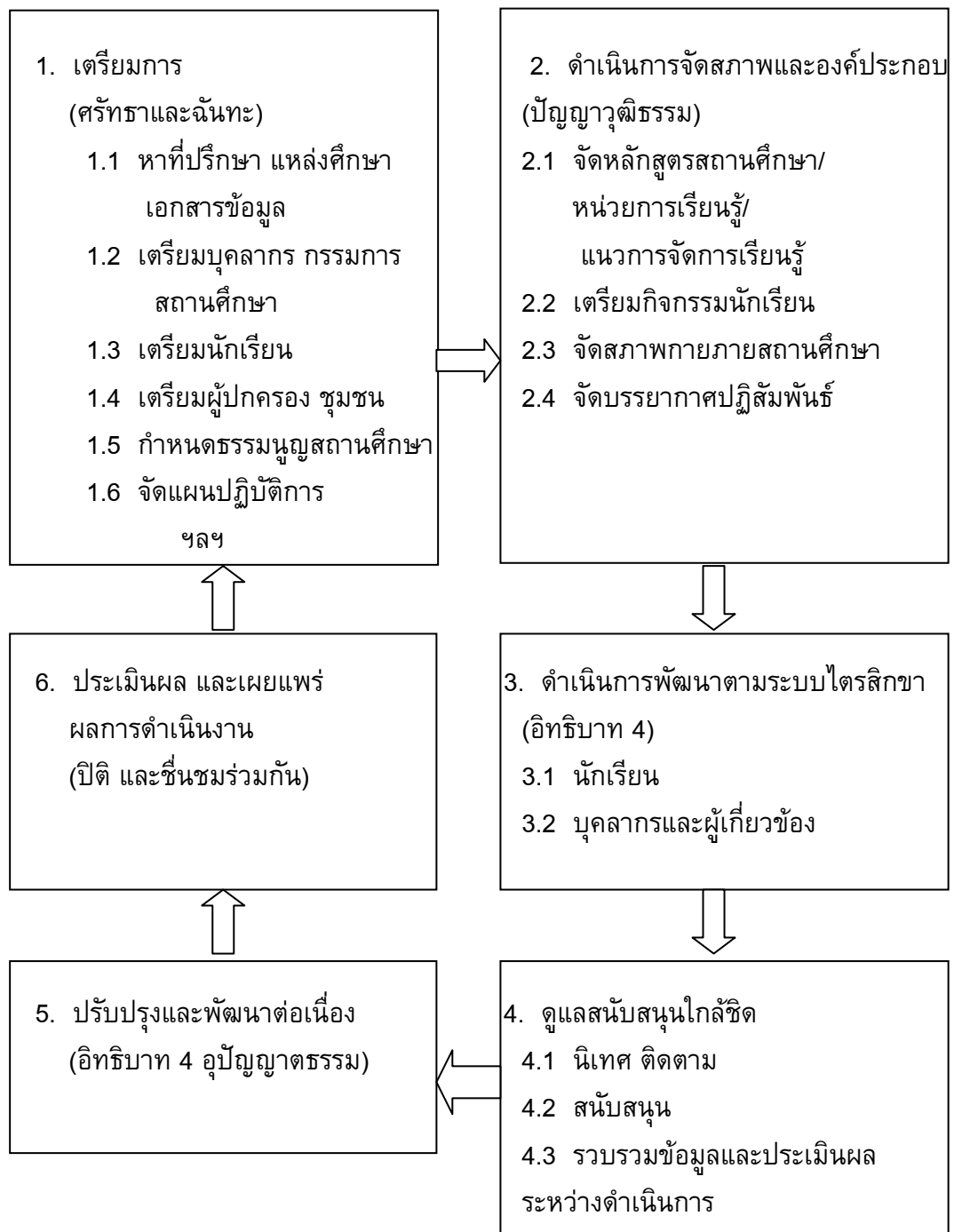
นอกจากการพัฒนาผู้เรียนอันเป็นภาระหลักแล้ว สถานศึกษาจำเป็นต้องไม่ละเลยการพัฒนาบุคลากรของตนเองทั้งหมดด้วย เพราะบุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ครูและผู้บริหารจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ดังนั้นยิ่งบุคลากรได้รับการพัฒนาตามระบบไตรสิกขามากเท่าไร จะยิ่งส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนามากขึ้นเท่านั้น แนวทางการพัฒนาบุคลากรและลักษณะบุคลากรที่เหมาะสมในโรงเรียนวิถีพุทธจะได้นำเสนอในลำดับต่อไป

การดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขานี้จะดำเนินการได้ดีหากในขั้นเตรียมการ ขั้นดำเนินการจัดภาพและองค์ประกอบและขั้นตอนสนับสนุนใกล้ชิดดำเนินการได้อย่างดี เพราะต่างเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินการพัฒนาผู้เรียน

4. การดูแลสนับสนุนใกล้ชิด เป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ลักษณะของการดูแลสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของความเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่องานกิจกรรมที่สำคัญของขั้นนี้ คือ การนิเทศ ติดตาม ที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษาและชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ ฯลฯ การสนับสนุนทั้งทรัพยากร ข้อมูล และเครื่องมือต่างๆ ในการช่วยดำเนินการให้ไปเป็นได้อย่างราบรื่น การรวบรวมข้อมูลและการประเมินผลระหว่างดำเนินการอันจะเป็นฐานของการปรับปรุงต่อเนื่องต่อไป หรือแม้เป็นข้อมูลในการพิจารณาจัดการดูแลสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม

5. การปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง เป็นขั้นตอนของระบบบริหารจัดการที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้นๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนาให้ไปอย่างชัดเจนต่อเนื่อง คือ การมีอิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) และอุปัฏฐาธรรม 2 (ความไม่สันโดษในกุศลธรรม และความไม่ระย่อในการพากเพียร)

6. การประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่งๆ อาจเป็น 1 ปี หรือ 3 ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรมเป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์ เชื่อถือได้ ให้ข้อมูลที่ชัดเจน ที่สามารถนำสู่การเผยแพร่หรือรายงานผู้เกี่ยวข้องให้ทราบผลการดำเนินงานนั้นๆ และนำไปเป็นข้อมูลในการวางแผนดำเนินการอื่นๆ ต่อไป และในระบบประกันคุณภาพ ขั้นตอนนี้มีความสำคัญไม่น้อยต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับในการดำเนินการและบริหารจัดการ ขั้นตอนการบริหารจัดการแสดงดังภาพประกอบต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2548: 29)

ภาพประกอบ 2 แผนภาพการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ

ที่มา: กระทรวงศึกษาธิการ. (2548). แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ. กรุงเทพฯ: หน้า 29.

จากที่กล่าวมาข้างต้นจึงสรุปได้ว่าสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบริหารจัดการนั้น คือการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในด้านบุคลากรในสถานศึกษามีการร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน สร้างความศรัทธา สร้างความเข้าใจในหลักการและวิธีการดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน ได้แก่ สถานศึกษามีนโยบายที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนตามแนววิถีพุทธ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งมาจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษากำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และส่งเสริมให้คณะกรรมการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการนำผลการดำเนินงานของคณะกรรมการไปปรับปรุงพัฒนา เปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง วัด และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีการกำหนดบทบาท หน้าที่ คณะบุคคลรับผิดชอบในการประเมินผลอย่างชัดเจนและนำผลการตรวจสอบและประเมินผลไปใช้ในการพัฒนานักเรียนต่อไป

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1 งานวิจัยภายในประเทศ

มนูญ ดวงหาลัง (2538: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี พบว่าผู้บริหารโรงเรียนมีพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ในหมวดฆราวาสธรรม 4 ราชธรรม 10 อปริหานิยธรรม 7 กัลยาณมิตร 7 สารณียธรรม 6 ผู้บริหารโรงเรียน มีระดับการปฏิบัติปานกลาง หมวดธรรมที่ผู้บริหารปฏิบัติมากที่สุด คือ ปฏิสันถาร 2 และหมวดธรรมที่ผู้บริหารปฏิบัติน้อยที่สุดคือ พรหมวิหาร 4 และสรุปทั้ง 10 หมวดธรรม ผู้บริหารปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

จรัส กาอินทร์ (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และความต้องการในการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ของอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง ผลการศึกษาพบว่า 1) โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทุกแห่งในอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จัดให้มีวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกเสรีทุกภาพเรียนรวม 6 รายวิชา แผนการสอนที่ครูใช้ ครูผู้สอนเป็นผู้จัดทำเอง โดยใช้วัตถุประสงค์การเรียนรู้กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนส่วนใหญ่จัดการเรียนการสอนโดยใช้การบรรยาย ไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม สื่อการสอนที่ครูใช้บ่อยคือ หนังสือและรูปภาพซึ่งไม่สร้างความสนใจ ทำให้นักเรียนไม่กระตือรือร้น การวัดและประเมินผลเป็นแบบอิงเกณฑ์ โดยมีการทดสอบระหว่างการเรียนและหลังเรียน 2) ปัญหาและความต้องการด้านการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ครูมีปัญหาระดับมาก คือ ขาดสื่อ อุปกรณ์ แหล่งวิทยาการที่จะศึกษาค้นคว้าในการสอน ขาดเทคนิคการสอนที่ดี ขาดวิธีการสอนที่หลากหลาย ขาดงบประมาณในการจัดซื้อสื่อและจัดกิจกรรม รวมทั้งการจัดสถานที่บรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอน โดยข้อเสนอแนะจากการศึกษาพบว่า นักเรียนและผู้ปกครองมีความต้องการพัฒนาด้านสื่อ อุปกรณ์การ

สอน การวัดประเมินผลที่เน้นการปฏิบัติ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ และต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรม

ไพรัตน์ ญาติฉิมพลี (2540: 76-79) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู” กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวินิตศึกษา ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2540 จำนวน 100 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 50 คน กลุ่มควบคุม 50 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แผนการสอนแบบไตรสิกขา แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน แบบทดสอบวัดการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

วิไล ตั้งจิตสมคิด (2542: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทของครู อาจารย์ ในการปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมให้นักเรียนชั้นประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ครู อาจารย์ มีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมมากในด้านการมีวินัยในตนเอง คือ มีการอบรมเรื่องระเบียบวินัยประจำสัปดาห์ การมีสัจจะ คือ การปฏิบัติตัวเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนในเรื่องการรักษาสัญญา และการประหยัด คือ เก็บเครื่องมือเครื่องใช้ด้วยการทำความสะอาดและเก็บวัสดุที่เหลือไว้ใช้ครั้งต่อไปเมื่อเสร็จงานแล้ว และอบรมสั่งสอนนักเรียนสม่ำเสมอในด้านการใช้จ่ายต่างๆ เมื่อเปรียบเทียบบทบาทของครู อาจารย์ ในการปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมด้านการมีวินัยในตนเอง การมีสัจจะ และการประหยัด จำแนกตามเพศ วุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์ในการสอน และระดับชั้นเรียน ผลปรากฏว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างใด ยกเว้นในด้านประสบการณ์ในการสอนที่มีความแตกต่างกันคือ ครู อาจารย์ ที่มีประสบการณ์สอนมากกว่าจะปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมด้านการมีวินัยในตนเอง การมีสัจจะและการประหยัด ปัญหาที่พบคือ ขาดความรับผิดชอบในด้านการมีวินัยในตนเอง การรักษาสัญญา และวัสดุบางอย่างในท้องถิ่นไม่สอดคล้องกับบทเรียน ส่วนการแก้ไข และข้อเสนอแนะครูต้องเอาใจใส่ดูแลอย่างสม่ำเสมอ โดยกล่าวเตือนหรือลงโทษเป็นบางครั้ง ส่วนในเรื่องของครูอาจารย์ที่เป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการมีวินัยในตนเอง การมีสัจจะ และการประหยัดนั้น เป็นแบบอย่างในการปฏิบัติที่ดีในด้านการมีวินัยในตนเองแก่นักเรียน เช่น การตรงต่อเวลาในด้านการมีสัจจะ ครู อาจารย์ ต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านการใช้จ่ายและการออม เช่น การแต่งกายให้พอเหมาะ การซื้อของใช้ต่างๆ ให้พอกับฐานะของตน

สมพงษ์ ดีมีชัย (2542: 86-89) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาของเยาวชนไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าเยาวชนดังกล่าวมีความรู้ศีล 5 รู้อยู่ในระดับที่มาก แต่ความรู้ธรรม 5 รู้อยู่ในระดับน้อยมาก ส่วนความเข้าใจศีล 5 เยาวชนดังกล่าวมีความเข้าใจศีล 5 อยู่ในระดับปานกลางไม่มากนัก อยู่ในระดับแค่พอใช้ได้ เพราะไม่ได้รู้เรื่องศีล 5 เป็นอย่างดีนัก เมื่อมีความเข้าใจศีล 5 อยู่ในระดับปานกลาง การที่จะรักษาศีล 5 คงทำได้บ้างแต่ไม่อาจจะรักษาศีล 5 เป็นอย่างดีนัก เมื่อมีความเข้าใจศีล 5 อยู่ในระดับปานกลาง การที่จะรักษาศีล 5 คงทำได้บ้างแต่ไม่อาจจะรักษาศีล 5 ได้อย่างถูกต้องครบถ้วนได้

เพราะฉะนั้นเยาวชนก็อาจจะมีการทำผิดศีล 5 ได้บ้าง โดยไม่ตั้งใจในบางโอกาสหรืออาจจะเกิดขึ้นได้อยู่เสมอๆ ก็ได้ ในเมื่อตัวเองไม่เข้าใจว่าเป็นการผิดศีล ส่วนธรรม 5 นั้นมีความเข้าใจน้อยมากจนเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เพราะการทำความดี การสะสมบุญกุศลไม่อาจจะกระทำได้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีจิตใจสูง ซึ่งชาวพุทธโดยทั่วไปจะต้องมีการปฏิบัติอยู่เสมอๆ เป็นประจำและการปฏิบัติตามหลักธรรม 5 ในปัจจุบันจึงมีน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีผู้ใดปฏิบัติอย่างจริงจัง

อุบล เลี้ยววาริณ (2542: 70-76) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการฝึกอบรมตามแนวพุทธต่อจิตลักษณะและลักษณะทางพุทธของบุคคลในวัยผู้ใหญ่ พบว่า 1) ภายหลังการฝึกอบรมสิ้นสุดลงผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมตามแนวพุทธมีความเชื่อทางพุทธ ความเชื่อทางพุทธในแนวกรรม การปฏิบัติทางพุทธและวิถีชีวิตแบบพุทธสูงกว่าผู้ที่ไม่ได้รับการฝึกอบรมตามแนวพุทธ ที่ระดับนัยสำคัญ .001 และ .05 ตามลำดับ ส่วนสุขภาพจิตไม่พบความแตกต่างระหว่างผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมและผู้ที่ไม่ได้รับการฝึกอบรม 2) ภายหลังการสิ้นสุดการฝึกอบรม 6 สัปดาห์ ผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมตามแนวพุทธมีความเชื่อทางพุทธธรรมในแนวกรรม และการปฏิบัติทางพุทธไม่แตกต่างจากภายหลังการสิ้นสุดฝึกอบรมทันที ส่วนสุขภาพจิตและวิถีชีวิตแบบพุทธ พบว่ามีความแตกต่างที่ระดับนัยสำคัญ .001 และ .01 ตามลำดับโดยคะแนนเฉลี่ยวัดภายหลังการฝึกอบรม 6 สัปดาห์สูงกว่าภายหลังการฝึกอบรมทันที 3) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความเห็นว่า โครงการฝึกอบรมตามแนวพุทธในหลักไตรสิกขา เป็นโครงการที่ดีมากมีการจัดดำเนินการอย่างสมบูรณ์ มีลำดับขั้นตอนการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติสอดคล้องกัน ทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น มีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรมมากขึ้น มีสุขภาพจิตใจสงบสุขเยือกเย็นขึ้น มีความสำนึกในบาป บุญ คุณ โทษ และสำนึกในพระคุณของบิดามารดาเพิ่มขึ้น นอกจากนี้จากการรายงานผลภายหลังการฝึกอบรม 6 สัปดาห์ พบว่าผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีการปฏิบัติในด้านการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาเพิ่มขึ้น ประณิบัติดูแลบิดา มารดาอย่างเหมาะสมมากขึ้น

วราภรณ์ ชื่อประดิษฐ์กุล (2543: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่า 1) ครอบครัวมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับปานกลาง 2) โรงเรียนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับน้อย 3) สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับมาก 4) เพื่อนมีอิทธิพลต่อความรู้ และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในระดับปานกลาง

พระมหาวิโรจน์ ธาระพุม (2544: 88-93) ได้ศึกษาเรื่อง “การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา วิธีการสร้างความร่วมมือให้เกิดขึ้นระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน ปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไข ผลการศึกษาพบว่า 1) วิธีการสร้างความร่วมมือให้เกิดความร่วมมือขึ้น

ระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ที่พระธรรมวิทยากรนำมาใช้ได้แก่ การติดต่อสื่อสารและการประสานงาน 2) สำหรับปัญหาอุปสรรคที่พบคือ ปัญหาด้านบุคลากร ด้านเงินทุน ด้านวัสดุอุปกรณ์ ด้านวิชาการ ด้านนิเทศงาน และด้านความร่วมมือและประสานงาน 3) การแก้ไขปัญหาที่พระธรรมวิทยากรต้องการ คือ การพัฒนาบุคลากร การสนับสนุนด้านทรัพยากร การใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ การมีผู้เชี่ยวชาญและคณะที่ปรึกษา และการสร้างความร่วมมือและประสานงาน และมีข้อเสนอแนะว่าแผนกพระธรรมวิทยากรควรร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐที่ทำงานด้านการเผยแพร่และพัฒนาจริยธรรมทั่วประเทศ ให้มีวิธีการปฏิบัติเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งประเทศ

พระชชาติ คงสีดา (2544: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูสัมพันธภาพในครอบครัว ความใกล้ชิดทางศาสนา กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม ของนักศึกษาผู้ใหญ่ วิธีการเรียนทางไกล ในจังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า 1) นักศึกษาผู้ใหญ่มีระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในขั้นที่ 4 อันเป็นขั้นที่ยึดหลักการทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม ซึ่งเป็นระดับที่พึงประสงค์ของสังคมระดับกลาง 2) เพศ สถานภาพในการทำงาน ไม่มีผลทำให้ระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาแตกต่างกัน มีเพียง อายุ สถานภาพสมรส สถานภาพสมรสของบิดามารดา ที่ทำให้ระดับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 3) การอบรมเลี้ยงดู สัมพันธภาพในครอบครัว ไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษา มีเพียงความใกล้ชิดทางศาสนา คือ ความเชื่อทางพุทธ การปฏิบัติแบบพุทธ และวิถีชีวิตแบบพุทธ ที่มีความสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมคือ วิถีชีวิตแบบพุทธ สามารถทำนายเหตุผลเชิงจริยธรรมได้ร้อยละ 6.10

พระมหาเสรี เผ่ากันทะ (2547: 86-89) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาความโกรธและการฝึกอบรมตามแนวพุทธวิธีเพื่อลดความโกรธของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนราชวินิตมัธยม กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับความโกรธของนักเรียนด้านปฏิริยาความโกรธและด้านการใช้ความโกรธเป็นเครื่องมืออยู่ในระดับค่อนข้างมาก ส่วนการควบคุมความโกรธอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย 2) ความโกรธเป็นอารมณ์อย่างหนึ่งของวัยรุ่น 3) หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเน้นในเรื่องแก้ปัญหาทางจิตใจ เพราะปัญหาทางจิตใจเป็นพื้นฐานของปัญหาทั้งปวง และปัญหาทางจิตใจเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์โดยตรง กล่าวคือ มนุษย์ทุกยุคทุกสมัยมีธรรมชาติทางจิตใจที่คล้ายคลึงกัน ถึงจะต่างกันทางสังคมหรือต่างยุคสมัยก็ตาม ธรรมชาติทางจิตใจของมนุษย์ยังคงเหมือนเดิม คือ มีความโลภ ความโกรธ ความหลง รักสุข เกลียดทุกข์ เป็นอย่างนี้เช่นเดียวกัน ดังนั้นจิตใจของมนุษย์จึงมีความสำคัญมาก ถ้าจิตใจดีก็ส่งผลถึงการกระทำที่ออกมาดีด้วยถ้าจิตใจไม่ดีแล้วการกระทำก็มีดีเช่นกัน

งานวิจัยในต่างประเทศ

บิสกิน; และออสกินสัน (Biskin; & Hoskinson. 1977: 407-415) ได้ทดลองสอนจริยธรรมโดยใช้วิธีการจัดโครงการอภิปรายเกี่ยวกับจริยธรรมที่ตัดสินใจจากวรรณคดี และการอ่านเรื่องราว โดยใช้นักเรียนระดับเกรด 4-5 แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม แล้ววัดจริยธรรม

โดยวิธีของโคลเบอร์ก จากนั้นทดลองโดยกลุ่มทดลอง มีการจัดโครงสร้างการอภิปรายอย่างเป็นระบบ ครูใช้คำถาม 3 แบบ คือ คำถามเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริง ดีความ การประเมิน เพื่อยั่วให้ผู้เรียนสมมติบทบาทของตนลงไป ส่วนกลุ่มควบคุมปล่อยให้มีการอภิปรายไปตามยถากรรม จากนั้นวัดระดับจริยธรรมตอนหลัง ผลการวิจัยพบว่า การอภิปรายอย่างเป็นระบบที่ให้โอกาสผู้เรียนให้อยู่ในบทบาทในท้องเรื่อง สามารถเปลี่ยนแปลงตัดสินใจเชิงจริยธรรมในระดับที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ นั้นหมายความว่า ผู้สอนสามารถพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมได้โดยให้เด็กมีโอกาสอยู่ในสถานการณ์ของสังคมที่ทำให้เขาต้องกระทำบทบาทต่างๆ กัน

ชีฟและโชแอนไฮท์ (Sheive and Schoenheit. 1987: 253-256) ได้ศึกษาผู้บริหารการศึกษาที่มีประสิทธิผล จำนวน 12 คน จำแนกเป็นผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ศึกษาธิการและผู้ช่วย โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า การที่ผู้นำจะเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมได้นั้นจะต้องมีการประพฤติปฏิบัติเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) เป็นผู้สั่งสมค่านิยมที่ถูกต้องทางการศึกษา 2) เป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นและความซื่อสัตย์สุจริต ในการทำงานเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์ของตน 3) สามารถเผยแพร่ วิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของตนให้สมาชิกในองค์กรเข้าใจและเห็นคล้อยตาม 4) มีการวางแผน เพื่อปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม 5) ลงมือปฏิบัติจริงตามที่ได้วางแผนไว้ โดยอาศัยความรู้ความสามารถทางการบริหาร

ดันตัน (Dunton. 1989: 3306-A) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่กับการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็ก ผลการวิจัยพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักและความอบอุ่น มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับของเด็ก ในขณะที่การปกครองแบบเข้มงวดของพ่อแม่ มีความสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับต่ำของเด็ก นอกจากนี้ยังพบว่าเด็กที่มีการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับสูงจะมีภูมิปัญญาและความสามารถสูงด้วย

วัตสัน (Watson. 1989: 3229-A) ได้ศึกษาเรื่อง มโนทัศน์ทางจริยธรรมและจริยศึกษาของครู โดยศึกษาครู จำนวน 90 คน จาก 57 โรงเรียน เครื่องมือคือ แบบสัมภาษณ์และให้คะแนนตามแนวทางของ Kohlberg ผลการวิจัยพบว่า มีครูเพียงร้อยละ 59 ที่มีระดับเหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับ 3 และ 4 โดยครูสตรีที่สอนวิทยาศาสตร์ และครูที่เคร่งเครียดต่อระเบียบวินัย ได้คะแนนต่ำกว่าครูประเภทอื่นๆ โดยส่วนใหญ่แล้วครูยังมีความคิดสับสนและให้ความสำคัญเพียงเล็กน้อยต่อจริยธรรม จึงสมควรมีการปรับปรุงเรื่องการตระหนักในสำคัญของจริยศึกษา รวมทั้งการปรับปรุงหลักสูตรโดยเร่งด่วน

บริดจ์ (Bridges. 1992: 669) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประสิทธิผลของโรงเรียนกับวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียน พบว่า ในโรงเรียนที่มีประสิทธิผลนั้นผู้บริหารโรงเรียนเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม และพบว่า วิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรมของผู้บริหารโรงเรียนสามารถทำนายประสิทธิผลของโรงเรียนได้

บัท (Butt. 1993: 746) ได้ศึกษาพฤติกรรมของผู้บริหารซึ่งประสบผลสำเร็จในการปฏิบัติงานตามวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ผลการวิจัย พบว่า ผู้บริหารได้ใช้พฤติกรรมต่อไปนี้ในการสร้างวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม การเผยแพร่วิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและ

จริยธรรม และการปฏิบัติตามวิสัยทัศน์ด้านคุณธรรมและจริยธรรม คือ การให้บุคลากรได้มีส่วนร่วมในการทำงาน การให้อำนาจ ความกล้าเสี่ยง การสื่อสารอย่างชัดเจน การสร้างความไว้วางใจ ความโอปอ้อมอารีในการทำงาน ความซื่อสัตย์สุจริต การสนับสนุนนักเรียน การทุ่มเทกับการทำงาน การเอาใจใส่ตรวจสอบวิสัยทัศน์อยู่ตลอดเวลา การจัดหาทรัพยากร การพัฒนาวิชาชีพสำหรับตนเองและสมาชิกในองค์กร

ลานีเย (Lanier. 1993: 1680-A) ทำการวิจัยเรื่อง การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนชั้นที่ 11 และที่ 12 ในโรงเรียนชนบท โดยมีแนวคิดที่ว่า เด็กนักเรียนในชนบทได้รับการอบรมให้คิดและปฏิบัติตามต่อๆ กันมา ซึ่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาสังคมในยุคโลกาภิวัตน์ การทดลองได้แบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มควบคุมให้ได้รับการฝึกให้คำแนะนำและจัดประสบการณ์สำหรับอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มนักเรียนที่ประกอบด้วยนักเรียนในโรงเรียนระดับกลางจนถึงระดับสูงสุด ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

คาลวิน (Calvin. 1993: บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การรับรู้ของครูในเรื่องบทบาทและผลของการศึกษาจริยธรรมในโรงเรียนประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ตัวแปรที่ส่งผลต่อการรับรู้ของครู คือ สภาพที่อยู่อาศัย ประสบการณ์ในการสอน การได้รับการอบรมเทคนิคการสอนจริยธรรมและความเคร่งครัดในการปฏิบัติทางศาสนาของครู ซึ่งครูที่มีความเคร่งครัดทางศาสนาต่ำจะมีการหลีกเลี่ยงต่อการสอนจริยธรรมในห้องเรียน และยังพบว่าครูที่มีประสบการณ์สอนระหว่าง 11-25 ปี มีความเชื่อว่าในโรงเรียนต้องสอนจริยธรรมและค่านิยมแก่นักเรียนอย่างเพียงพอ

เบิร์นส และคนอื่นๆ (Burns and other. 1998: 1053) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แบบฉบับการบริหารความโกรธ และการทำนายการบำบัดผลลัพธ์ที่ได้ระหว่างชายและหญิง ซึ่งเป็นผู้ป่วยจากการเจ็บปวดของโรคที่ก่อให้เกิดความโกรธ พบว่า ผู้ชายแสดงออกถึงความโกรธออกมาได้ชัดเจนกว่าผู้หญิง ซึ่งสามารถเก็บความรู้สึกได้ดีกว่าผู้ชาย ผลของการวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นค่อนข้างชัดเจนถึงผลเสียของความโกรธ ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชาย

แอลเพลย์ (Alpay. 2003: Online) ได้ทำการสังเกตเด็กและวัยรุ่นเกี่ยวกับโครงสร้างของแต่ละบุคคลได้พิจารณาถึงภาพพจน์แห่งตน ความภาคภูมิใจในตนเอง และการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง พบว่า องค์ประกอบที่ส่งผลต่อภาคภูมิใจในตนเอง การรับรู้เกี่ยวกับตนเองประกอบด้วย สังคมและความรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นอกจากนี้ยังได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะความภาคภูมิใจในตนเองกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า คุณธรรม จริยธรรม และคุณลักษณะพึงประสงค์ สามารถที่จะปลูกฝังและส่งเสริมให้เกิดผลดีต่อผู้เรียนได้นั้นโดยการจัดประสบการณ์ จัดกิจกรรม จัดสภาพและบรรยากาศให้เหมาะสม การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเป็นการดำเนินงานในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามปกติที่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยสภาพโรงเรียนวิถีพุทธนั้นประกอบด้วยสภาพ 5 ด้านได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

และด้านการบริหารจัดการ ที่สนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการและส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาชีวิตให้สามารถ กิน อยู่ ดู และฟังเป็น ดังนั้นโรงเรียนวิถิพุทธ จึงเป็นการจัดสภาพในทุกด้านของโรงเรียนสามัญที่จัดการศึกษาแต่เน้นการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิถีแนวทางในการจัดการศึกษาทั้งในด้านองค์ความรู้ กระบวนการจัดการศึกษาและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เพื่อสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นคนเก่ง คนดี มีคุณธรรมจริยธรรม และใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคม การที่โรงเรียนจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถิพุทธ จึงเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้คุณค่าคุณธรรมอย่างแท้จริงนั่นเอง

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล
5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ปีการศึกษา 2548 จำนวน 188 โรงเรียน ประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 188 คน ครูผู้สอน จำนวน 1,847 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4,505 คน รวมทั้งสิ้น 6,540 คน

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอนและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ปีการศึกษา 2548 ที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางกำหนดขนาดของเครจซี่และมอร์แกน (Krejie; & Morgan. 1970: 608) จากนั้นทำการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทำการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยการจับฉลาก จากจำนวนสถานศึกษา 188 โรงเรียน ได้จำนวนสถานศึกษา 127 โรงเรียน

ขั้นตอนที่ 2 ทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดยทำการสุ่มจากสถานศึกษา 127 โรงเรียน นำมาเทียบสัดส่วน จำนวนผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้บริหารสถานศึกษา 127 คน ครูผู้สอน 317 คน และนักเรียน 354 คน ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 798 คน

ตาราง 1 แสดงจำนวนประชากร และกลุ่มตัวอย่างในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาราชบุรี เขต 1

สถานศึกษาในสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1	ประชากร			กลุ่มตัวอย่าง		
	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน	นักเรียน	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน	นักเรียน
อำเภอเมืองราชบุรี	53	734	1,894	36	126	149
อำเภอปากท่อ	48	349	773	32	59	60
อำเภอจอมบึง	40	359	784	27	62	62
อำเภอสวนผึ้ง	22	227	605	15	39	48
กิ่งอำเภอบ้านคา	18	136	352	12	23	27
อำเภอดำเนินสะดวก	7	51	97	5	8	8
รวม	188	1,847	4,505	127	317	354

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ลักษณะของเครื่องมือแบ่งออกเป็น 2 ชุด ได้แก่

ชุดที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน โดยผู้วิจัยได้ทำการออกแบบสอบถามโดยการศึกษารูปแบบการนิเทศติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหน่วยงานและผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ชื่อสถานศึกษา สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม และระดับการศึกษา ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบสำรวจรายการ (Check list) และเติมข้อความ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งออกเป็น 5 ระดับ (Rating Scales) คือ มาก ก่อนข้างมาก ปานกลาง ก่อนข้างน้อย น้อย จำนวน 50 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะ สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ จำนวน 5 ข้อ

ชุดที่ 2 เป็นแบบสอบถามการเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผู้วิจัยได้ทำการออกแบบสอบถามโดยการศึกษารูปแบบการนิเทศติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหน่วยงานและผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ชื่อสถานศึกษา และสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบสำรวจรายการ (Check list) และเติมข้อความ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งออกเป็น 5 ระดับ (Rating Scales) คือ มาก ค่อนข้างมาก ปานกลาง ค่อนข้างน้อย และน้อย จำนวน 20 ข้อ

ขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาความรู้พื้นฐาน หลักการ แนวคิด ที่เกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ จากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ยังได้นำตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารุงเทพมหานคร เขต 1 และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 มาพัฒนาปรับปรุงเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม
2. สร้างแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยให้มีเนื้อหาครอบคลุมขอบข่ายขั้นตอนของสภาพโรงเรียนวิถีพุทธ
3. นำแบบสอบถามเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์และผู้เชี่ยวชาญ ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับการจัดสภาพโรงเรียนวิถีพุทธ การวิจัยและการใช้สถิติ จำนวน 5 ท่าน ช่วยแนะนำและตรวจสอบความเที่ยงตรงในเนื้อหาของแบบสอบถาม
4. ปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญแล้วนำเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา
5. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้บริหารสถานศึกษา ครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 2 กลุ่มละ 30 คน จากนั้นก็วิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (พวงรัตน์ ทวีรัตน์. 2538:

125-126; อ้างอิงจาก Cronbach. 1970: 161) ได้ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถามชุดที่ 1 เท่ากับ 0.95 และค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถามชุดที่ 2 เท่ากับ 0.92

4. นำแบบสอบถามที่ได้ทดลองใช้แล้วมาตรวจสอบความสมบูรณ์แล้วเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบใช้เป็นแบบสอบถามในการวิจัยต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง ตามวิธีการและขั้นตอนดังนี้

1. นำแบบสอบถามพร้อมหนังสือราชการจากคณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ไปถึงผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 เพื่อออกหนังสือแจ้งไปยังโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลจำนวน 127 โรงเรียน ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามถึงกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและส่งทางตู้รับเอกสารของสถานศึกษาที่ประจำอยู่ ณ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 โดยเก็บข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 127 คน ครูผู้สอน จำนวน 317 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 354 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 798 ฉบับ
2. ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บแบบสอบถามคืนจากสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเองและทางตู้รับเอกสารของสถานศึกษาตามกำหนดเวลาที่นัดหมายไว้ ได้แบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ดังนี้ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 122 ฉบับ ครูผู้สอน จำนวน 302 ฉบับ และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 339 คน รวมทั้งสิ้น 763 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.61 ของแบบสอบถามที่จัดเก็บทั้งหมด

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. ดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาทั้งหมดเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ ซึ่งพบว่ามีความสมบูรณ์สามารถใช้วิเคราะห์ได้ทุกฉบับ
2. นำข้อมูลในแบบสอบถามตอนที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยการแจกแจงความถี่ (frequency) และคำนวณหาค่าร้อยละนำเสนอข้อมูลในรูปแบบตารางและมีการบรรยายประกอบ
3. นำข้อมูลในแบบสอบถามตอนที่ 2 ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการบริหารจัดการ จากสถานศึกษามาตรวจให้คะแนน

ระดับการดำเนินงานแบ่งออกเป็น 5 ระดับ ดังนี้

การปฏิบัติอยู่ในระดับมาก	ให้คะแนน	5
การปฏิบัติอยู่ในระดับข้างมาก	ให้คะแนน	4
การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง	ให้คะแนน	3
การปฏิบัติอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย	ให้คะแนน	2
การปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย	ให้คะแนน	1

4. วิเคราะห์สภาพโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 แต่ละด้านตามความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และกำหนดเกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยเป็น 5 ระดับ ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 1.00 - 1.49 หมายถึง สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย

ค่าเฉลี่ย 1.50 - 2.49 หมายถึง สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย

ค่าเฉลี่ย 2.50 - 3.49 หมายถึง สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ค่าเฉลี่ย 3.50 - 4.49 หมายถึง สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับค่อนข้างมาก

ค่าเฉลี่ย 4.50 - 5.00 หมายถึง สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

5. แบบสอบถามตอนที่ 3 ใช้วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) หาค่าความถี่ (frequency) และจัดลำดับความถี่

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติดังนี้

6.1 สถิติพื้นฐานได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

6.2 สถิติที่ใช้ในการตรวจสอบเครื่องมือ โดยการหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม และค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach, 1970: 161)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับ ดังนี้

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
2. ลำดับขั้นในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล
3. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัย กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนค่าสถิติ

$\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย (Mean)

S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 4 ตอนดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง
2. สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน เกี่ยวกับด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

3. สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของนักเรียน เกี่ยวกับด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

4. ปัญหา และข้อเสนอแนะสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน เกี่ยวกับ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง รายละเอียดปรากฏดังตาราง 2

ตาราง 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียน
ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
ผู้บริหารสถานศึกษา	122	100
ระดับการศึกษา		
ปริญญาตรี	50	40.99
สูงกว่าปริญญาตรี	72	59.01
ครูผู้สอน	302	100
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	5	1.65
ปริญญาตรี	218	72.19
สูงกว่าปริญญาตรี	79	26.16
นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6	339	100
เพศ		
ชาย	145	42.77
หญิง	194	57.23
รวม	763	100

จากตาราง 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ มีดังนี้
ผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1
จำนวน 122 คน มีระดับการศึกษาปริญญาตรีจำนวน 50 คน คิดเป็น ร้อยละ 40.99 มีระดับ
การศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีจำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 59.01
ครูผู้สอนในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 จำนวน
302 คน มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.65 มีระดับการศึกษา
ปริญญาตรี จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 72.19 มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 79 คน
คิดเป็นร้อยละ 26.16

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ราชบุรีเขต 1 จำนวน 339 คน เป็นนักเรียนชาย จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 42.77 เป็นนักเรียน
หญิง จำนวน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 57.23

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และ
ครูผู้สอน เกี่ยวกับด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน
ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ

ตาราง 3 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ
ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร
และครูผู้สอน โดยรวมและรายด้าน

สภาพการดำเนินงาน ตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ	ผู้บริหาร		ระดับการ ปฏิบัติ	ครูผู้สอน		ระดับการ ปฏิบัติ
	$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.	
1. ด้านกายภาพ	3.50	0.87	ค่อนข้างมาก	3.36	1.02	ปานกลาง
2. ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	3.43	0.99	ปานกลาง	3.02	1.06	ปานกลาง
3. ด้านการเรียนการสอน	3.21	1.00	ปานกลาง	3.15	1.14	ปานกลาง
4. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์	3.41	1.04	ปานกลาง	3.27	1.07	ปานกลาง
5. ด้านการบริหารจัดการ	3.48	1.02	ปานกลาง	3.16	1.12	ปานกลาง
รวม	3.40	0.98	ปานกลาง	3.19	1.08	ปานกลาง

จากตาราง 3 สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร พบว่า โดยภาพรวมมี
การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.40 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกายภาพ มี
การปฏิบัติอยู่ในระดับค่อนข้างมาก มีค่าเฉลี่ย 3.50 สำหรับด้านการบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมพื้นฐาน
วิถีชีวิต ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการเรียนการสอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปาน
กลาง มีค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.21-3.50

ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง
มีค่าเฉลี่ย 3.19 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านกายภาพ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ด้าน
การบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน และด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีการปฏิบัติอยู่ในระดับ
ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยระหว่าง 3.02-3.36

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

ตาราง 4 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของนักเรียน โดยรวมและรายด้าน

สภาพการดำเนินงานตามแนว โรงเรียนวิถีพุทธ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	3.12	1.11	ปานกลาง
3. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์	3.21	1.10	ปานกลาง
รวม	3.16	1.10	ปานกลาง

จากตาราง 4 สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.16 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 3.12 และ 3.21 ตามลำดับ

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ปัญหา เกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

ตาราง 5 ความถี่เกี่ยวกับปัญหาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ปัญหาการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ	ความถี่	
	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน
ด้านกายภาพ		
1.1 การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา		
1.1.1 ขาดงบประมาณในการพัฒนาภูมิทัศน์ของสถานศึกษา	41	36
1.1.2 ขาดแคลนแหล่งเรียนรู้ อุปกรณ์ที่ทันสมัย	30	29
1.2 การสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม		
1.2.1 ขาดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง	36	38
1.2.2 ชุมชนมีส่วนร่วมน้อย	44	25
1.3 การปฏิบัติกิจกรรมรับผิดชอบดูแลอาคารสถานที่ของสถานศึกษา		
1.3.1 ขาดงบประมาณจ้างเวร ยามดูแลความปลอดภัยอย่างต่อเนื่อง	39	21
1.3.2 สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรม	46	44
ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต		
2.1 การจัดกิจกรรมประจำวันที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา		
2.1.2 กิจกรรมขาดความหลากหลาย	23	30
2.1.3 ขาดการส่งเสริมกิจกรรมการนั่งสมาธิเพื่อฝึกจิตใจของนักเรียน	20	29

ตาราง 5 (ต่อ)

ปัญหาการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ	ความถี่	
	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน
2.2 การจัดกิจกรรมประจำสัปดาห์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา		
2.2.1 ขาดบุคลากรในการให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนา	21	44
2.2.2 ขาดงบประมาณสนับสนุนการจัดกิจกรรม	34	45
2.3 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา		
2.3.1 ขาดการประสานงานกับผู้ปกครอง	38	40
2.3.2 ผู้ปกครองไม่อนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม	30	48
2.3.3 วิทยากรที่มีความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาไม่มีเวลาให้ความรู้	23	25
ด้านการเรียนการสอน		
3.1 การนำหลักธรรมสอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้		
3.1.1 ครูผู้สอนหลายคนทำให้ขาดความต่อเนื่องในการสอน	26	18
3.2 การส่งเสริมให้ครูมีแผนการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม		
3.2.1 ครูเขียนแผนเพื่อส่งผลงานทางวิชาการทำให้มุ่งเน้นแต่กิจกรรมที่ตนเองขอเสนอผลงาน	35	29
3.3 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ประกอบการเรียนรู้พระพุทธศาสนา		
3.3.1 มีการผลิตสื่อทางพระพุทธศาสนาน้อย	36	28
3.3.2 การผลิตสื่อทางพระพุทธศาสนา ขาดความน่าสนใจ	46	31
3.4 การนำหลักธรรมมาประกอบการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน		
3.4.1 ขาดการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย	30	24
3.4.2 ครูไม่ให้ความสนใจ มุ่งเน้นเนื้อหาทางวิชาการ	41	20

ตาราง 5 (ต่อ)

ปัญหาการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ	ความถี่	
	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน
ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์		
4.1 การส่งเสริมความสัมพันธ์ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน สามัคคี รักและให้เกียรติซึ่งกันและกัน		
4.1.1 ขาดการส่งเสริมความสัมพันธ์ ระหว่างครูกับผู้ปกครอง	38	40
4.1.2 ปัญหาความแตกแยกของครอบครัวส่งผลอุปนิสัยของนักเรียน	20	30
4.2 การส่งเสริมการเรียนรู้และสืบต่อพระพุทธศาสนา		
4.2.1 พระวิทยากรติดกิจนิมนต์	25	42
4.2.2 ขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม	51	29
4.3 การส่งเสริมการทำความดี		
4.3.1 ผู้ปกครองขาดการมีส่วนร่วมในกิจกรรม	22	34
4.3.2 กิจกรรมขาดความต่อเนื่องและไม่หลากหลาย	23	39
4.4 การยกย่อง เชิดชู ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่การทำความดี		
4.4.1 ขาดความหลากหลายในการประชาสัมพันธ์	36	27
ด้านการบริหารจัดการ		
5.1 การกำหนดนโยบาย จุดเน้น ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ		
5.1.1 มีเป้าหมายของสถานศึกษามีหลายด้าน ไม่สามารถปฏิบัติได้ทั้งหมด	36	41
5.1.2 ผู้บริหารโยกย้ายทำให้นโยบายไม่แน่นอน	21	38
5.1.3 ขาดการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ปรัชญา วิสัยทัศน์ ให้ผู้ปกครองได้รับทราบ	44	47
5.2 การแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ		
5.2.1 บุคลากรที่แต่งตั้งส่วนใหญ่เป็นบุคลากรครู	26	55
5.2.2 ขาดการประชุมเฉพาะเรื่องโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ส่วนใหญ่แทรกในการประชุมประจำเดือน	30	46

ตาราง 5 (ต่อ)

ปัญหาการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ	ความถี่	
	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน
5.3 การนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ		
5.3.1 ขาดการนิเทศเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นการนิเทศการสอนเป็นส่วนมาก	32	34
5.4 การมีส่วนร่วมการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของผู้ปกครอง วัดและชุมชน		
5.4.1 ผู้ปกครองไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม	58	63

จากตาราง 5 ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ได้ระบุปัญหาการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกายภาพ คือ สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรม มีความถี่มากที่สุด ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ ขาดการประสานงานกับผู้ปกครอง และผู้ปกครองไม่อนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม มีความถี่มากที่สุด ด้านการเรียนการสอน คือ การผลิตสื่อทางพระพุทธศาสนาขาดความน่าสนใจ มีความถี่มากที่สุด ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ ขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม และพระวิทยากรติดกิจนิมนต์ มีความถี่มากที่สุด และด้านการบริหารจัดการ คือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความถี่มากที่สุด

ตาราง 6 ความถี่เกี่ยวกับข้อเสนอแนะการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร
สถานศึกษา และครูผู้สอน มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ข้อเสนอแนะการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ	ความถี่	
	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน
ด้านกายภาพ		
1.1 การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา		
1.1.1 ควรมีงบประมาณจัดสรรให้สถานศึกษาในการพัฒนาภูมิทัศน์ของสถานศึกษา	38	42
1.1.2 ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสภาพแวดล้อม	29	37
1.2 การสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม		
1.2.1 ควรสร้างความรู้ความเข้าใจกับชุมชน และมีการเผยแพร่การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง	36	21
1.2.2 ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมให้มากขึ้น	34	23
1.3 การปฏิบัติกิจกรรมรับผิดชอบดูแลอาคารสถานที่ของสถานศึกษา		
1.3.1 ควรจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้รับผิดชอบดูแลสภาพอาคารสถานที่	21	35
ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต		
2.1 การจัดกิจกรรมประจำวันที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา		
2.1.2 ควรจัดกิจกรรมตามความสนใจของนักเรียน	31	36
2.1.3 กิจกรรมควรมีความหลากหลาย และปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง	28	39
2.2 การจัดกิจกรรมประจำสัปดาห์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา		
2.2.1 ควรนำนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่วัดอย่างน้อย สัปดาห์ละ 1 ครั้ง	25	30
2.3 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา		
2.3.1 ควรมีการประสานสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจกับผู้ปกครอง	36	28
2.3.2 ควรมีการประสานงานกับวิทยากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาให้ความรู้กับนักเรียนอย่างต่อเนื่อง	55	43

ตาราง 6 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ	ความถี่	
	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน
ด้านการเรียนการสอน		
3.1 การนำหลักธรรมสอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้		
3.1.1 สนับสนุนให้ครูนำหลักธรรมสอดแทรกในการจัดกิจกรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้	35	41
3.1.2 ให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง	40	51
3.2 การส่งเสริมให้ครูมีแผนการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม		
3.2.1 ควรสนับสนุนให้ครูเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ที่สอดแทรกหลักธรรมอย่างต่อเนื่อง	29	13
3.3 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ประกอบการเรียนรู้พระพุทธศาสนา		
3.3.1 ควรมีการผลิตสื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยและน่าสนใจ	41	23
3.4 การนำหลักธรรมมาประกอบการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน		
3.4.1 ควรให้ครู นักเรียน และผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน	30	26
ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์		
4.1 การส่งเสริมความสัมพันธ์ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน สามัคคี รักและให้เกียรติซึ่งกันและกัน		
4.1.1 ควรมีกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างต่อเนื่อง	27	29
4.2 การส่งเสริมการเรียนรู้และสืบต่อพระพุทธศาสนา		
4.2.1 หน่วยงานต้นสังกัดควรมีงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา	54	32
4.3 การส่งเสริมการทำความดี	46	26
4.3.1 ควรมีกิจกรรมส่งเสริมการทำความดีอย่างต่อเนื่อง	34	41
4.3.2 ครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำความดี		
4.4 การยกย่อง เชิดชู ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่การทำความดี		
4.4.1 ควรมีการประชาสัมพันธ์อย่างหลากหลายรูปแบบ เช่น วารสาร เสียงตามสาย เป็นต้น	42	36

ตาราง 6 (ต่อ)

ข้อเสนอแนะการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ	ความถี่	
	ผู้บริหาร	ครูผู้สอน
ด้านการบริหารจัดการ		
5.1 การกำหนดนโยบาย จุดเน้น ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ		
5.1.1 ควรมีเป้าหมายของการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธแยกจากเป้าหมายอื่นๆ ของสถานศึกษา	34	29
5.1.2 ควรมีการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ปรัชญา วิสัยทัศน์ ให้ผู้ปกครองได้รับทราบ	27	35
5.2 การแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ		
5.2.1 ควรมีการแต่งตั้งบุคลากรจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา	32	37
5.3 การนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ		
5.3.1 ควรมีการนิเทศโดยเฉพาะในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ	45	31
5.4 การมีส่วนร่วมการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของผู้ปกครอง วัดและชุมชน		
5.4.1 ควรจัดกิจกรรมโดยให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรม	23	31

จากตาราง 6 ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกายภาพ คือ ควรมีงบประมาณจัดสรรให้สถานศึกษาในการพัฒนาภูมิทัศน์ของสถานศึกษา มีความถี่มากที่สุด ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ ควรมีการประสานงานกับวิทยากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้ความรู้กับนักเรียนอย่างต่อเนื่อง มีความถี่มากที่สุด ด้านการเรียนการสอน คือ ควรมีการผลิตสื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยน่าสนใจ และให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง มีความถี่มากที่สุด ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ หน่วยงานต้นสังกัดควรมีงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา และครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำความดี มีความถี่มากที่สุด และด้านการบริหารจัดการ คือ ควรมีการนิเทศโดยเฉพาะในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และควรมีการแต่งตั้งบุคลากรจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา มีความถี่มากที่สุด

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สังเขปความมุ่งหมาย สมมติฐาน และวิธีการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมาย เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ในด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม พื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ และศึกษาปัญหา และรวบรวมข้อเสนอแนะสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธของ สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนและนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ปีการศึกษา 2548 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหาร ครูผู้สอนและนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 6 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ปีการศึกษา 2548 ที่เข้าร่วม โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางกำหนดขนาดของเครจซี่; และมอร์แกน (Krejie; & Morgan. 1970: 608) จากนั้นจึงทำการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Random Sampling) โดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยการจับฉลาก ได้ จำนวนสถานศึกษา 127 โรงเรียน และทำการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) โดย เทียบสัดส่วนตามขนาดสถานศึกษาได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 127 คน ครูผู้สอน จำนวน 317 คน และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 354 คน ได้กลุ่มตัวอย่าง ทั้งสิ้น จำนวน 798 คน ลักษณะของเครื่องมือแบ่งออกเป็น 2 ชุด ได้แก่

ชุดที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธของ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 โดยผู้วิจัยได้ทำการออกแบบสอบถามโดยการศึกษารูปแบบการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการ ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ตอนคือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหน่วยงานและผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ชื่อสถานศึกษา สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม และระดับการศึกษา ลักษณะของแบบสอบถามเป็น แบบสำรวจรายการ (Check list) และเติมข้อความ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรม พื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งออกเป็น 5 ระดับ (Rating Scales) คือ มาก ก่อนข้างมาก ปานกลาง ก่อนข้างน้อย น้อย จำนวน 50 ข้อ

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ จำนวน 5 ข้อ

ชุดที่ 2 เป็นแบบสอบถามการเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 โดยผู้วิจัยได้ทำการออกแบบสอบถามโดยการศึกษารูปแบบการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ตอนคือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหน่วยงานและผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ชื่อสถานศึกษา และสถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม ลักษณะของแบบสอบถามเป็นแบบสำรวจรายการ (Check list) และเติมข้อความ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า แบ่งออกเป็น 5 ระดับ (Rating Scales) คือ มาก ค่อนข้างมาก ปานกลาง ค่อนข้างน้อย น้อย จำนวน 20 ข้อ

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้บริหารสถานศึกษา ครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 2 จำนวน กลุ่มละ 30 คน จากนั้นก็วิเคราะห์หาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ ได้ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถามชุดที่ 1 เท่ากับ 0.95 และค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถามชุดที่ 2 เท่ากับ 0.92

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมแบบสอบถามด้วยตนเอง จำนวน 798 ฉบับ ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์สามารถนำมาวิเคราะห์ได้ เป็นผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 122 ฉบับ ครูผู้สอน จำนวน 302 ฉบับ และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 339 ฉบับ รวมทั้งสิ้นจำนวน 763 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 95.61 ของแบบสอบถามที่จัดเก็บทั้งหมด

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows (Statistical Package for the Social Sciences for Windows) วิเคราะห์สถิติพื้นฐานได้แก่ ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลของการวิจัยครั้งนี้ปรากฏผลโดยสรุป ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 จำนวน 122 คน มีระดับการศึกษาปริญญาตรีจำนวน 50 คน คิดเป็นร้อยละ 40.99 มีระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีจำนวน 72 คน คิดเป็นร้อยละ 59.01

ครูผู้สอนในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 จำนวน 302 คน มีระดับการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรีจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.65 มีระดับการศึกษาปริญญาตรี จำนวน 218 คน คิดเป็นร้อยละ 72.19 มีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 79 คน คิดเป็นร้อยละ 26.16

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 จำนวน 339 คน เป็นนักเรียนชาย จำนวน 145 คน คิดเป็นร้อยละ 42.77 เป็นนักเรียนหญิง จำนวน 194 คน คิดเป็นร้อยละ 57.23

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านกายภาพ มีการปฏิบัติอยู่ในระดับค่อนข้างมาก สำหรับด้านบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการเรียนการสอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านกายภาพ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน และด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ปัญหา เกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 พบว่า

ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ได้ระบุปัญหาการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกายภาพ คือ สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรม มีความถี่มากที่สุด ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ ขาดการประสานงานกับผู้ปกครอง และผู้ปกครองไม่อนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม มีความถี่มากที่สุด ด้านการเรียนการสอน คือ การผลิตสื่อทางพระพุทธศาสนาขาดความน่าสนใจ มีความถี่มากที่สุด

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ ขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม และพระวิทยากรติดกิจนิมนต์ มีความถี่มากที่สุด และด้านการบริหารจัดการ คือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม มีความถี่มากที่สุด

ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกายภาพ คือ ควรมีงบประมาณจัดสรรให้สถานศึกษาในการพัฒนาภูมิทัศน์ของสถานศึกษา มีความถี่มากที่สุด ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ ควรมีการประสานงานกับวิทยากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนา มาให้ความรู้กับนักเรียนอย่างต่อเนื่อง มีความถี่มากที่สุด ด้านการเรียนการสอน คือ ควรมีการผลิตสื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยน่าสนใจ และให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง มีความถี่มากที่สุด ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ หน่วยงานต้นสังกัดควรมีงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา และควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำควมดี มีความถี่มากที่สุด และด้านการบริหารจัดการ คือ ควรมีการนิเทศโดยเฉพาะในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และควรมีการแต่งตั้งบุคลากรจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา มีความถี่มากที่สุด

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 มีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปราย ตามความมุ่งหมายของการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ใน 5 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านการเรียนการสอน ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการบริหารจัดการ ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และนักเรียน

การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน พบว่า โดยภาพรวมมีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านบริหารจัดการ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ และด้านการเรียนการสอน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง และการดำเนินงาน ด้านกายภาพ ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร พบว่า อยู่ในระดับค่อนข้างมาก ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก การที่สถานศึกษาทุกโรงเรียนจะเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ทุกสถานศึกษาจะต้องมีการประเมินสภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ เป็นอันดับแรก (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. 2548: บทนำ) เนื่องจาก โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไป ที่เน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน

โดยรวมของสถานศึกษา ตามหลักพุทธธรรมนั้นจะให้ความสำคัญกับสถานที่ ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้มากดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ในพระพุทธศาสนาหลายตอน ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับสถานที่และบรรยากาศ เช่น ทรงเจริญอานาปานสติกรรมฐานเมื่อมีพระชนมายุ 7 พรรษา ณ ใต้ต้นหว่าในบรรยากาศที่เงียบสงบ ทรงกำหนดเรื่องความสะอาดความมีระเบียบไว้ในพระวินัยปิฎก ว่าด้วย เสนาสนวัตร และเสนสนขันธกะ เป็นต้น ดังนั้นโรงเรียนวิถิพุทธจึงกำหนดให้สถานศึกษา ต้องมีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข คือ มุ่งเน้นการเรียนรู้ตามธรรมชาติ และถือว่าสภาพด้านกายภาพของสถานศึกษาโดยทั่วไปนั้นเป็นปัจจัยภายนอกที่สำคัญต่อการเรียนรู้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 50) เพื่อให้สถานศึกษามีสถานที่เหมาะสมเอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานด้านต่างๆ ต่อไป เมื่อเป็นเช่นนี้ทุกสถานศึกษาจึงให้ความสำคัญกับสภาพด้านกายภาพของสถานศึกษา(กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: ปฐมบท) และร่วมกันสร้างบรรยากาศและพัฒนาสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้มีสภาพโรงเรียนวิถิพุทธด้านกายภาพให้เหมาะสมกับการเรียน จึงทำให้สภาพโรงเรียนวิถิพุทธด้านกายภาพมีการดำเนินงานในระดับการปฏิบัติค่อนข้างมากนั่นเอง

สำหรับสภาพการดำเนินงานตามความคิดเห็นของครูผู้สอน โดยภาพรวมการปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน และด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก ครูผู้สอน เห็นว่าการปฏิบัติกิจกรรมในโรงเรียนปกติ ได้มีการดำเนินงานคล้ายกับการจัดกิจกรรมในสภาพแต่ละด้านของโรงเรียนวิถิพุทธอยู่แล้ว เพียงแต่มีการนำหลักธรรมมาสอดแทรกในการจะปฏิบัติกิจกรรมให้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นการจะปฏิบัติกิจกรรมได้ดีหรือในระดับมากนั้นควรทำความเข้าใจในหลักธรรมให้ชัดเจนก่อนเป็นอันดับแรก แต่เนื่องจากการยังขาดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมที่นำมาดำเนินการ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. 2548: 19) ดังนั้นในเบื้องต้นของการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธจึงมีระดับการปฏิบัติปานกลางในทุกด้านนั่นเอง

นอกจากนั้น การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านการบริหารจัดการ มีระดับการปฏิบัติปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก การเข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถิพุทธในแต่ละสถานศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 นั้น เริ่มเข้าสู่โครงการในปี พ.ศ. 2546 และมีสถานศึกษาที่เข้าร่วมโครงการต่อเนื่องตามลำดับจนปัจจุบัน จึงทำให้การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถิพุทธ ในแต่ละสถานศึกษาแตกต่างกันและเป็นการเริ่มเข้าสู่การปฏิบัติ ดังนั้น ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ จึงเป็นเพียงการให้ความรู้ความเข้าใจ การวางนโยบาย และความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำการดำเนินการพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธเป็นไปได้อย่างสะดวก เช่น การหาที่ปรึกษา แหล่งศึกษา และเอกสารข้อมูลต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถิพุทธ ซึ่งอาจเป็นพระภิกษุ หรือคฤหัสถ์ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและความรู้ชัดในพุทธธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 30) นั่นเอง ดังนั้นการดำเนินงานด้านการบริหารจัดการ

โรงเรียนวิถีพุทธ ให้เกิดการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องนั้น จึงต้องสร้างความตระหนัก ความรู้ความเข้าใจ และความศรัทธา ในหลักการและวิธีดำเนินการโรงเรียนวิถีพุทธ โดยการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง วัด และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการมีคุณภาพ ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาต่อไป (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษกรุงเทพมหานคร เขต 1. 2547: 20-23)

การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ราชบุรี เขต 1 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต อยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก การขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมที่นำมาปฏิบัติในกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต การที่จะปฏิบัติกิจกรรมได้ดีนั้น ต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมต่างๆ อย่างดี (เมตตา ภริมาภักดิ์. 2547: 13) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมพงษ์ ดีมีชัย (2542: บทคัดย่อ) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ ความเข้าใจและการปฏิบัติธรรม ตามหลักพุทธศาสนาของเยาวชนไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า เยาวชนดังกล่าว ไม่รู้เรื่องศีล 5 เป็นอย่างดีนัก และมีความเข้าใจอยู่ในระดับปานกลาง ดังนั้น การที่จะรักษาศีล 5 ก็ทำได้บ้าง แต่ไม่อาจจะรักษาศีล 5 เป็นอย่างดีถูกต้องครบถ้วน เพราะฉะนั้น เยาวชนก็อาจจะมีการทำผิดศีล 5 ได้บ้าง โดยไม่ตั้งใจในบางโอกาสหรืออาจจะเกิดขึ้นได้อยู่เสมอๆ ก็ได้ในเมื่อตัวเองไม่เข้าใจว่าเป็นการผิดศีล ส่วนธรรม 5 นั้นมีความเข้าใจน้อยมากจนเป็นเรื่องน่าห่วงอย่างยิ่ง เพราะการทำความดี การสะสมบุญกุศลไม่อาจจะกระทำได้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ไม่สามารถพัฒนาตนเองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีจิตใจสูง ซึ่งชาวพุทธโดยทั่วไปจะต้องมีการปฏิบัติอยู่เสมอๆ เป็นประจำและการปฏิบัติตามหลักธรรม 5 ในปัจจุบันจึงมีน้อยมากหรือแทบจะไม่มีผู้ใดปฏิบัติอย่างจริงจังเลย ดังนั้น สถานศึกษาแต่ละแห่งจึงต้องให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของหลักธรรมที่นำมาสอดแทรกในกิจกรรมและมีการบูรณาการในกิจกรรมต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เมื่อนักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนาแล้ว จะทำให้นักเรียน ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองได้เป็นอย่างดี ระดับการปฏิบัติกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตก็จะมากขึ้นตามลำดับ

การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ราชบุรี เขต 1 ด้านการเรียนการสอน อยู่ในระดับปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอน ซึ่งมีการติงว่า วิชาพระพุทธศาสนาเนื้อหาสาระมากเกินไป รวมถึงการเรียนการสอนยังติดอยู่กับกรอบวิธีคิดแบบเดิมๆ (เพ็ญลักษณ์ ภักดีเจริญ. 2546: ออนไลน์) สอดคล้องกับงานวิจัยของ จรัส กาอินทร์ (2540: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง พบว่า โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นทุกแห่งในอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง จัดให้มีวิชาพระพุทธศาสนาเป็นวิชาเลือกเสรีทุกภาคเรียนรวม 6 รายวิชา แผนการสอนที่ครูใช้ ครูผู้สอนเป็นผู้จัดทำเอง โดยใช้วัตถุประสงค์การเรียนรู้กำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูผู้สอนส่วนใหญ่จัดการเรียนการสอนโดยใช้การบรรยาย ไม่เปิดโอกาสให้นักเรียน ได้มีส่วนร่วม สื่อการสอนที่ครูใช้บ่อยคือ หนังสือ และรูปภาพซึ่งไม่สร้างความสนใจ ทำให้นักเรียนไม่กระตือรือร้น การวัดและประเมินผลเป็นแบบอิงเกณฑ์โดยมีการทดสอบระหว่างการเรียนและหลังเรียน ปัญหาและความต้องการด้านการพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ครูมีปัญหาระดับมาก คือ ขาดสื่อ อุปกรณ์ แหล่งวิทยาการที่จะศึกษาค้นคว้าในการสอน ขาดเทคนิคการสอนที่ดี ขาดวิธีการสอนที่

หลากหลาย ขาดงบประมาณในการจัดซื้อและจัดกิจกรรม รวมทั้งการจัดสถานที่บรรยากาศที่ดีในการเรียนการสอน ข้อเสนอแนะจากการศึกษา พบว่า นักเรียนและผู้ปกครองมีความต้องการพัฒนาด้านสื่ออุปกรณ์การสอน การวัดประเมินผลที่เน้นการปฏิบัติ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ และต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรม ดังนั้น การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอนนั้น จึงควรเน้นกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้มีลักษณะ สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น สอดคล้องกับความคิดเห็นที่ว่า การสอนให้ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่นับว่าได้ผลดีที่สุด คือ วิธีการที่พระพุทธองค์ทรงเผยแผ่พระธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า แล้วฝึกปฏิบัติให้เห็นจริงด้วยตนเอง (ประสาร ทองภักดี. 2526: 41) โดยเน้นให้นักเรียนมีกระบวนการเรียนรู้การพัฒนาทั้งด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้านจิตใจ (จิตตภาวนา) และด้านปัญญา (ปัญญาภาวนา) โดยมุ่งให้นักเรียนมีคุณลักษณะ กิน อยู่ ดู ฟังเป็น เน้นการส่งเสริมให้นักเรียนมีการแก้ปัญหาโดยยึดหลักพุทธธรรม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและสังคมโดยไม่เบียดเบียนผู้ใด และเกื้อกูลในการพัฒนาวัฒนธรรมแสงปัญญา และวัฒนธรรมเมตตา เพื่อยังประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่ได้เหมาะสมและเน้นประโยชน์ในการเรียนรู้เพิ่มพูนปัญญา (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 20) มีการส่งเสริม คุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับนักเรียน ให้นักเรียนได้ซาบซึ้งและสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ต่อไป

การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ อยู่ในระดับปฏิบัติปานกลาง ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากโรงเรียนวิถีพุทธ เป็น 1 ใน 5 นวัตกรรมใหม่ที่กระทรวงศึกษาเร่งดำเนินการ ดังนั้น ผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินงานจึงยังไม่เข้าใจในการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะ ผู้ปกครองนักเรียน ทำให้ผู้ปกครองขาดการเข้าร่วมกิจกรรมตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนั้นสถานศึกษาจึงควรพิจารณากำหนดและดำเนินงานตามวิสัยทัศน์และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษาที่เกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธเป็นการเฉพาะ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 34) เพื่อจุดประกายให้พ่อแม่เข้ามาหาโรงเรียนและโรงเรียนเปิดโอกาสเต็มใจรับให้พ่อแม่เข้าร่วมจัดการศึกษาให้กับลูกๆ ให้พ่อแม่ได้ร่วมมือกันปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ด้วยความยินดี (พระมหาพงศ์นรินทร์ จิตฺโตโส. 2546: ออนไลน์) โดยการกำหนดให้มีการฝึกอบรมให้นักเรียนมีความอ่อนน้อม ถ่อมตน เพื่อให้มีความเป็นกัลยาณมิตร เกื้อกูล ร่วมมือกันและกัน เริ่มจากผู้บริหารเป็นกัลยาณมิตรให้กับครูและผู้บริหารรองๆ ลงไป ครูก็เป็นกัลยาณมิตรให้กับเด็ก เด็กก็เป็นกัลยาณมิตรให้แก่กัน และกลับมาเป็นกัลยาณมิตรให้กับคนทั้งระบบ เป็นกัลยาณมิตรให้พ่อแม่เข้ามาในระบบการศึกษาแนวพุทธนี้ และมีการกระตุ้นให้ทุกคนทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี มีการยกย่องผู้ทำดี ปลุกศรัทธาค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เพื่อประโยชน์สุขร่วมกันและเป็นที่ยอมรับและศรัทธาของชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษาด้วยวิถีแห่งพุทธธรรมต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 34)

ส่วนการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ด้านกิจกรรมพื้นฐาน

วิถีชีวิต และด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับปานกลางทั้ง 2 ด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ รองลงมาได้แก่ ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ที่เป็นเช่นนี้เนื่องมาจาก การสนับสนุนและส่งเสริมในการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้ปกครอง กล่าวคือ ผู้ปกครองยังไม่เข้าใจในการจัดกิจกรรมตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ จึงไม่สนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางสถานศึกษาจัดขึ้น ดังนั้นผู้บริหารและครูผู้สอนจึงต้องมีการส่งเสริมสภาพด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ โดยส่งเสริมให้นักเรียน บุคลากรและผู้เกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์หรือปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการมีความรัก ปรารถนาดี ช่วยเหลือกัน ยิ้มแย้มแจ่มใส อ่อนน้อม ถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้เกิดความสุข เกิดการทำงานร่วมกันในสังคม เกิดการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน เมื่อเกิดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่ดีแล้วก็จะดำเนินงานด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตได้อย่างราบรื่น และเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนาต่อไป (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. 2548: 11-14)

2. การศึกษาปัญหา และรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาครูผู้สอนได้เสนอปัญหา ดังนี้

ด้านกายภาพ คือ สภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรม มีความถี่มากที่สุดที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก สภาพแวดล้อมของสถานศึกษานั้นมีความแตกต่างกันในแต่ละบริบทของสถานศึกษา การดำเนินงานด้านกายภาพนั้น จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะ บ้าน วัด และโรงเรียน ดังนั้น สถานศึกษาจึงควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทุกฝ่ายได้รับทราบการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธและสนับสนุนให้มีการใช้แหล่งเรียนรู้ ได้แก่ วัด ศาสนสถานใกล้เคียงโรงเรียน และจัดสภาพแวดล้อมของสถานศึกษาให้เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของนักเรียนต่อไป (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 39)

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ ขาดการประสานงานกับผู้ปกครอง และผู้ปกครองไม่อนุญาตให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม มีความถี่มากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก ผู้ปกครองขาดความไว้วางใจในสถานศึกษา ทำให้ผู้ปกครองไม่ส่งบุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรม (กนกพรธณ บุญธรรม. 2540: 24) เพราะสถานศึกษา ขาดการติดต่อสื่อสารกับผู้ปกครอง ซึ่งสอดคล้องกับ พระมหาวิโรจน์ ธาระพุก (2544: 88-93) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พบว่า วิธีสร้างความร่วมมือเพื่อให้เกิดความร่วมมือขึ้นระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียน ที่พระธรรมวิทยากรนำมาใช้ได้แก่ การติดต่อสื่อสารและการประสานงาน การติดต่อสื่อสารเพื่อสร้างความร่วมมือและประสานงานกับผู้ปกครองเพื่อให้เกิดความไว้วางใจนั่นเอง ดังนั้นสถานศึกษาต้องคิดและกำหนดกิจกรรมนักเรียนให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนให้มากที่สุด ซึ่งลักษณะกิจกรรมที่กำหนดควรมีหลากหลายทั้งที่เป็นกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือประจำโอกาสต่างๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต ซึ่งถ้าสถานศึกษาเลือกกำหนดและเตรียมการไว้ล่วงหน้า รวมทั้งมีการติดต่อสื่อสารเพื่อประสานสัมพันธ์กับผู้ปกครอง

(พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตโต. 2546: 91) ก็ช่วยให้ผู้ปกครองเกิดความไว้วางใจ ร่วมกันส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ทำให้นักเรียนได้เข้าร่วมกิจกรรมและผู้ปกครองเห็นคุณค่าของกิจกรรมมากยิ่งขึ้น

ด้านการเรียนการสอน คือ การผลิตสื่อทางพระพุทธศาสนาขาดความน่าสนใจ มีความถี่มากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก การสร้างหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาของสถานศึกษาต่างๆ นั้น สถานศึกษายังขาดผู้เชี่ยวชาญวิชาพระพุทธศาสนา ร่วมสร้างหลักสูตรและผลิตสื่อที่หลากหลายให้ทันสมัย การผลิตสื่อทางพระพุทธศาสนาไม่ได้รับการสนับสนุน สื่อทางพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ หรือการถ่ายทอดหลักธรรมหรือการเทศน์ของพระวิทยากรยังเป็นภาษาที่ยากต่อการเข้าใจ การผลิตรายการวิทยุ โทรทัศน์ เทปเสียงและวีดิทัศน์ ที่ใช้ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนายังไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง (กรมการศาสนา. 2541: 16-17) ทำให้สื่อการสอนขาดความน่าสนใจนั่นเอง

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ ขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม และพระวิทยากรติดกิจนิมนต์ มีความถี่มากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์นั้น ดำเนินการโดยการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลให้บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตร เช่น การกระตุ้นทุกคนให้ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดี การปลูกศรัทธาค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อผู้อื่น เป็นต้น การจัดกิจกรรมนั้นต้องอาศัย สื่อ วัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณในการดำเนินการ การที่ขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมนั้นทำให้การดำเนินงานไม่ต่อเนื่อง รวมทั้งพระวิทยากรซึ่งเป็นผู้ถ่ายทอดหลักพุทธธรรมที่สำคัญนั้นมีเวลาไม่เพียงพอ ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ วิจิต วังศ์สายตา (2544: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มีความคิดเห็นว่า ควรพัฒนาหน่วยงานของพระธรรมวิทยากรให้มีประสิทธิภาพกว่าที่เป็นอยู่ และควรมีค่าตอบแทนหรือรางวัลเพื่อเป็นแรงจูงใจในการทำงาน เพื่อนำพระวิทยากรดังกล่าวมาเป็นผู้ให้ความรู้แก่นักเรียนต่อไป

ด้านการบริหารจัดการ คือ ผู้ปกครองไม่มีเวลาในการเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งมีความสอดคล้องกับกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต มีความถี่มากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก สถานศึกษาขาดการประสานสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ปกครอง และขาดการวางแผนอย่างเป็นระบบ ดังนั้นจึงต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาขั้นตอนของระบบบริหารจัดการโดยกำหนดและเน้นย้ำการพัฒนา ให้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมีการปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 93) สถานศึกษาจึงควรมีนโยบาย วิสัยทัศน์ของแต่ละสถานศึกษาที่มีจุดเน้นและรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธตามบริบทของสถานศึกษาอย่างแท้จริง

ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน ได้ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 ดังนี้

ด้านกายภาพ คือ ควรมีงบประมาณจัดสรรให้สถานศึกษาในการพัฒนาภูมิทัศน์ของสถานศึกษาการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ มีความถี่มากที่สุดนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้ทราบถึงปัญหานี้ จึงได้มีการหารือถึงการจัดทำแผนบูรณาการเดิมบัญญัติให้แก่สังคมโดยสำนักงาน

พระพุทธศาสนาร่วมกับส่วนราชการอื่นๆ ในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านและแหล่งเรียนรู้ในวัด โดยจะใช้วัดเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมให้แก่เยาวชนต่อไป

(เกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา. 2546: ออนไลน์)

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ ควรมีการประสานงานกับวิทยากรที่มีความรู้ทางพระพุทธศาสนาให้ความรู้กับนักเรียนอย่างต่อเนื่อง มีความถี่มากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากกิจกรรมต่างๆ ที่สถานศึกษาจัดขึ้นนั้นสถานศึกษาต้องคิดและกำหนดกิจกรรมให้เหมาะสมกับผู้เรียนของตนให้มากที่สุด ทั้งกิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือประจำโอกาสต่างๆ และกิจกรรมวิถีชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546ก: 33) ทั้งนี้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีปัญญา ซึ่งถ้าสถานศึกษาเลือกกำหนด และเตรียมการไว้ล่วงหน้า และมีผู้ที่มีความรู้อย่างแท้จริงก็จะช่วยให้มีการทำความเข้าใจในกิจกรรมต่างๆ และมีการดำเนินการเป็นไปอย่างราบรื่นนั่นเอง

ด้านการเรียนการสอน คือ ควรมีการผลิตสื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนาให้มีความทันสมัยน่าสนใจ และให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง มีความถี่มากที่สุดนั้น สอดคล้องกับ กุศล อิสตุล (2537: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการทางการศึกษาและลักษณะทรัพยากรการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของโรงเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และเพื่อเปรียบเทียบลักษณะการจัดการทางการศึกษา และลักษณะทรัพยากรการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของโรงเรียนในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีสถานภาพแตกต่างกันของโรงเรียนแตกต่างกัน พบว่าโรงเรียนที่รับการคัดเลือกเป็นสถานที่จัดจรรยาวิชาดีเด่น มีการใช้สื่อการสอน การใช้เทคนิคหรือวิธีสอน การจัดสภาพแวดล้อมทางการเรียน และการประเมินผลการเรียนดีกว่าโรงเรียนที่ไม่ได้รับการคัดเลือกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่า สื่อมีความสำคัญต่อการเรียนพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับ จรัส กาอินทร์ (2540: บทคัดย่อ) กล่าวว่า นักเรียนและผู้ปกครองมีความต้องการพัฒนาด้านสื่อ อุปกรณ์การสอน การวัดประเมินผลที่เน้นการปฏิบัติ การไปทัศนศึกษานอกสถานที่ และต้องการให้ครูเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรม ดังนั้นสถานศึกษาจึงควรมีการสนับสนุนให้ครูมีการผลิตสื่อประกอบการเรียนการสอนที่เหมาะสม กระตุ้นความสนใจให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนาต่อไป

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ หน่วยงานต้นสังกัดควรมีงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา และครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำความดี มีความถี่มากที่สุด ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ นั้นต้องผ่านการเตรียมการ การมอบหมายความรับผิดชอบแก่บุคลากร ในการจัดกิจกรรมส่งเสริม หรือดูแลผู้เรียนอย่างเป็นกัลยาณมิตรให้เกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง บุคลากรครูควรเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำความดี ซึ่งสอดคล้องกับ วิไล ตั้งสมจิต (2542: บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ศึกษาบทบาทของครู อาจารย์ ในการปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า ครู อาจารย์ มีบทบาทในการปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมมากในการเป็นตัวอย่างแก่นักเรียนในเรื่องการรักษาสัญญา และการประหยัด และสอดคล้องกับ พระชูชาติ คงสีดา (2544: บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู สัมพันธภาพในครอบครัว ความใกล้ชิดทางศาสนา กับการใช้

เหตุผลเชิงจริยธรรม ของนักศึกษาผู้ใหญ่ วิธีการเรียนทางไกล ในจังหวัดราชบุรี พบว่า ความใกล้ชิดทางศาสนา คือ การปฏิบัติแบบพุทธ และวิถีชีวิตแบบพุทธ มีความสัมพันธ์กับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 ดังนั้น การปฏิบัติแบบพุทธ และวิถีชีวิตแบบพุทธ ควรได้มีการถ่ายทอดจึงเป็นหน้าที่ของครูผู้สอนพระพุทธศาสนาจะต้องส่งเสริม สนับสนุน และเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำความดีให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติตามต่อไป

ด้านการบริหารจัดการ คือ ควรมีการนิเทศโดยเฉพาะในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และควรมีการแต่งตั้งบุคลากรจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา มีความถี่มากที่สุด นั้นที่เป็นเช่นนี้เนื่องจาก เป็นขั้นตอนของระบบบริหารจัดการที่กำหนดเพื่เน้นย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547: 37) การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานจากผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในกำหนดหรือคัดเลือกจะทำให้ได้บุคคลที่ดีได้รับการยอมรับและคณะกรรมการที่แต่งตั้งและมีการทำงานอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธต่อไป (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. 2548: 8)

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1 สามารถนำมาเสนอแนะได้ดังนี้

1. ควรมีการส่งเสริม สนับสนุน ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการ โรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อให้สามารถปฏิบัติกิจกรรมในทุกด้านของโรงเรียนวิถีพุทธได้ดียิ่งขึ้น
2. ควรให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธมากยิ่งขึ้น เพื่อให้มีการสนับสนุนให้นักเรียนมีการปฏิบัติกิจกรรมด้วยความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริง โดยการสนับสนุนให้มีการปฏิบัติกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต ในกิจกรรมประจำวัน กิจกรรมประจำสัปดาห์ หรือกิจกรรมในโอกาสต่างๆ ตามแนวพระพุทธศาสนา อย่างต่อเนื่องและให้นักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดการปฏิบัติที่ราบรื่นและนักเรียนเกิดการพัฒนายั่งยืน
3. ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ทราบอย่างต่อเนื่อง
4. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีการกำหนดนโยบายอย่างชัดเจนในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธและควรมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลโครงการ พร้อมทั้งมีการปรับปรุงโครงการให้มีความสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษารูปแบบการบริหารโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา เพื่อให้การดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ มีความเหมาะสมและเกิดสัมฤทธิ์ผลในการดำเนินกิจกรรม
2. ควรมีการศึกษาแนวทางการประสานความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ ระหว่าง บ้าน วัด และโรงเรียน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนต่อไป
3. ควรมีการศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ที่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีการปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเองและเกิดการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่อไป

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. (2537). คู่มือประมวลการสอนวิชาประวัติพระพุทธศาสนาและวิชาศีลธรรม
สำหรับการอบรมพระภิกษุสามเณรภาคฤดูร้อน ตามหลักสูตรกรมการศาสนา. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2541). คู่มือการปฏิบัติงานของหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
การศาสนา.
- _____. (2546). หลักสูตรใหม่ปัญหา,บุคลากรขาดความรู้ความเข้าใจ. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม
2548, จาก <http://www.phrathai.net>.
- กรมวิชาการ. (2539). การวางแผนพัฒนาคุณภาพในโรงเรียน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา
การพิมพ์.
- _____. (2544). คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- _____. (2545 ก). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- _____. (2545 ข). สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่ง
สินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- กนกพรรณ บุญธรรม. (2540). พฤติกรรมของครูในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่นักเรียนชั้น
ประถมศึกษาปีที่ 5 ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ ด.ม. (การประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- เกษมา วรวรรณ ณ อยู่ธยา. (2546). GPA NEWS ข่าวประชาสัมพันธ์. สืบค้นเมื่อวันที่ 20
มีนาคม 2548, จาก <http://www.gened.moe.go.th>.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). แนวแนะกลไกสู่การปฏิรูปการเรียนรู้ วิสัยทัศน์เกี่ยวกับการเรียนรู้ที่
เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.
- _____. (2546ก). แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.
- _____. (2546ข). การเรียนรู้แบบองค์รวม. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.
- _____. (2547). ความเคลื่อนไหวการปฏิบัติงาน “โรงเรียนวิถีพุทธ”. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.
อัดสำเนา.
- _____. (2548). แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพฯ: กระทรวงฯ.

- กุศล อิสดุล. (2537). การศึกษาการจัดการทางการศึกษาและทรัพยากรการเรียนรู้
พระพุทธศาสนาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตกรุงเทพมหานคร.
ปริญญานิพนธ์ กศ.ด. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- จรัส กาอินทร์. (2540). ปัญหาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา
ตอนต้นอำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. บทคัดย่อ. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สืบค้นเมื่อ 20 มีนาคม 2548, จาก
<http://www.search.lib.cum.ac.th>.
- ดุษฐ์ สิตลวรารักษ์. (2524). การเปรียบเทียบวิธีสอนแบบไตรสิกขา และธรรมสากัจฉาในการสอน
เบญจศีลและฆราวาสธรรม ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม.
(การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
ถ่ายเอกสาร.
- ทักษิณ ชินวัตร. (2545). ข่าวการศึกษา. สืบค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2548, จาก
<http://digital.lib.kmutt.ac.th>.
- ทศนา แคมมณี; และคนอื่นๆ. (2536). หลักธรรมและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถี
ชีวิตไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรเจอดพร รัตนพันธุ์. (2547). โรงเรียนวิถีพุทธ การศึกษาทางรอดของสังคมไทย.
(เอกสารประกอบคำบรรยาย). กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- บุญนำ ทานสัมฤทธิ์. (2546). การกิจเสริมวิถีพุทธ. (เอกสารประกอบคำสอน). กรุงเทพฯ:
ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.
- ประภาศรี สีหอำไพ. (2535). พื้นฐานการศึกษาทางศาสนาและจริยธรรม. กรุงเทพฯ: โครงการ
ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประสาร ทองภักดี. (2526). กลวิธีสอนตามแนวพุทธศาสตร์ ศึกษาตามแนวพุทธศาสตร์ภาคที่ 2
ระบบการสอน. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- พจนพร จิตเจริญทวีโชค. (2548). คู่มือการบริหารงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนบ้านท่า
มะขาม. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พรชัย ภาพันธ์. (2545, กรกฎาคม). วิกฤตการศึกษาด้วยภูมิปัญญาไทย. วารสารวิชาการ. 5(7):
2-3.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2538). วิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 6.
กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- พระมหาพวงศัณรินทร์ จิตวิโส. (2546). การศึกษาแนวพุทธ-โรงเรียนวิถีพุทธ. (เอกสารประกอบคำสอน). กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2546). บทสัมภาษณ์การศึกษาแนวพุทธ-โรงเรียนวิถีพุทธ. สืบค้นเมื่อ 21 มกราคม 2549, จาก <http://www.mbu.ac.th>.
- _____. (2548). โรงเรียนวิถีพุทธ ช่วยให้อยู่บนขาของตัวเองได้พร้อมก้าวเดินไปอย่างมั่นคง. สืบค้นเมื่อ 26 พฤศจิกายน 2548, จาก <http://www.manager.co.th/Dhamma>.
- พระมหาเสรี เผ่ากันทะ. (2547). การศึกษาความโกรธและการฝึกอบรมตามแนวพุทธวิธีเพื่อลดความโกรธของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนราชวินิตมัธยม กรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พระมหาวิโรจน์ ธาระพุก. (2544). ศึกษาการปฏิบัติหน้าที่ต่อสังคมด้านการพัฒนาจริยธรรมของพระธรรมวิทยากร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (สังคมสงเคราะห์ศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- พระชูชาติ คงสีดา. (2544). ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู สัมพันธภาพในครอบครัว ความใกล้ชิดทางศาสนากับการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักศึกษาผู้ใหญ่ วิธีการเรียนทางไกลในจังหวัดราชบุรี. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่). นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2542). พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสาร.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2547). สู่การศึกษาแนวพุทธ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระราชรัตนมงคล (มนตรี ยางธิสาร). (2547). ความคิดเห็นของครูพระสอนศีลธรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติงานสอนในโรงเรียนเขตกรุงเทพมหานคร. ปรินิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- พระศรีวิสุทธิกวี. (2530). การพัฒนาจิต. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2532 ก). พุทธธรรมกับชีวิตในสังคมเทคโนโลยี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- _____. (2532 ข). การศึกษาที่สากลบนฐานแห่งภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- _____. (2533). วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญา.
- _____. (2534). ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- _____. (2548). หยาดเพชรหยาดธรรม ภูมิปัญญาเพื่อการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า.

- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2547). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ* (สรุปปาฐกถาพิเศษ ในการประชุมเชิงปฏิบัติการของเจ้าคณะพระสังฆาธิการและผู้อำนวยการ เขตพื้นที่การศึกษาทั่วประเทศ). หอประชุมพุทธมณฑล: นครปฐม. (ถ่ายเอกสาร).
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2533). *พุทธศาสนากับปรัชญา*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.
- _____. (2543). *กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- เพ็ญลักษณ์ ภักดีเจริญ. (2546). พลิกตำราวิชาพุทธ. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2548, จาก <http://www.bangkokbiznews.com>.
- ไพรัตน์ ญาติจิณพลี. (2540). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาพระพุทธศาสนาโดยการสอนแบบไตรสิกขากับการสอนตามคู่มือครู. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ไพรัช สู่แสนสุข. (2546, กันยายน). “แกนหลักการศึกษาวิถีพุทธ” เพื่อนร่วมทางโรงเรียนวิถีพุทธ. 1(3): 5.
- ไพบูลย์ เสี่ยงก้อง. (2543). *คู่มือพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2546). *หลักสูตรพระพุทธศาสนา*. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2548, จาก <http://www.mcu.ac.th>.
- มนูญ ดวงหาค้าง. (2538). *การศึกษาพฤติกรรมด้านมนุษยสัมพันธ์ตามแนวพุทธของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี*. ปรินญาณินพนธ์ กศ.ม. (การบริหารการศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์. (2547). *มหามกุฏราชวิทยาลัยกับการจัดการศึกษาหัวเมือง*. สืบค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2548, จาก <http://mahamakuta.inet.co.th>.
- มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2546). *ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2547). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เมตตา ภิรมภักดี. (2547). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. ถ่ายเอกสาร.
- _____. (2548). *การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. ถ่ายเอกสาร.

- วศิน อินทสระ. (2534). *พุทธวิธีในการสอน*. กรุงเทพฯ: สมาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2535). *ความคิดเห็นที่ถูกต้องเป็นอย่างไร*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ปัญญา.
- วราภรณ์ ชื่อประดิษฐ์กุล. (2543). *ความรู้และทัศนคติของเยาวชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์*. ภาควิชาการศึกษา คณะวิทยาการจัดการ. สถาบันราชภัฏพิบูลสงคราม.
- วิจิต วงศ์สายตา. (2544). *การศึกษาสมรรถภาพการสอนวิชาพระพุทธศาสนาของพระธรรมวิทยากรจากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. ถ่ายเอกสาร.
- วิมลรัตน์ ตีรมาศวณิช. (2538). *ผลของการใช้การสอนตามแนวคิดแบบนีโอฮิวแมนนิสต์ เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และพัฒนาจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1*. ปรินญา นิพนธ์ ศศ.ม. ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ถ่ายเอกสาร.
- วิไล ตั้งจิตสมคิด. (2542). *การศึกษาบทบาทของครู อาจารย์ในการปลูกฝังค่านิยมเชิงจริยธรรมให้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร*. วิทยานิพนธ์. ค.บ.(การประถมศึกษา). กรุงเทพฯ: สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- สมพงษ์ ดีมีชัย. (2542). *ความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติธรรมตามหลักพุทธศาสนาของเยาวชนไทยที่กำลังศึกษาอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัย สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์.
- สมยศ นาวิการ. (2544). *การบริหารเพื่อความเป็นเลิศ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.
- สมเด็จพระพุฒาจารย์ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร. (2547). *ความเคลื่อนไหวการปฏิบัติงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. เอกสารการประชุมทางวิชาการ พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สิริมา กลิ่นกุหลาบ. (2546). *การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการตัดสินใจของผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนคุณธรรมที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยด้วยชุดการสอนแบบโยนิโสมนสิการกับชุดการสอนแบบกระบวนการกระจำงค่านิยม*. ปรินญานิพนธ์ ศศ.ม. (การมัธยมศึกษา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2513). *พุทธวิธีสอน*. เอกสารการประชุมทางวิชาการ พระพุทธศาสนากับการศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุนน อมรวิวัฒน์. (2528). *พุทธวิธีสอน การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไตรธรรมสาร.
- _____. (2530). *การสอนโดยการสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- _____. (2535). *คิดเป็นตามนัยแห่งพุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: คณะครุศาสตร์โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- สุพล วังสินธุ์. (2545, กรกฎาคม). “การพัฒนาโรงเรียนทั้งระบบเพื่อปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้” *วารสารวิชาการ*. 5(7): 12-15.
- สุพัตรา ศักรภพณ์. (2532). *พัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย*. (บทคัดย่อ). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 30 มิถุนายน 2548, จาก <http://www.research.mcu.ac.th>.
- สุธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ. (2528, เมษายน). “เหตุผลที่รัฐบาลสมควรบรรจุหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาเป็นวิชาบังคับในสถาบันการศึกษาของชาติทุกระดับชั้น” *สารพัฒนาหลักสูตร*. 37. 12-17.
- แสงระวี เทพรอด. (2542). *ความสัมพันธ์ระหว่างการปลูกฝังคุณธรรมทางพุทธศาสนา พฤติกรรมทางพุทธศาสนากับพฤติกรรมป้องกันสารเสพติด : กรณีศึกษาในนักเรียนวันรุ่นจังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล. ถ่ายเอกสาร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2544). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-2544)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2545). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานฯ.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. (2547). *การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร. (2548). *คู่มือการนิเทศ ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1. (2548). *เอกสารประกอบการประชุมนิเทศ ประชุมสัมมนาศึกษาดูงาน เผยแพร่ผลงาน โรงเรียนวิถีพุทธ ในงานมหกรรมสัปดาห์วิสาขบูชา*. ราชบุรี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1. (2548). *เอกสารประกอบการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประจิม*. สุพรรณบุรี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1.
- อุบล เลี้ยววาริณ. (2542). *ผลของการฝึกอบรมตามแนวพุทธต่อจิตลักษณะและลักษณะทางพุทธของบุคคลในวัยผู้ใหญ่*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษา คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา.

- Alpay,E. (2003). Self-Concept and Self-Esteem. (Online). Available: <http://www.ce.ic>. Retrieved January 24,2003.
- Biskin, Donald S; & Hosdinson Kenneth. (1977). " An Experimental test of the Effect of Structured Discassions of Moral Dilemmas Found in Children's Literatures on Moral Reasoning," *The Elementary School Journal*. 77(5): 407-418
- Bridges, Michel Thomas. (1992. September). Teachers perceptions of school effectiveness and principal vision. *Dissertation Abtracts International*.
- Butt, Marty. (1993, September). What do superintendents do to turn vision into action a biography of pragmatic visionaries. *Dissertation Abstracts International*.
- Calvin, Owens Ray. (1993, June). Teacher Perceptions Concerning their Role and the Efficacy of Moral Education in Public Elementary Schools. *Dissertation Abstracts International*.
- Dunton,Kethryn Jones. (1989,May). "Parental practices associated with their children's Moral lessoning development." *Dissertation Abstract International*. 5: 196-A.
- Lanier, Stephanie Pridgen. (1993, November). " Promoting Moral and Conceptual Development in Rural Able scents (moral Development Rural Students Peer Facilitators)." *Dissertation Abstracts International*. 5: 196-A.
- Mays, Eileen M. (1975). An Investigation of the Relationship of Moral and Cognitive Mode of thought in Second and Fifth Grade Children," *Dissertation Abstracts*. 36: 3048-B.
- Purkey, Stewart C; & Marshall S. Smith. (1983, March). "Effective school: A review," *The Elementary School Journal*. 83(4): 443.
- Sheive, Linda Tinelli, and Marian Beauchamp Schoenheit. (1987). Vision and the work life education leaders. *Leadership: Examining the elusive. Yearbook of the association for supervision and curriculum development*.
- Watson,Janet. (1989, May). "Teachers' conception of morality and moral education". *Dissertation Abstracts International*. 49: 3229-A.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธจำแนกรายด้าน

ตาราง 7 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธใน
สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกายภาพ ตามความคิดเห็น
ของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ด้านกายภาพ	ผู้บริหาร			ครูผู้สอน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. มีการจัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำห้องเรียนและประจำโรงเรียนที่ทำให้เกิดความศรัทธา	3.96	0.81	ค่อนข้างมาก	3.94	0.96	ค่อนข้างมาก
2. มีการติดป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรม ที่ช่วยเตือนใจ	3.13	1.05	ปานกลาง	2.99	0.92	ปานกลาง
3. สถานศึกษามีความสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น	3.64	0.91	ค่อนข้างมาก	3.73	0.95	ค่อนข้างมาก
4. มีสถานที่ให้นักเรียนพักผ่อนและปลอดภัย	3.43	0.94	ปานกลาง	3.29	0.99	ปานกลาง
5. มีการสนับสนุนให้นักเรียนทำกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	2.89	1.20	ปานกลาง	3.12	1.05	ปานกลาง
6. สถานศึกษาและชุมชนไม่มีสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมา	3.72	0.96	ค่อนข้างมาก	2.98	0.91	ปานกลาง
7. มีการจัดกิจกรรมให้คำปรึกษา แนะนำแก่นักเรียน	3.66	0.85	ค่อนข้างมาก	3.22	1.05	ปานกลาง
8. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์	3.56	0.88	ค่อนข้างมาก	3.48	1.00	ปานกลาง
9. มีการฝึกอบรมให้นักเรียนรู้เข้าใจเหตุผลตามหลัก ศีล สมาธิ และปัญญา	3.23	0.90	ปานกลาง	3.41	0.98	ปานกลาง
10. มีการจัดกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน	3.86	0.87	ค่อนข้างมาก	3.52	0.98	ค่อนข้างมาก
รวม	3.50	0.99	ค่อนข้างมาก	3.36	1.02	ปานกลาง

ตาราง 8 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธใน
สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต
ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	ผู้บริหาร			ครูผู้สอน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. มีการจัดกิจกรรมรับผิดชอบดูแลความสะอาดของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน	3.95	0.81	ค่อนข้างมาก	3.51	1.08	ค่อนข้างมาก
2. มีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ แผ่เมตตา และพุทธสุภาสิตวันละบท	3.32	0.87	ปานกลาง	3.31	0.94	ปานกลาง
3. มีการร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ	3.85	0.89	ค่อนข้างมาก	3.41	1.02	ปานกลาง
4. มีการกิจกรรมเสริมหลักสูตร การแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การสอนธรรมศึกษา การเข้าค่ายพุทธบุตร	3.07	0.92	ปานกลาง	2.49	0.95	ค่อนข้างน้อย
5. มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง	2.98	1.1	ปานกลาง	2.45	1.03	ค่อนข้างน้อย
6. มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่หน่วยงานต่างๆจัดขึ้น	3.27	1.03	ปานกลาง	3.28	1.03	ปานกลาง
7. มีการจัดนิทรรศการผลงานทางด้านพระพุทธศาสนาของนักเรียน	2.89	0.93	ปานกลาง	2.99	1.04	ปานกลาง
8. มีการจัดกิจกรรมบันทึกผลความดีที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรม	3.56	0.88	ค่อนข้างมาก	3.31	0.97	ปานกลาง

ตาราง 8 (ต่อ)

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	ผู้บริหาร			ครูผู้สอน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
9. มีการจัดให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน	3.59	0.87	ค่อนข้างมาก	3.08	0.92	ปานกลาง
10. มีการจัดกิจกรรมทำบุญฟังพระเทศน์ เวียนเทียน รณรงค์สืบทอดพระพุทธศาสนา	3.86	0.88	ค่อนข้างมาก	2.46	0.97	ค่อนข้างน้อย
รวม	3.43	0.99	ปานกลาง	3.02	1.06	ปานกลาง

ตาราง 9 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านการเรียนการสอน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ด้านการเรียนการสอน	ผู้บริหาร			ครูผู้สอน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. มีการนำหลักพระพุทธธรรมสอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้	3.45	0.88	ปานกลาง	3.62	1.24	ค่อนข้างมาก
2. มีการส่งเสริมให้ครูมีแผนการจัดการเรียนที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม	3.25	0.86	ปานกลาง	3.48	1.17	ปานกลาง
3. มีการส่งเสริมให้นักเรียนมีการแก้ปัญหาโดยยึดหลักพุทธธรรม	3.48	0.96	ปานกลาง	3.38	1.04	ปานกลาง
4. มีการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธศาสนาจากประสบการณ์ที่ใกล้ตัวนักเรียน	3.07	1.03	ปานกลาง	3.14	1.17	ปานกลาง
5. มีการส่งเสริมให้นักเรียนฝึกจิตและสมาธิเพื่อพัฒนาสติปัญญา	3.01	1.07	ปานกลาง	2.49	1.06	ค่อนข้างน้อย
6. มีการส่งเสริมให้ใช้สื่อประกอบการสอนพระพุทธศาสนาที่ใกล้ตัวและเหมาะสมกับผู้เรียน	2.75	1.11	ปานกลาง	3.36	1.14	ปานกลาง
7. มีการนิมนต์พระสงฆ์มาให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน	3.34	1.05	ปานกลาง	3.32	1.06	ปานกลาง
8. มีการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน	3.28	0.94	ปานกลาง	2.48	0.98	ค่อนข้างน้อย
9. มีการนำหลักพระพุทธธรรมมาประกอบการวัดและประเมินผลการเรียน	3.36	0.91	ปานกลาง	2.97	0.91	ปานกลาง
10. มีการนำผลการประเมินการสอนพระพุทธศาสนาไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน	2.95	0.98	ปานกลาง	3.26	1.01	ปานกลาง
รวม	3.21	1.00	ปานกลาง	3.15	1.14	ปานกลาง

ตาราง 10 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ
 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์
 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและครูผู้สอน มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์	ผู้บริหาร			ครูผู้สอน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อกันและกัน	3.88	0.97	ค่อนข้างมาก	3.62	1.10	ค่อนข้างมาก
2. มีการส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างรักสามัคคี	3.64	1.14	ค่อนข้างมาก	3.52	1.01	ค่อนข้างมาก
3. มีการส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน	3.18	1.11	ปานกลาง	3.51	1.03	ค่อนข้างมาก
4. มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำความดีต่อผู้อื่น	3.57	1.02	ค่อนข้างมาก	2.79	1.09	ปานกลาง
5. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น	3.39	1.02	ปานกลาง	2.86	1.11	ปานกลาง
6. มีการจัดหาแหล่งการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	3.25	1.01	ปานกลาง	3.39	1.04	ปานกลาง
7. มีการร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำความดี	2.90	1.06	ปานกลาง	3.19	1.05	ปานกลาง
8. มีการยกย่องเชิดชูและส่งเสริมบุคลากรที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	3.56	0.91	ค่อนข้างมาก	3.29	0.98	ปานกลาง
9. มีการประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ความดีของครู นักเรียน และบุคลากรในรูปแบบต่างๆ	3.43	0.89	ปานกลาง	3.12	0.97	ปานกลาง
10. มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน	3.54	0.96	ค่อนข้างมาก	3.42	1.00	ปานกลาง
รวม	3.43	1.07	ปานกลาง	3.27	1.07	ปานกลาง

ตาราง 11 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ
 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านการบริหารจัดการ
 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ด้านการบริหารจัดการ	ผู้บริหาร			ครูผู้สอน		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. มีนโยบายที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนตามแนววิถีพุทธ	3.41	1.08	ปานกลาง	3.49	1.22	ปานกลาง
2. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ	3.49	0.85	ปานกลาง	3.47	1.08	ปานกลาง
3. มีการแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา	3.57	0.93	ค่อนข้างมาก	3.37	1.04	ปานกลาง
4. มีการส่งเสริมให้คณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง	3.21	0.96	ปานกลาง	3.09	1.24	ปานกลาง
5. มีการนำผลการดำเนินงานของคณะกรรมการกำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไปปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงาน	3.53	1.08	ค่อนข้างมาก	2.48	1.03	ค่อนข้างน้อย
6. มีการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง วัด และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ	3.84	1.00	ค่อนข้างมาก	3.56	1.14	ค่อนข้างมาก
7. มีการนิเทศ กำกับ ติดตามการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ	3.35	1.04	ปานกลาง	3.31	1.02	ปานกลาง
8. มีการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ	3.57	0.89	ค่อนข้างมาก	2.46	0.93	ค่อนข้างน้อย
9. มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ คณะบุคคลรับผิดชอบในการประเมินผลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธอย่างชัดเจน	3.17	1.08	ปานกลาง	3.07	0.84	ปานกลาง
10. มีการนำผลการตรวจสอบและประเมินผลโครงการโรงเรียนวิถีพุทธไปใช้ในการพัฒนานักเรียน	3.67	0.94	ค่อนข้างมาก	3.30	0.99	ปานกลาง
รวม	3.48	1.02	ปานกลาง	3.16	1.12	ปานกลาง

ตาราง 12 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิตตามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. มีการจัดกิจกรรมรับผิดชอบดูแลความสะอาดของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน	3.99	0.98	ค่อนข้างมาก
2. มีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ แผ่เมตตา และพุทธสุภาษิตวันละบท	3.30	0.97	ปานกลาง
3. มีการร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ	3.59	0.98	ค่อนข้างมาก
4. มีการกิจกรรมเสริมหลักสูตร การแข่งขันตอบปัญหาธรรมะ การสอนธรรมศึกษา การเข้าค่ายพุทธบุตร	2.54	0.96	ปานกลาง
5. มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง	2.49	1.07	ค่อนข้างน้อย
6. มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่หน่วยงานต่างๆจัดขึ้น	3.25	1.03	ปานกลาง
7. มีการจัดนิทรรศการผลงานทางด้านพระพุทธศาสนาของนักเรียน	2.37	1.03	ค่อนข้างน้อย
8. มีการจัดกิจกรรมบันทึกผลความดีที่ส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม	3.26	0.97	ปานกลาง
9. มีการจัดให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัดหรือศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน	3.05	0.95	ปานกลาง
10. มีการจัดกิจกรรมทำบุญ ฟังพระเทศน์ เวียนเทียน รณรงค์สืบทอดพระพุทธศาสนา	3.40	1.01	ปานกลาง
รวม	3.12	1.11	ปานกลาง

ตาราง 13 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรี เขต 1 ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ตามความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 มีรายละเอียดรายข้อดังนี้

ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1. มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อกันและกัน	3.62	1.08	ค่อนข้างมาก
2. มีการส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างรักสามัคคี	3.24	1.10	ปานกลาง
3. มีการส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน	3.45	1.02	ปานกลาง
4. มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำความดีต่อผู้อื่น	2.76	1.09	ปานกลาง
5. มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น	3.02	1.22	ปานกลาง
6. มีการจัดหาแหล่งการเรียนรู้ที่สนับสนุนการเรียนรู้พระพุทธศาสนา	3.48	1.03	ปานกลาง
7. มีการร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการทำความดี	2.67	1.15	ปานกลาง
8. มีการยกย่องเชิดชูและส่งเสริมบุคลากรที่ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี	3.39	0.92	ปานกลาง
9. มีการประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ความดีของครู นักเรียน และบุคลากรในรูปแบบต่างๆ	3.08	0.95	ปานกลาง
10. มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน	3.04	1.01	ปานกลาง
รวม	3.21	1.10	ปานกลาง

ภาคผนวก ข
แบบสอบถามการวิจัย

แบบสอบถามการวิจัย

สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธของผู้บริหารและครูผู้สอน

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดเติมข้อมูลลงในช่องว่างหรือทำเครื่องหมาย / ลงหน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

1. ชื่อสถานศึกษา.....

2. สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม

() ผู้บริหารสถานศึกษา

() ครูผู้สอน ประจำชั้น.....หรือสอนกลุ่มสาระ.....

4. ระดับการศึกษา

() ต่ำกว่าปริญญาตรี

() ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความ และทำเครื่องหมาย / ลงในช่องระดับการปฏิบัติตามความเป็นจริง

ข้อ	สภาพการดำเนินงานตามแนว โรงเรียนวิถีพุทธ	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก	ค่อนข้าง มาก	ปาน กลาง	ค่อนข้าง น้อย	น้อย
	สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ					
1	มีการจัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำห้องเรียน และประจำโรงเรียนที่ทำให้เกิดความศรัทธา					
2	มีการติดป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญ คุณธรรม จริยธรรม ที่ช่วยเตือนใจ					
3	สถานศึกษามีความสะอาด ปลอดภัย สงบ ร่มรื่น					
4	มีสถานที่ให้นักเรียนพักผ่อนและปลอดภัย					
5	มีการสนับสนุนให้นักเรียนทำกิจกรรมอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม					
6	สถานศึกษาและชุมชนไม่มีสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมา					
7	มีการจัดกิจกรรมให้คำปรึกษา แนะนำ แก่นักเรียน					
8	มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนรู้จักใช้ เวลาว่างให้เป็นประโยชน์					
9	มีการฝึกอบรมให้นักเรียนรู้เข้าใจเหตุผลตาม หลัก ศีล สมာธิ และปัญญา					
10	มีการจัดกิจกรรมการรับผิดชอบดูแลอาคาร สถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียน					

ข้อ	สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียน วิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก	ค่อนข้าง มาก	ปาน กลาง	ค่อนข้าง น้อย	น้อย
	สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐาน วิถีชีวิต					
1	มีการจัดกิจกรรมรับผิดชอบดูแลความสะอาด ของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน					
2	มีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ แผ่เมตตา และพุทธ สุภาษิตวันละบท					
3	มีการร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ					
4	มีการกิจกรรมเสริมหลักสูตร การแข่งขันตอบ ปัญหาธรรมะ การสอนธรรมศึกษา การเข้าค่าย พุทธบุตร					
5	มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้ นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง					
6	มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น					
7	มีการจัดนิทรรศการผลงานทางด้าน พระพุทธศาสนาของนักเรียน					
8	มีการจัดกิจกรรมบันทึกผลความดีที่ส่งเสริมให้ นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม					
9	มีการจัดให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัดหรือ ศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน					
10	มีการจัดกิจกรรมทำบุญ ฟังพระเทศน์ เวียนเทียน รณรงค์สืบทอดพระพุทธศาสนา					

ข้อ	สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียน วิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก	ค่อนข้าง มาก	ปาน กลาง	ค่อนข้าง น้อย	น้อย
	สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียน การสอน					
1	มีการนำหลักพระพุทธธรรมสอดแทรกในการจัด กิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้					
2	มีการส่งเสริมให้ครูมีแผนการจัดการเรียนที่ เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม					
3	มีการส่งเสริมให้นักเรียนมีการแก้ปัญหาโดยยึด หลักพุทธธรรม					
4	มีการส่งเสริมการเรียนรู้พุทธศาสนาจาก ประสบการณ์ที่ใกล้ตัวนักเรียน					
5	มีการจัดกิจกรรมฝึกจิตและสมาธิเพื่อพัฒนา สติปัญญา					
6	มีการส่งเสริมให้ใช้สื่อประกอบการสอน พระพุทธศาสนาที่ใกล้ตัวและเหมาะสมกับ ผู้เรียน					
7	มีการนิมนต์พระสงฆ์มาให้ความรู้ทาง พระพุทธศาสนาแก่นักเรียน					
8	มีการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ทาง พระพุทธศาสนาแก่นักเรียน					
9	มีการนำหลักพระพุทธธรรมมาประกอบการวัด และประเมินผลการเรียนการสอน					
10	มีการนำผลการประเมินการสอนพระพุทธศาสนา ไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอน					

ข้อ	สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียน วิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาราชนบุรีเขต 1	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก	ค่อนข้าง มาก	ปาน กลาง	ค่อนข้าง น้อย	น้อย
	สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและ ปฏิสัมพันธ์					
1	มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้มีความ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อกันและกัน					
2	มีการส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างรักสามัคคี					
3	มีการส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพให้ เกียรติซึ่งกันและกัน					
4	มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การ ทำความดีต่อผู้อื่น					
5	มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรและ นักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น					
6	มีการจัดหาแหล่งการเรียนรู้ที่สนับสนุนการ เรียนรู้พระพุทธศาสนา					
7	มีการร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริม การทำความดี					
8	มีการยกย่องเชิดชูและส่งเสริมบุคลากรที่ปฏิบัติ ตนเป็นแบบอย่างที่ดี					
9	มีการประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ความดีของครู นักเรียน และบุคลากรในรูปแบบต่างๆ					
10	มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเชื่อม ความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน					

ข้อ	สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียน วิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก	ค่อนข้าง มาก	ปาน กลาง	ค่อนข้าง น้อย	น้อย
	สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านการบริหาร จัดการ					
1	มีนโยบายที่มีจุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนตาม แนววิถีพุทธ					
2	มีการแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลการ ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างเหมาะสม					
3	มีการแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลการ ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธจากทุกฝ่ายที่ เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา					
4	มีการส่งเสริมให้คณะกรรมการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง					
5	มีการนำผลการดำเนินงานของคณะกรรมการ กำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธไป ปรับปรุงพัฒนาการดำเนินงาน					
6	มีการเปิดโอกาสให้ผู้ปกครอง วัด และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ					
7	มีการนิเทศ กำกับ ติดตามการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธ					
8	มีการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ					
9	มีการกำหนดบทบาท หน้าที่ คณะบุคคล รับผิดชอบในการประเมินผลโครงการโรงเรียน วิถีพุทธอย่างชัดเจน					
10	มีการนำผลการตรวจสอบและประเมินผล โครงการโรงเรียนวิถีพุทธไปใช้ในการพัฒนา นักเรียน					

ตอนที่ 3 แบบสอบถามปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียน วิถีพุทธ

คำชี้แจง โปรดระบุปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ

1. การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธด้านกายภาพ

1.1 การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสถานศึกษา.

.....

.....

.....

1.2 การสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

.....

.....

.....

1.3 การปฏิบัติกิจกรรมรับผิดชอบดูแลอาคารสถานที่ของสถานศึกษา

.....

.....

.....

2. การดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต

2.1 การจัดกิจกรรมประจำวันที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

.....

.....

.....

2.2 การจัดกิจกรรมประจำสัปดาห์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

.....

.....

.....

2.3 การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

.....

.....

.....

3. สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธด้านการเรียนการสอน

3.1 การนำหลักธรรมสอดแทรกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

.....

.....

.....

3.2 การส่งเสริมให้ครูมีแผนการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรม

.....

.....

.....

3.3 การใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ประกอบการเรียนรู้พระพุทธศาสนา

.....

.....

.....

3.4 การนำหลักธรรมมาประกอบการวัดและประเมินผลการเรียนการสอน

.....

.....

.....

4. สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์

4.1 การส่งเสริมความสัมพันธ์ให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน สามัคคี รักและให้เกียรติซึ่งกันและกัน

.....

.....

.....

4.2 การส่งเสริมการเรียนรู้และสืบต่อพระพุทธศาสนา

.....

.....

.....

4.3 การส่งเสริมการทำความดี

.....

.....

.....

4.4 การยกย่อง เชิดชู ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่การทำความดี

.....

.....

.....

5. สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธด้านการบริหารจัดการ

5.1 การกำหนดนโยบาย จุดเน้น ในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ

.....

.....

.....

5.2 การแต่งตั้งคณะกรรมการกำกับดูแลการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

.....

.....

.....

5.3 การนิเทศ กำกับ ติดตาม การดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ

.....

.....

.....

5.4 การมีส่วนร่วมการดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถีพุทธของผู้ปกครอง วัดและชุมชน

.....

.....

.....

แบบสอบถามการวิจัย

การศึกษาสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธของนักเรียนในสถานศึกษา

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป

คำชี้แจง โปรดเติมข้อมูลลงในช่องว่างหรือทำเครื่องหมาย / ลงหน้าข้อความที่ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

1. ชื่อสถานศึกษา.....

2. สถานภาพผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ () หญิง

() ชาย

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ ในสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

คำชี้แจง โปรดอ่านข้อความ และทำเครื่องหมาย / ลงในช่องระดับการปฏิบัติตามความเป็นจริง

ข้อ	สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียน วิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก	ค่อนข้าง มาก	ปาน กลาง	ค่อนข้าง น้อย	น้อย
	สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านกิจกรรมพื้นฐาน วิถีชีวิต					
1	มีการจัดกิจกรรมรับผิดชอบดูแลความสะอาด ของอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน					
2	มีการจัดกิจกรรมสวดมนต์ แผ่เมตตา และพุทธ สุภาชิตวันละบท					
3	มีการร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมวันสำคัญทาง พระพุทธศาสนาเนื่องในโอกาสสำคัญต่างๆ					
4	มีการกิจกรรมเสริมหลักสูตร การแข่งขันตอบ ปัญหาธรรมะ การสอนธรรมศึกษา การเข้าค่าย พุทธบุตร					
5	มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาโดยให้ นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง					
6	มีการส่งเสริมให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่หน่วยงานต่างๆ จัดขึ้น					
7	มีการจัดนิทรรศการผลงานทางด้าน พระพุทธศาสนาของนักเรียน					
8	มีการจัดกิจกรรมบันทึกผลความดีที่ส่งเสริมให้ นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม					
9	มีการจัดให้นักเรียนไปร่วมกิจกรรมที่วัดหรือ ศาสนสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียน					
10	มีการจัดกิจกรรมทำบุญ ฟังพระเทศน์ เวียนเทียน รณรงค์สืบทอดพระพุทธศาสนา					

ข้อ	สภาพการดำเนินงานตามแนวโรงเรียน วิถีพุทธ ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1	ระดับการปฏิบัติ				
		มาก	ค่อนข้าง มาก	ปาน กลาง	ค่อนข้าง น้อย	น้อย
	สภาพโรงเรียนวิถีพุทธด้านบรรยากาศและ ปฏิสัมพันธ์					
1	มีการฝึกอบรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตนให้มีความ อ่อนน้อมถ่อมตนต่อกันและกัน					
2	มีการส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างรักสามัคคี					
3	มีการส่งเสริมให้มีการอยู่ร่วมกันอย่างเคารพให้ เกียรติซึ่งกันและกัน					
4	มีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์การ ทำความดีต่อผู้อื่น					
5	มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้บุคลากรและ นักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีต่อผู้อื่น					
6	มีการจัดหาแหล่งการเรียนรู้ที่สนับสนุนการ เรียนรู้พระพุทธศาสนา					
7	มีการร่วมมือกับชุมชนในการจัดกิจกรรมส่งเสริม การทำความดี					
8	มีการยกย่องเชิดชูและส่งเสริมบุคลากรที่ปฏิบัติ ตนเป็นแบบอย่างที่ดี					
9	มีการประชาสัมพันธ์/เผยแพร่ความดีของครู นักเรียน และบุคลากรในรูปแบบต่างๆ					
10	มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเชื่อม ความสัมพันธ์กับผู้ปกครองและชุมชน					

ภาคผนวก ค

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ สุภากิจ
อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เรือโท ดร. ไพบุลย์ อ่อนมั่ง
อาจารย์ประจำภาควิชาสุขศึกษา คณะพลศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. อาจารย์ ดร.จารุวรรณ พลอยดวงรัตน์
อาจารย์ประจำภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. นางศรีจิตต์ สร้างเอี่ยม
ศึกษานิเทศก์ ระดับ 8 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1
5. นางลักษณา คำตรง
ศึกษานิเทศก์ ระดับ 8 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาราชบุรีเขต 1

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ประวัติย่อผู้ทำสารนิพนธ์

ชื่อ	นางสาวณัฐจิรา ลิ้มเฉลิม
วัน เดือน ปีเกิด	22 เมษายน 2516
ตำแหน่ง	ผู้อำนวยการสถานศึกษา
สถานที่ทำงาน	โรงเรียนวัดเหนือวน (ประชาอุทิศ) ตำบลคู้้งน้ำวน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2528	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านรางห้าตำลึงฯ อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม
พ.ศ. 2534	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนสายธรรมจันทร์ อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
พ.ศ. 2538	ค.บ. (การศึกษาปฐมวัย) เกียรตินิยมอันดับ 1 สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี
พ.ศ. 2549	กศ.ม. (การศึกษามหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ